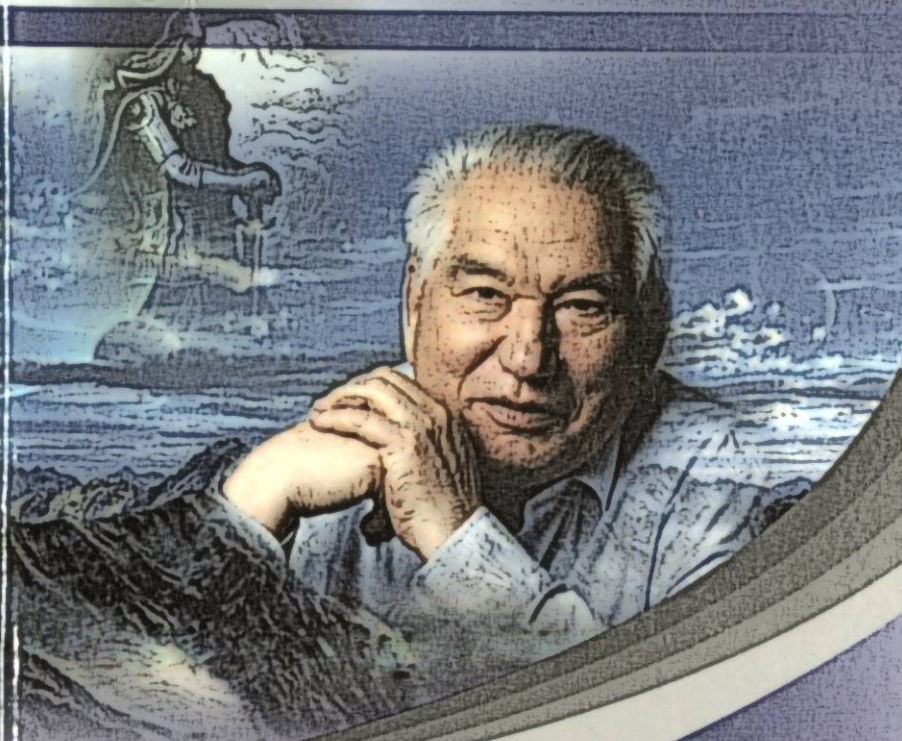

**АЙКӨЛДҮГҮ
МАНАС
БАБА ӨҢДӨНҮП**

Бишкек - 2018

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
УЛУТТУК ИЛИМДЕР АКАДЕМИЯСЫ

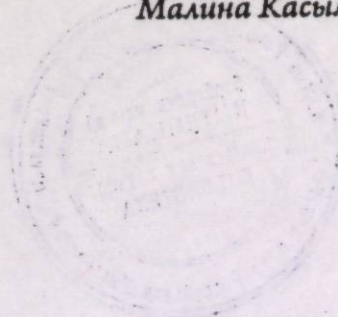
Ч. АЙТМАТОВ АТЫНДАГЫ
ТИЛ ЖАНА АДАБИЯТ ИНСТИТУТУ

**АЙКӨЛДҮГҮ МАНАС БАБА
ӨҢДӨНҮП**

1-том

Академик Абдыдажан Акматалиевдин
жалпы редакциясы астында

Түзгөндөр: *Абдыдажан Акматалиев*
Малина Касымгелдиева

БИШКЕК
«КУТ-БЕР» - 2018

8-1
А-

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5
А 37

Басмага Ч.Айтматов атындагы
Тил жана адабият институтунун
Окумуштуулар Кеңеши тарабынан сунуш кылынды

АЙКӨЛДҮГҮ МАНАС БАБА

А 37 Айкөлдүгү Манас баба өңдөнүп: 1-том. / Түз.
А. Акматалиев, М. Касымгелдиева. – Б.: «Кут-Бер»,
2018. – 360 б.

ISBN 978-9967-12-741-8

Улуу жазуучу Чыңгыз Айтматовдун өзүнө, чыгармачылыгына жана каар-
мандарына карата белгилүү акындардан тартып жөнөкөй окурмандарга чейин
поэзия жанрында чагылдырып, кайрылып кетишет. Алардын ыр саптарында
Ч. Айтматовдун ар тараптуулугу ачылып берилген.

Бул жыйнакка Айтматовдун көзү тирүү кезинде жазылган ырлар топтолду.
Китеп жалпы окурмандарга арналат.

A 4702300200-18

664596

УДК 821.51
ББК 84 Ки 7-5

ISBN 978-9967-12-741-8

© КР УИА, 2018
© «Кут-Бер», 2018

ЖАЗЫЛГАНДАЙ АДАМЗАТ ТААЛАЙЫНА... I

Аалам алпы Айтматовдун өлбөс-өчпөс чыгармалары жана бийик адамкерчилиги дүйнөлүк поэзиянын көркөм объектисине небак эле айлангандыгын тарых тастыктап турат. Тагыраак айтканда, Чыңгыз Айтматов 1963-жылы СССРдин чыгармачылык жактан эң бийик сыйлыгы – Лениндик сыйлыктын лауреаттыгына татыктуу болгон күндөн тартып төкмө акындардан, профессионал калемгерлерден жөнөкөй окурмандарга чейин өз мекендешине карата сыймыктануу сезимдерин, чыгармачылыгы, таланты боюнча жакшы пикирлерин, сый-урматтоолорун, ызааттоосун жазуучуга поэзия тилинде билдирип келишкен. Ал гана эмес чет элдик жана мурдагы СССРдин аймагындагы өлкөлөрдүн улуу, таланттуу акындары да Адамзаттын Айтматовунун көркөм таасирине берилип, не бир керемет сыйкырдуу, жагымдуу саптарын тизишпеди. Адабият тарыхында акындардын акындарга арноо ырларын жазган учурлары арбын жана ал салттык көрүнүш болуп калган, а бирок дүйнөлүк көркөм прозанын авторлорунун бири да – атактары таш жарган Толстой, Достоевский, Чехов, Фолкнер, Хемингуэй, Габриэл Гарсиа Маркес да акындар тарабынан Айтматовдой чыгармачылык ызааттоо бактысына туш келген эмес. Айтматовдун чыгармачылык жана адамдык портреттик образы ар улуттагы акындар тарабынан ар түстүү көркөм боектор менен даана, ачык тартылып келет. Пушкин поэзияда кандай даңкталса, Айтматов да поэзияда дал ошондой даңкталды.

Мындан отуз жыл мурун «Адабият» басмасынан (Фрунзе, 1989, – 200 бет) Чыңгыз агайдын 60 жашка толушуна байланыштуу «Ызаат» деген китеп чыгардым эле. Бул китеп «Ызааттын» уландысы. Бирок, арман дүйнө дегендей, бул китебибиздин аты да жана заты да башкачараак болуп калганын, урматтуу окурманым, сезсең керек. Ошентсе да, Чыңгыз агай өзү айткандай, «Элдин сезими – тарых сезими» деп, биз түзүү ишинде окурмандарга колдо болгон материалдарды болушунча толугураак жеткирүүгө аракеттендик. Биз билбеген, бизге жетпеген ырлар да толтура болуу керек. Дагы алдыда көп жазылар. Алар менен улам толукталып турар. Көркөмдүгү, таасирдүүлүгү айырмаланган ырлардын «Тандалмалар» жыйнагы да түзүлөр, ал эми азырынча ушул китепти тартуулап туралы. Авторлорду жашына, даража-наамына карап, же алфавиттик системага салып жайгаштырган жокпуз, биздеги негизги максат – Чыңгыз Айтматовго жана чыгармаларына карата ар бир калемгердин Сезимин окурмандарга билдирүү. Тилек, каалоо, ниет, арноо - кубаныч, сүйүнүч жана Арман...

Абдылдажан Акматалиев

Р. С. Акындык менен жазуучулук өнөрдүн түп тамыры бир го. Айтматов да алгач ыр жазууга далалаттанып, кийин биротоло кара сөзгө өтүп кеткен. Бекеринен Айтматовдун чыгармаларына «симфония», «лирика», «поэма» ж.б. деп баа берилбесе керек... (Чыңгыз Айтматовдун студент учурунда ыр жазгандыгы жөнүндө менин «Ч. Айтматовдун чыгармачылык жолу», «Ч. Айтматов жөнүндө этюд» деген китептеримен маалымат алышса болот).

Бул жыйнак Ч. Айтматовдун өзүнүн поэтикалык саптары, ошондой эле автор тарабынан фольклордон кайра редакцияланып, кошумчаланып иштелген ырлар жана анын поэзияга берген айрым баалары менен башталат.

ЫСЫК-КӨЛДҮ САГЫНУУ

Сөзү: Чыңгыз Айтматовдуку
Музыкасы: Муратбек Бегалиевдики

Кыялымда ак куу болуп,
Учуп жүрөм көл үстүнөн.
Көк асмандын мейкининде,
Балык сымал эркин сүзөм.

Кайырма:

Алыс кетсем куса болуп,
Сагынам салкын төрүң.
Алтын көлүм, Ысык-Көлүм,
Сагыным мен толкун көркүн!

Байыркынын, бабалардын,
Сөзү калды көл бетинде.
Балалыгым эстен чыкпайт,
Изим калды көл четинде.

Кайырма:

Алыс кетсем куса болуп,
Сагынам салкын төрүң.
Алтын көлүм, Ысык-Көлүм,
Сагыным мен толкун көркүн!

Кыялымда учуп барам,
Бийик чокунун үстүнөн.
Кылым карып, кырлар ашкан,
Кыргыз колу чокпосо – дейм.

Кайырма:

Алыс кетсем куса болуп,
Сагынам салкын төрүң.
Алтын көлүм, Ысык-Көлүм,
Сагыным мен толкун көркүң!

**ЧЫНГЫЗ АЙТМАТОВАДУН
ЧЫГАРМАЛАРЫНДАГЫ ЫР САПТАР**

Энесай, сендей жайкын өзөн барбы,
Энесай, сендей жаркын мекен барбы?
Энесай, сендей кыйын азап барбы,
Энесай, сендей ыйык азат барбы?

Энесай, сендей жайкын өзөн болбос,
Энесай, сендей жаркын мекен болбос!
Энесай, сендей кыйын азап болбос,
Энесай, сендей ыйык азат болбос!

(«Ак кеме»)

Всть ли река шире тебя, Энесай,
Всть ли земля роднее тебя, Энесай?
Всть ли горе глубже тебя, Энесай,
Всть ли воля вольнее тебя, Энесай?

Нету реки шире тебя, Энесай,
Нету земли роднее тебя, Энесай!
Нету горя глубже тебя, Энесай,
Нету воли вольнее тебя, Энесай!

(«Великий пароход»)

Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөтүм,
Кыйын жолдон жалгыз кайттым мен өзүм, –
Жанымда жок Орган кары чоң атам,
Жанымда жок Эмраинн өз атам,
Жанымда жок Мылгун аке, карасаң, –
Ал үчөөнүн айтам жайын сурасаң.
Обол суу бер, чаңкап өлүп келатам...

(«Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөт»)

Пегий пес, бегущий краем моря,
Я к тебе возвращаюсь один –
Без аткычха Органа,
Без отца Эмрайина,
Без аки-Мылгуна.
Где они, ты спроси у меня,
Но сначала дай мне напитокся воды...

(«Пегий пес, бегущий краем моря»)

Кар жааса да, жаан жааса да,
Добул уруп, сел жүрсө да,
Кароолдорум түн бою шырп алдырбай
Карайсыңар үйүмдөн көзүң албай.
Улуу жолдо баратып,
Ыраазылык айтайын, кароолдорум,
Олтургузуп тактыга, каган кылган

Силерсиңер, силерсиңер...
Өз ордомдо эл бийлеп олтурганда,
Же жүрүштө куюндап баратканда,
айда жүрсөм сак-сактап, кароолдорум,
Менден көзүң албайсыңар,
Андыктан көңүлүм тынч, кооптонбоймун
Баратып Улуу Жолдо.
Ыраазылык айтамын, кароолдорум,
Күн-түн дебей кайтарган жолборсторум,
Силер бар – ошон үчүн такка кондум!..
Ичи жаман, ою арамдар
Түн жамынып, белендеп жаасын даяр,
Келатканда тымызын, жолун тороп,
Колдоруна сазайын карматтыңар.
Баратып Улуу жолдо
Ыраазылык айтамын кароолго!
Желе жортуп айлуу түндө
Көздөрү күйүп шамдай,
Бөрүлөрдүн үйүрү келаткандай,
Сырттаныңан калышпай,
Салып жандай
Келесиңер жанымда көкжалдарым,
Жүрүш баштап, Батышка мен барамын.
Ташты чапсам талкалаар кылычтарым,
Мен силерге ыраазымын.

(«Чыңгызхандын ак булуту»)

...

... Облачной ночью

Юрту мою, прикрытым дымником

Окружив, лежала стража моя

И охраняла меня в дворцовой юрте моей.

Сегодня в пути хочу сказать благодарность:

Старейшая ночная стража моя

На ханский престол меня возвела!

В снежную бурю и мелкий дождь,

Пронизывающий до дрожи,

В проливной дождь и просто дождь

Вокруг походной юрты моей

Стояла, меня не тревожа,

И сердце мое успокаивала стража моя!

Сегодня в пути хочу сказать благодарность:

Крепкая ночная стража моя —

На благодарный престол меня возвела!..

Среди врагов, учинивших смуту,

Колчана из березовой коры

Еле слышный шорох услышав,

Без промедления бросалась бороться.

Бдительной ночной страже моей

Сегодня в пути хочу сказать благодарность.

Загрябки люто вздыбив при луне,

Верная стая волков

Вожака обступает, выходя на охоту,

Так в набеге на Запад — со мной

Неразлучна сивогривая стая моя.

Белые клыки моего трона всюду со мной...

Благодарность пою им в дороге...

(«...»)

(«Белое облако Чингизхана»)

...

...

Кара тоодон көч келер, көч келгенде,

Колумду чеч мында бир, иним менин Абдилхан.

Ала тоодон көч келер, көч келгенде,

Колумду чеч анда бир, иним менин Абдилхан.

Сараланы жайладың, мени колу-буттан

байладың,

Сенден кордук көрөм деп ойлобопмун.

Курган жан.

Кара тоодон көч келер, көч келгенде,

Ала тоодон кеч келер, кеч келгенде,

Колумду чеч, анда бир, иним менин Абдилхан.

Эрик менен теңирге учуп кетсин чымын жан...

Кара тоодон кеч келер, кеч келгенде

Жарманкеге жетпейм эми, Бегимай,

Ала тоодон көч келер, көч келгенде

Жарманкеден күтпө мени, Бегимай.

Сени менен ырдаша албайм жарманкеде

сайрандуу,

Саралам да жайланды, менин колу-бутум

байланды.

Кара тоодон көч келер, көч келгенде

Жарманкеден күтпө мени, Бегимай.

Эрким менен учуп кеткем теңирге,
Сени сүйүп тойбой кеткем өмүргө...

(«Кылым карытаар бир күн»)

Бу дүйнөнү ким бийлейт? Мен бийлеймин!
Көөхар кылып асманга айды илемин.
Көрүп тур!
Мен жетпес жер калабы? Калбайт, калбайт.
Качып бирөө кутулабы, кутула албайт...
Көрүп тур!
Биз кетсек ордубузга тукум келээр
Дүйнөнү түгөл басып бергениме
Ат үстүндө өткөргөн өмүрүмө
Алкыш айтаар, бали дешээр,
Көрүп тур!

(«Чыңгызхандын ак булуту»)

Алмазным навершием державы моей
Водружу сверкающий месяц в небе... Да!...
И муравей на тропе не уклонится
От железных копыт моей армии... Да!...
Переметную суму истории
С потного крупа коня моего
Благодарные потомки снимут,
Постигая цену могущества... Да!...

(«Белое облако Чингизхана»)

Жандык союп кан чыгардык,
Байыркы байрак, даңктуу байрак.
Байракты канга малдык,
Добулбас ураук, дүңгүрөдү.
Дөбөгө чапса таш кесер
Кылычты кыя байландык,
Ок өтпөс зоот кийдик.
Эми, меркит ажалың жеткени ушу,
Ант бердик:
Биринч тирүү калбайсың – жок кылабыз,
Турган жериң жайдактайбыз...

(«Чыңгызхандын ак булуту»)

... Древнее, издалека видное свое знамя
Я окропил перед походом кровью жертвы,
В свой низко рокочущий, обтянутый
Воловьем кожей барабан я ударил.
На своего черногривого бегунца я сел верхом,
Свой стеганный панцирь я надел,
Свой грозный меч я в руки взял,
С удит-меркитами я буду биться до смерти...
Весь народ меркитский я истреблю до мальчика,
Пока их земли не станут пустыми...

(«Белое облако Чингизхана»)

Кордойдун нары жагында
Айдың талаа Анархай.
Адамдын буту баспаган,
Кеңирсиген кенен жай,
Кең Анархай өлкөсү
Гүл жайнаган жер болор.
Эмгекке шай, ырга бай,
Ырыска шерик эл конор!..

(«Ботогоз булак»)

Лежит за Курдайским нагорьем
Веками нехоженный край,
Провьюженный снегом метельным,
Иссушенный зноем предельным —
Далекий степной Анархай.
Но быть суждено, я то знаю —
Тот день недалек, он в пути,
Роскошной страной Анархаю,
Просторам польиной степи!

(«Верблюжий глаз»)

Али эсимден кете элек:
Анда мен жаш эселек.
Жашыл тулаң бетеге,
Эл жайлоодон көчө элек.
Жомок айтып шыбырап,
Жамгыр жаайт дыбырап,
Күнгө ысыган туурдуктан,
Жүн жыттанып, буу чыгат.
Чоң сайдагы кашка суу,
Үнү шашпай угулат.
Атамдын чоң тонунун
Жакасынан баш багып,
Мен жатамын апамдын
Тизесине жазданып.
Учкундары чачырап,
Арча күйөт чатырап.
Оттуу тиктеп телмирем,
Оюм алыс ашыгат...
... Өттү-кетти жаш убагым,
Азыр жигит курагым.
Сагынгандан кайра келип,
Эски журтта турамын.
Боз үйүмдү көрсөтчү деп,
Тагдырымдан сурадым.
Боз үй да жок, апам да жок,
Суунун шары угулат.
Апамдын көп жомогундай
Жамгыр жаайт дыбырап.

(«Фудзиямада кадыр түн»)

... Так уютно мне в юрте твоей
На коленях твоих бывало!..
Мама, как мне вернуться к тебе
В твою юрту, под дождь шелестящий.
К твоим сказкам, к далеким раскатам обвала?

... Юрты нет уж давно,
И тебя нет на свете давно.
Только дождь здесь, в горах,
Прошумит, как бывало.

(«Восхождение на Фудзияму»)

Көк деңиздин ортосунда
Фудзияма – Туу-чоку,
Көк теңирдин сарайына чыгар
шаты окшошот.
Ак чокуда бейкүнөө жан, периштелер
сырдашып,
Ак пейилден, чын көңүлдөн тилеп
кадыр түн тосот.

«Эзелтен чечилбеген улуу талаш»,
Канткенде адам уулу адам болот?

Ураалап жоо кууса да ушул талаш,
Канткенде адам уулу адам болот?
Ажалга көз жумса да ушул талаш, –
Канткенде адам уулу адам болот?
Душмандан жан соогалап качканда да,
Душманды кырып-жоюп басканда да,
Түбөлүк чечилбеген ушул талаш, –
Канткенде адам уулу адам болот?
Адамзат качан чечет, качан коёт, –
Канткенде адам уулу адам болот?

(«Фудзиямада кадыр түн»)

Нет, нескончаем вечный спор –
Как человеку человеком быть?
И на войне все тот же спор –
Как человеку человеком быть?
В победных кликах слышу спор –
Как человеку человеком быть?
В предсмертных криках слышу спор.
Как человеку человеком быть?
Вот победим, и тот же спор –
Как человеку человеком быть?
Кто навязал нам этот спор,
Кто ниспослал нам вечный спор.
Как человеку человеком быть?

664596

(«Восхождение на Фудзияму»)

Добулбастын үнү басылган күнү,
Арбактардын баары туруп чогулар,
Журт көзүнө, жан көзүнө көрүнбөй,
Ээн жерден жалгыз мага жолугар.
Ошондо мен кандай жооп кайтарам?
Кызыл кыргын, кара сүргүн чоң согуш –
Жанын кыйды миңдеп, сандап жарандар.
Кең казылган бир мүрзөнүн ичинде
Катар жатат жакшы менен жамандар.
Журт көзүнө, жан көзүнө көрүнбөй,
Арбактардын баары туруп, чогулуп,
«Биз кырылдык, сен тирүүсүң эмнеге?» –
Деп сурашса ээн жерден жолугуп,
Ошондо мен кандай жооп кайтарам?
Үйдө ыйлатып эне менен атаны,
Өлгөндөрдүн кимге убалы, азабы?
Өз да, жат да катар жатат жер тиштеп,
Бүткөн өңдүү тирүүлөрдүн чатагы.
«Бүттүңөрбү» – деп сураса жолугуп
Ошондо мен кандай жооп кайтарам?..

(«Фудзиямада кадыр тун»)

Только смолкнет набат,
Поднимаются тени убитых.
И толпою незримой
Бесшумно шагают ко мне.
Что же мне им сказать?

Каким словом утешить
Тех, кто погибал
На этой гигантской войне?
Смерть их всех уравнила.
Просто люди. Убитые люди,
Каждый - сын человеческий.
Нет ни маршалов, ни рядовых,
Что же мне им сказать?
Собравшимся вместе,
Средь которых уж нет
Ни своих, ни чужих?
Кем задумана свыше
Судьба поколений,
Где пределы страданий
В море людском?
Что же мне им сказать,
Собравшимся вместе?
И не все ли равно им
В мире ином?..

(«Восхождение на Фудзияму»)

– Где ты, где ты, я к тебе бегу!
Я была похищена, но удалось бежать.
Я осталась девственницей, я тебе верна.
Где ты, где ты, мой родной жених?
Я осталась девственницей, ты услышь меня,
Меня спасла река наша, где клялись мы в

любви.

Где ты, где ты, ты услышь меня!
А за мной погоня, меня хотят схватить...
Ты исчез в горах, охотник мой.
Мы были помолвлены у реки с тобой.
Где ты, где ты, на какой горе?
Где ты, где ты, я бегу к тебе.
Мы были помолвлены у реки с тобой,
Ты исчез в горах, охотник мой...
Я твоя невеста, где же, где же ты?
Разве мы не свидимся больше никогда?
Мы с тобою воду пили из одной реки,
На реке клялись, что будем мы верны.
Разве мы не свидимся больше никогда?
А река течет, но где же, где же ты?
Вспомни, отзовись, охотник мой,
Мы клялись в любви луной, душой...
Куда же ты исчез, охотник мой?
Разве горы не раздвинутся?
Разве тучи не разойдутся?
Разве солнце не осветит ущелья?
Разве горная коза не укажет путь к тебе?
Где ты, где ты, на какой горе?
Где ты, где ты, я бегу к тебе...
Разве не мы мчались на конях наперегонки?
Разве не мы обнимались в седлах на скаку?
Разве не мы целовались в седлах на скаку?
Чтобы видели боги,
Чтобы видели люди...
Где ты, где ты, на какой горе?
Где ты, где ты, я бегу к тебе...
Без тебя луна угаснет для меня,
Без тебя не будет жизни для меня.

Разве небо будет счастливо без нас?
Кто же проклял, кто же проклял нас?
Разве горы будут счастливы без нас?
Кто же проклял, кто же проклял нас?
Разве не из горной дичи ты дар принес богам?
Разве не из барсовых шкур ты дар принес
сватам?
Чем же провинился ты перед судьбой,
Ты, удачливый охотник с щедрою рукой?
Неужели не ходить нам в плясе у костра?
Где ты, где ты, на какой горе?
Где ты, где ты, я бегу к тебе...
А за мной погоня, меня хотят схватить,
Чтоб не свиделись мы больше никогда.
Где ты, где ты, я бегу к тебе...

- Я река, текущая с гор в низины,
Я спасу тебя в течении своем.
Я унесу тебя от врагов коварных,
Я выручу тебя, ты моя богиня,
Быстрее кидайся в воду,
Я спасу тебя в течении своем...

(«Когда падают горы»)

ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВДУН ПОЭЗИЯ ЖАНА АКЫНДАР ТУУРАЛУУ ОЙ-ПИКИРАЕРИ

Илимий-техникалык революция доорунун келиши менен өз ордун көркөм аң-сезимдин заман талап кылган башка түрлөрүнө бошотуп берип, бизден улам алыстап, күчтүү өкүлдөрү барган сайын сейректеп бараткан чоң өнөрдүн бири – төкмө ырчылык. Эл ичи – түгөнбөс кенч, балким төкмө ырчылардын тукуму эч качан үзүлбөй жүрүп олтурар. Ошентсе да мен бул өнөрдүн гүлдөө доору алдыда эмес, артта калды го деп ойлойм. Муну чечмелеп түшүндүрүп олтуруунун кажети жоктур. Менин айтайын дегеним башка. Мен атпай кыргыз журтунда кечээ эле күндүр-түндүр жазгы нөшөрдөй төгүп олтурса, ырынын чети оюлбаган кара жаак, жез таңдай Эшмамбет менен Токтогулдай, Тоголок Молдо менен Барпыдай, Калык менен Осмонкулдай, Алымкул менен Ысмайылдай төкмө ырчылар топ жылдыздай жаркырап өтүп кеткенин, алардын орду эми кайра толбой турганын, булар байыркы замандан биздин күндөргө чейин кыргыз элинде жашап өткөн аты-жөнү бизге белгисиз не бир укмуш төкмөлөрдүн эң акыркы залкар өкүлдөрү болгонун эске алып жатам.

Ырды кунт коюп угуу, окуу гана керек, ошентсе да, мен Жеңижоктун ырларынын мазмунун тереңдетип, көркөмдүк күчүн арттырып, окуганды, укканды өзүнө тартып турган нерсе – анын философиялык ой жүгүртүүлөрү экенин атайы баса көрсөтүп өткүм келет. Дүйнө, адам, жакшы менен жаман, ак ниеттик менен кыянаттык, күнүмдүк тиричилик – ушунун баарына акын өзүнүн терең жана бекем көз карашынан, азыркы тил менен айтканда, философиялык-эстетикалык жеке концепциясынан туруп баа берет. Мындай адам сөздү эч качан майда-барат нерселерге кор кылбайт, өз өнөрүн күнүмдүк тамагынын кулуна айландырып жибербейт. Ал мейли аккан сууну ырдайбы, мейли жалгыз талдын арманын айтабы, мейли санаттап терме курабы, мейли кызыл тилин сабап бирөө менен айтышабы – кай учурда болбосун өзү жетип алган ой бийлигинен паска түшүп кетпейт, тескерисинче, пенделик, утурумдук мажирөө түшүнүктөрдү тумандай алыс айдап, адам рухуна канат байлап, көтөрмөлөп, өйдө, обого көтөрүп алып чыгат.

Асыл поэзияны арк-нарк көрүп, ардактай билген жан-жарандын баарына Эралиевдин поэзиясынын ушу азыр ар бир сөзүн, ар бир сабын калтырбай чачыла кылып жайнаткым келип туру. Баралына келип, бай түптүү дарактай дүпүйгөн байыркы кыргыз поэзиясынын жаңы доошун уккула деп ушу азыр ал ырларды угуза окугум келип туру. Айтор, оролу келип калган соң, кыргыз жергесинин ушу таланттуу сүрөткери тууралуу азын-оолак сүрөөн кеп айткым келип туру.

Фолкнер жана Сноу, Кавабата жана Гарсия Маркес, Неруда жана Хикмет... Булардын талантынан жаралган

чыгармалар мезгил менен мейкиндикте чектелгендигине карабастан, дүйнөнүн бардык адамдары үчүн мааниси зор. Бардыгы баарыга тиешелүү.

Үстүбүздөгү миң жылдыктын экинчи жарымында жашаган акымандардын абдан аз өмүр сүргөн өкүлү боло туруп, андан тышкары Рафаэль гана дүйнөдөн жаш өткөн, Пушкин жаңы орус адабиятынын атасы, Европа менен Азиянын зор, улам кеңейип барган бөлүгүндөгү маданий регион үчүн көркөм адабияттын азыркы түрүнүн түзүүчүсү катары сыпатталат. Ачык айтканда, биз баарыбыз, көп улуттуу совет адабияты, тоолор өзөк катмарга таянып тургандай Пушкиндин мурасына таянып турабыз.

Эгер көрүнүштү кеңири, глобалдуу масштабда алсак, анда Пушкиндин гуманисттик идеалдары, дүйнөлүк адабияттын мыкты үлгүлөрүнө айланган поэзиясынын эстетикалык дасмиясы, реализм менен элдүүлүгү, иш жүзүндө тээ түпкүрдөн кайнап келаткан орус революциясына тамырлаш Россия чындыгынын топурагында Кайра жаралуу доорунун ички себептерден улам деми суубай улантылышы, Ренессанстын абсолюттук гармониясынын, Ренессанстын абсолюттук классикасынын кайра жанданышында жатат. Доорлор менен маданияттар ушинетип жалгашып, Ренессанстын жаңырыгы орус акынынын чыгармачылыгына улуу искусствонун мезгилге баш ийбес, универсал деңгээлин берип, бир нече кылымдардан соң Пушкин аркылуу эшитилет.

Бала кезимде айыл четиндеги талаадан эшиткен украиндердин ыры алигиче эсимде жүрөт. Ыр дегендей ал кадыресе эле ырдын бири болуучу, ошентсе да кусалуу кайрыктарынан күр-шар этип деңиз толкуп, октос уруп жаткандай онтогон, буулуукан аваз угулуп, кайгы менен кажардуулук, сыздаган

сары убайым аралашып демдүү да, муңайым да ыр болчу, ошонусу менен аябай таасирлентип, көңүлгө оролуп калса керек. Кийин билсем, аны Тарас Шевченко жазган экен, Днепр жөнүндөгү ыр экен. Кыскасы, бул улуу дарыянын дайынын алгач ирет география сабагынан, болбосо башка китептен эмес, обзардын поэзиясынан улам эшиткем...

Ал Днепрдей улуу.

Ал Днепрдей түбөлүктүү.

Ал Днепрдей соолгус.

Сүрөткер менен эл – эки өркөч тоодой өзөктөш, эгиз нерсе. Талантты эл жаратат, анын чебер өкүлдөрү түзгөн бардык көрөсөн иштердин баалоочусу да, сактоочусу да ошол эл. Булардын байланышы тутумдаш: сүрөткер – элдин рухий жөлөгү болсо, эл – сүрөткердин рухий тиреги болот. Орус элинин улуттук аң-сезими болбогондо Пушкин – Пушкин болмок беле да, грузин тили, грузин эли болбосо Шота Руставелинин дарек-даңкы ушул күнгө чейин жетет беле.

Акындын чыгармачылыгында жаңы дүйнөнү, социалисттик коомду куруп, фашизмди жеңип турмуштун катаал сыноосунан өткөн адамдардын тагдыры, иш-аракети жана ойлору ташка тамга баскандай болуп таасын чагылып көрүнгөн. Сүрөткер-гуманист катары Александр Трифонович Твардовскийдин жалпы дүйнөлүк мааниси мына ушунда турат.

Сөз. Сөз стихиясы. Сөз менен биз адам атанын, алдыбызда жайылып жаткан жарык дүйнөнү да сөз менен аңдап билебиз. Сөз жок болсо адам жок, адам жокто сөз да жок. Сөз менен тил – жалпыбызга тең бүткөн шыбага, улуттун, элдин таалайлуу энчиси, орток байлыгы. Сөз атасы – ыр делсе, сөз зергери – акын делет. Бирок ошо ыр деген, акын деген өзү кантип жаралып, кайдан чыгат? Табышмак ушунда. Ылкамданбы, таланттанбы, табият берген көрөңгөдөнбү? Макул дейли, а бирок булар жалаң акындардын энчисине басып берген түшүнүк эмес ко, ошондон улам кээде мага поэзия дегениң ааламдын туңгуюк түпкүрүндө жаралган кометадай эле табышмактуу көрүнөт. Болбосо кадимки эле кара сөз жылат-жылат эте учкундап тутанып барып, жалбырттап кеткен жалындай кантип, кандай бөлүкчөлөрдөн куралып, канетип отуруп таалайга жазылгансып дал табылган ийкемге, бири-бирин алмашпас абалга жетип, ыргак болуп куюлуп, ыр болуп кулпунуп чыга келет. Ырас эле, кантип?

Ыр чебери, ойчул катары Кугультинов адамды өзүнө тартып, куштар кылат. Анын чыгармаларында поэтикалык ойдун интеллектуалдык бийик деңгээли, психологиялык тактыгы жөнөкөйлүккө, даана тартылган предметтүүлүккө кынапталып, жан дүйнөнүн лирикалуу кыймылы поэмаларындагы эпикалык кубаттуу агымга келип кошулуп, ташкындап турат. Кугультинов адамды зор дүйнөнүн фонунда коюп жана анын тетирисинче, бүт ааламды бир адамга сыйдырып, чоңбу, майдабы, турмуштун ар кандай көрүнүшүн бадырайта сүрөттөп, XX кылымдагы глобалдуу ойдун орбитасына көтөрүп чыгат.

Ачуу-таттуусу аралаш турмуштун жайыгына бирде жакындан, бирде бийиктен чабыт таштап, кыжаалат болуп камсыга, анан кайра кудуктан тартып суу алгандай жүрөктүн толгосунан чыккан аруу үмүткө чайынып чалкар тартып, адамдын кубаныч-кулкүсүн, өкүнүч-өктөсүн күүгө салган ырлар – акындын поэзиясынын күчтүү жагын түзөт.

Поэма Эралиева «К звездам!» – это эпопея о советском человеке, покорившем космос. Точнее, это большой монолог человека XX века, его размышления, его отношение к миру, его философия, его духовные качества.

... Поэма Эралиева оказалась очень смелой по приемам и обобщениям. Ценно именно то, что обобщения сведены к личности лирического героя, олицетворяющего как бы все человечество и в то же время каждый из нас узнает в нем себя и свое время.

Неожиданен конец произведения. Речь идет здесь о диалектике противоречивости развития жизни. Смерть, жизнь, любовь, труд – неразрывно едины, и в этом своем противоречивом единстве утверждают жизнь. Мне еще не приходилось встречать, где бы с такой силой и убедительностью было сказано в стихах об этой большой философской теме.

... С тех пор в моем представлении Шевченко и Днепр – два родных брата, две могучие стихии – гениальный поэт и великая украинская река. И чем дальше с годами, тем больше раскрывалось перед мысленным взором величие Тараса Шевченко – художника огромного таланта, революционного

глашатая свободы и равенства людей, подлинного гуманиста и национального героя украинского народа.

...Он велик, как Днепр.
Он вечен, как Днепр.
Он неиссякаем, как Днепр.

... Эти поэты родятся не только словом, не только созвучными песнями, но и судьбами своими, дорогами жизни и борьбы. Эти поэты стояли за свои идеалы не на жизнь а на смерть. Именно поэтому Байрон погиб за свободу Греции, именно царизм убил Пушкина, именно поэтому такие же черные силы сгубили Мицкевича и Петефи, именно поэтому великий муж Украины Тарас Шевченко шел в кандалах на ссылку, и каждый звон его цепей превратился в колокол народного гнева против поработителей и в голос нежности к простому человеку-труженику. Именно поэтому уже в наши дни фашисты расстреляли пламенного певца республиканской Испании – Гарсиа Лорку.

Наш Токтогул из плеяды именно этих людей.

Общемировое значение Александра Трифоновича Твардовского как художника-гуманиста в том, что в его творчестве запечатлены судьбы, дела, мысли людей, построивших новую, социалистическую жизнь, людей, победивших фашизм и прошедших сквозь суровые жизненные испытания.

... Поэтов много, многие думают, что они поэты. Но такие, как Расул Гамзатов, – явление чрезвычайно редкое. Тем и ценен Гамзатов, он не повторим, он единственный в своем роде. Он сугубо национален и при этом широко известен читателям разных стран.

Его ни с кем не спутаешь с первого слова, с первой стихотворной строки. Он постоянен, как постоянен свет Венеры, ярче и дольше всех звезд пылающей на рассвете. И при этом природа сполна одарила Гамзатова щедрым разносторонним талантом, широким, добрым взглядом на мир.

Не могу припомнить, когда впервые услышал имя Пушкина, но мне кажется, что Пушкин всегда был и всегда будет. Я не представляю себе культуру современного человечества без гения Пушкина.

...Поэзия Пушкина – лучший пропагандист и глашатай русского языка. Кто полюбит Пушкина, – тот не может не полюбить русский язык.

Слова. Словесная стихия. В словах мы осознаем себя и весь доступный пониманию мир. Без слов нет человека и нет слов без человека. Слова, язык – в равной мере принадлежащее всем, всеобщее достояние народа, нации. Но как же среди нас рождается особый мастер слова – поэт? Вот загадка. «Вдохновение, – скажут мне, – талант, дар божий!» Но только ли? Понятия эти весьма растяжимы, и потому воз-

никновение поэтического мышления, равно как и музыкального, иной раз кажется не менее загадочным явлением, чем таинство зарождения комет в неведомых глубинах галактики. Как, из каких частиц, в каких условиях слова, соединяясь в стих, превращаются в особый словоряд, обретающий живой, действенный, проникновенный образ, подобно тому, как из древесины возникают мелкие язычки огня, которые затем сливаются в большую пламя? Действительно, как?

Снова думая об этом, перечитывая стихи и поэмы Давида Кугультинова. И поскольку жизнь, творчество этого поэта, смею думать, мне достаточно хорошо известны, то снова, в этот раз на примере Кугультинова, прихожу к убеждению, что художник слова – это явление народной жизни.

...Как мастер стиха, как мыслитель, Кугультинов интересен, глубок и очень современен. Высокий уровень интеллектуальности, психологическая обусловленность мысли сопрягаются в его творчестве с простотой, со зримой земной вещественностью, лирические движения души с мощным эпическим потомком его поэм. Кугультинов поднимается к глобальному мышлению человека XX века, достигая в своей поэзии «стереофоничного» изображения больших и малых величин – человек в огромном мире и весь мир в отдельном человеке.

АЙТМАТОВДУН АСЫА ОЙ БЕРМЕГТЕРИ

Адам жакшылыкты жерден таап албайт, адамдан үйрөнөт.

Адамдын адам болгон касиети жаралганда кошо жаралып, өлгөндө өзү менен кошо кетчү, айбандан айырмаланып турган жалгыз касиети эс-акыл болсо, аны түп тамыры менен жулуп салса, – бу не деген шумдук.

Адамдын башына чын дөөлөт келгенде, шатырата төккөн жайкы жаандай эмес, адамдын өз аракетинен, турмушка, элге кылаган мамилесинен, бирине-бири жалганып, өнүп-өөрчүп, таалай болуп аталып келет экен го. Ошентип, тапкан таалай кымбат турбайбы.

...Адам акылынын жаркыны өчүп, дүнүйө тепкен кесири башынан ашса, арты жаман, кесепети калайман журтка тиет.

* * *

...Атаганат, адамдын жарты өмүрү кыял менен өтөт белем, өмүр чиркин ошондуктан таттуу белем. Кыялыңдын баары орундала бербегендиктен адам өмүрү кымбат белем...

* * *

...Адам картаят экен, бирок көңүл чиркин ага моюн сунбай, капастагы канаты менен чапкылаган куштай кээде таалынып-таңшып алат тура.

* * *

Адам санаасы менен асманга чыгып, деңиздин тереңине чумкуй алат. Актык деми токтогончо ой ойлоп, кыял канатында учкандыгы менен адам бийик, адам улуу. Бирок, ажал аны назарына да албайт экен го, адам бу жалганды жактырып жашаганы, бу жалганда адам ою менен кандай бийикке көтөрүлгөнү, кандай түштөрдү көргөнү, кандай адам болгону, акылы канчалык терең болгону – ажал үчүн мунун баары бир тыйынга арзыбаган нерсе экен го. Эмне үчүн ушундайча? Дүйнө эмне үчүн ушундайча жаралган?

* * *

Адамдын акыл ою жеткен нерсеге жан чыдамы жете бергидей эмес.

* * *

Дагы бир көңүл жубатарым, адамдагы балалык абийир дандагы түйүлдүк сыңары. Түйүлдүгү жок дан өспөйт. Бул

дүйнөдө кандай күндү баштан кечирбейли, бирок адам туулуп-өлүп турары чын болсо, акыйкаттык түбөлүк жашары чын...

* * *

Баарынан аяры – баланын жан дүйнөсү. Баланын назик сезимин бузбоо керек, жанын жашык кылбоо керек. Адам дал ушундай жаралган тура: адам жанын муздатып, тоңдуруп алуу оңой, аны кайра эритүү кыйын, кыйын түгүл мүмкүн эмес. Ошондон улам жарым жан балдар өсүп чыгат.

* * *

...Ата-эне кургур баланы көп жашайт, өмүрү узун болот, ченемсиз узун болот, чеги көрүнбөгөн узун өмүрлүү бала туулат деген үмүт менен күтөт да, болбосо бала жаратып адамдар азабын тартып эмне?

* * *

...Ээ, балам, ырчылар ой маңызын унутуп, карандай сөз кубалап калганда ыйык ырдын кусуру урат.

* * *

...Сулуу кыз менен суу жоргонун жуучусу көп болот. Кыз тагдыры кыйын да: жакшы колго туш келсе, жадырап гүлдөйт, көргөндүн көңүлү курсант болот, жаман колго туш келсе, кор болот, көргөндө жаның кейийт, жардам беришке колуңдан эч нерсе келбейт.

...Балким, сүйүү деген адамдын бардык сын сыпаты толуп, аң-сезиминин эң бир жетилип турган курагы чыгаар? Ооба, жашоонун так ошол жаркыраган курагында, төкмө акынга шык келген өңдүү, адамга сүйүү келип, ага дем берип, жаңы багытын издеп, умтула тургандыр? Мүмкүн ашыктыктын касиети так ушунда чыгар?

Бул адам, жүрөгүнө чоң сүйүү алып жүргөн адам! Анын бул сүйүүсү, менин оюмча канчалык ысык көрүп, шыгы түшкөн жалгыз бирөөнө гана арналган сүйүү эмес, кандайдыр андан да зор, андан да алп турмуш жашоонун өзүнө, жан берип, жан жараткан ааламдай жерге, жарык дүйнөгө болгон өлчөмү жок чоң сүйүү! Көрсө, ал ушул сүйүүнү көкүрөгүнө сактап өчүрбөй, ошону менен жашаган адам экен. Эгер андай эмес башкача болсо, эгер ал дити супсак, жүрөгү муз болсо, жаратылыш аны кандай гана таңдайы жок обончу кылбасын, ал азыр минтип ырдай албайт эле.

Аялың – жарым өмүрүң деген ошол белем, биринин кайгы-кубангычы бири тең бөлүшүп жүрөр белем...

...Дос алдында жооп берүүдөн, душман колуна өлгөн жакшы.

Адам баласы көчмөн жашоого боз үйдөн артык жай ойлоп таба элек тура. Боз үй жарыктык өз элинин акыл оюнан чыккан ажайып үй турбайбы, анын ар бир тетиги муундан муун жараткан улуу өнөрдүн жемиши турбайбы...

Чакмак ташка чакмак таш гана тийбесе от чагылбайт, акын өнөрү да да ушул сыңары бирине-бири эрегишип, күч сынашмайынча өнөрдүн сырын ача албайт.

...Көөдөнүндө жаның турганда турмушту ийиндеп, дамамат түртүп жүрүп отуруш керек экен... бирок турмушун түшкүр улам түрткөн сайын кырдуу жагын сала берип, ийинин жоорутуп бүтпөдүбү. Адегенде иштеген ишинин натыйжасы чыгып, жемиши бышып турса, эмгегиңин үзүрүн көрүп, мээнетиң кайтып турса, анда жооруган ийиниңе жаның кашаймак беле...

Дан жыттанган, шарылжын жыттанган, айланайын дыйкан талаам, жайкалган эгиндериңди көрүп, кумардан чыкпадым беле! Тээ саргарган ыраакта бирде көрүнүп, бирде көрүнбөй атчан чаап келе жатса, дүйнөнүн кеңдигин ошондо билет экенсиң.

* * *

Биз өлбөйт экен го! Турмуш өлбөйт экен го! Эмгек өлбөйт экен го!

* * *

Бирөөңүздө, — деп нанды алдым да, чайнап жатып, кандайдыр бир жаңы даам, жаңы жыт сездим. Ал жыт — комбайнчынын колунун жыты эле — саман, кара май, темир жыттанган колдордун жыты. Нандын ар бир туурамы ушундай керосин жыты менен жатты, бирок андай таттуу нан жеп көрбөгөн элем, анткени, да нан көпчүлүктүн, ушул жанаша отурган элдин таткан жыты эле. Ошол учурда мен эне деген эмне экенин, анын тазалыгы, мисалы, буудайдын өнүп чыккан сабагы болсо түп тамыры жер менен байланышкандай, элдин, көпчүлүктүн бак-тазалыгынан ажырагыс экенин ойлодум. Ооба, мен азыр да ушул ойдо бекемин. Мейли, керт башыма эмнелер түшпөдү... Эл журт бар экен — турмуш да бар...

* * *

...Дүйнөдөгү адам баласынын баары ушундай бир тилекте, бир ниетте, бирине-бири жакшылык жоруп, өз уул-балдарын ушунчалык сүйүшсө, ушунчалык күтүшсө, балким, согуш болбос беле дейм...

* * *

— Кечирбес элем. Душманымды эзелде кечирбейм. Бирок заманама кек сактаган жерим жок. Арты кайрылуу болсун. Антсе да согушта доом көп. Атылган ок, төгүлгөн кан — та-

рыхтын эсебинде, ал эми адамдардын бүлүнгөн өмүрүчү? Аны кайсы эсепке ыйгарып, тарыхтын кайсы бетине жазабыз? Аны үчүн ким жооп берет?

* * *

Эл менен көтөргөн жүк жерде калбас...

... Жакшы жашап, жакшы өткөн жакшы кишинин өлүмү кайгылуу болсо да, азалуу болсо да оор жүк же кыжаалат түйшүк эмес, салтанат, ошого жараша урмат-сый болушу керек. Бирөөлөр музыка коёт экен, башкалар туу көтөрүп, мылтык атып көмөт, дагы бирөөлөр гүл чачат. Ар элдин өзүнчө расмиси бар...

Курандын сөзү кудайга арналган. Туулу менен жок болуу өмүр менен өлүм ортосундагы жарашкыс карама-каршылыкты адам аң-сезиминде жараштыруу үчүн көзгө көрүнбөгөн, көңүлгө илинбеген кудайдан жардам суранат. Куран ошол үчүн жаралган окшобойбу. Туулмак жалган, өлүм ак кылып эмне үчүн мындай жаратып койгонсуң деп кыйкырсаң да кудайга жетпеши анык. Түбү жок дүйнөнүн башынан бери адам ушуга макул болбой, бирок аргасыз моюн сунуп келатпайбы. Ошол эзелтеден бери куранда айтылып келатат, айтылгандагы мааниси — пенде куру бекер кейиш кылбасын, азап тартпасын, моюн сунсун дегени турбайбы. Жышылып тазаланган чулу алтын сыңары миң жылдап калыпка салынган бу куран сөз маңызын, ой нагызын чогултуп, өлгөндүн үстүнө тирүүнүн акыркы айтар сөзү болуп калган турбайбы. Салт ошол.

РАСУЛ ГАМЗАТОВ

Дагестан эл акыны

АТАКТУУ УУЛ

Кудурет, күүсүн бергин сөз күчүнө

Кандырбайт жан суусунун куйган кымыз.

Кадырын тирүүлүктүн мен түшүнөм,

Андыктан аман бол дейм, досум Чыңгыз.

Тоюңа алыс жактан закым урган

Биз келдик. Мына ушундай куунак чакта.

Каптаалып өкүнүчкө карап турам:

Ата-энең болсо эмне деп арабызда.

Оюмда тизе бүгүп, башымды ийдим

Келтирип көз алдыма апакеңди.

Эркисизден ой-санаама андан кийин

Элестеп апат болгон атаң келди.

Бөлөдүң кубанычка сен апаңды.

Атаңдын наамына зор сыймык коштуң.

Анткени Фудзиямага чыксаң дагы

Эч кимге өйдөсүнүп көргөн жоксуң.

Жабырып турат шыгың көбүк чертип

Сен үчүн коем бүгүн аппак алып.

Жарымы европалык даңктуу эрсиң

Атактуу уул, тең жарымың азиялык.

Канчалык бороон-чапкын буулукпасын

Толкундар сапырылып деңиздерде.

Баары бир, бар бурчуна жер шарынын

Барган да, бара берет Аппак кеме!

Мүмкүн сен Расулду айыптаарсың;

Айтайын бир учурду сугум өткөн:

Аварда бир айылдын Жамийласы

Көкүлүн Гүлсарынын сылап өпкөн.

Чабандес, чап атыңды, чыгып келсин

Кыдырып ай-ааламды жол арытып.

Жарымың европалык даңктуу эрсиң

Атактуу уул, тең жарымың азиялык.

Мекенге берилгенбиз бирдей сүйүп.

А сенин эмгегиндин улуулугу:

Ала-Тоо мурдагыдан болду бийик

Алыстан көрүнүшү даана туру.

Которгон Омор Султанов

БЕЙРУТТАН КАТ

Эсиңдеби, Чыңгыз, өзүң экөөбүз,
Болгонубуз Бейрутта бир мейманда.
Деңиз көгүш, асман көгүш, көчө түз,
Көңүлдөрдү көкөлөткөн тээ кайда.

Шаар бизге бейпил койнун кең ачып,
Күндүзү да, түндөсү да керемет.
Бейрут – Чыгыш Парижи деп эл ашык,
Болгонуна өзүм күбө, көрөм эп.

Коңшу өлкөлөр желектери желбиреп,
Көчө толо турист жана соодагер.
Башкадан да көз кадаган элжиреп,
Не сулуулар!
Эч түрү жок жол берээр.

Жакын эле жерден келген бир араб,
Машинадан чыгып, мейманкананын
Айнегине гүл ыргытты «Дил кадап,
Көрүнүп кой, менин жаркын жамалым».

Көчөлөрдүн чолоо жерин калтырбай,
Жаш селкидей көзүн ымдайт реклама.
Байкашымда, шаар өзүн тартынбай,
Берген соода, тейлөө, устаканага.

«Сатып алгын, айым, сейрек билерик!»
«Наркы анын жатат кымбат баасында»
«Жок дей көрбө калат анда дил өлүп,
Сиздин колдон мейли алайын азын да».

Эч ким үйгө кирген эмес жаа менен,
Айдын нуру термеп турган бешикти.
Ошол кечке азыр да чоң баа берем,
Армяндар клубунда кезикчү.

Бирөө ошондо айтып калды: «Ырдайлы!»
Отургандар көкүрөгүн кең керип.
Армянча үн созушту. Бул жайды
Тынчтык анда ээлеп алган термелип.

Бир ливандык крести бар, отурган,
Эч сөзү жок. Сүйлөп жатты төгүлүп.
Маңдайында Мухаммади мусулман,
Бир-бирине эң бир ысык көрүнүп.

Алмак-салмак сөздөр чыгып бир тилде,
Сырдашканы: туулуп өскөн мекени.
Чиркөө какты коңгуроосун түпкүрдө,
Азан айтты мечиттердин нечени.

Эсиңдеби, Чыңгыз, ошол тынч жаткан,
Ливанды мен келет кайра ырдагым.
Коюн союп Джумблат бир кар баскан,
Ортобузга төккөн эле сырларын.

Тээ алыстан жалт-жулт этип мөңгүлөр,
Асман көпкөк, тоолор кардан ак эле,
Мүйүзүнөн кармап ыкка көндүрөөр,
Бийлик – бука, ээси болчу Караме.

Жыладыз кулап тулкусунан бөлүнүп,
Тынч мүнөттөр калды сиңип капкайда.

Окко учуп, Джумблат дос көмүлүп,
Бейрут азыр аккан кандан бейпайда.
Тынччылыкта еврей менен арабдар
Араздашса ары-бери сөз менен,
Колдонулбай курал менен жарактар
Кепке келчү, татаалдашып кетпеген.
Азыр болсо жаагын баспай автомат,
Чак түштө да тыр-тыр этет аткан ок.
Палестиндик сурайт улам кайталап:
«Келген жокпу өзүң менен Айтматов?»
Жооп берем: «Келе алган жок бул жолу.
Жазып жатат. Ысык-Көлдүн өзүндө».
Бир ливандык чаң кийими, кир колу,
Чыга келди, чачы ак жаш кезинде.
Аркасында дубалдардын чаң баскан,
Жүрүп жаткан атышуудан сестенбей.
Кошок кошот, эстен танып-танбастан,
Өлгөн уулу оюнда эне эп келбей.
Күйүт сиңип ырларымдын сабына,
Ушул жерде, сен экөөбүз бир жүргөн.
Кайгы чылайм жүрөгүмдүн канына,
Сеникин да кошуп ага ийдим мен.
Кимге зарыл мунун баары, ойлоп көр?
Кимдердин бир кулдук уруп эркине,
Крести бар мылтык атат сойлоп жер,
Селдечени кем калышпайт терчиге.

Көтөрүлсө көккө сигнал-ракета,
Эки тарап кайра атышуу баштаган.
Мукамбетке окуу болгон Христ да,
Абрамды ал такыр четке какпаган.
Ок жаңылып, курман болсом мен өзүм,
Кан төгүлүп жаткан ушул Ливанда.
Билем, Чыңгыз, угуп жетип келесиң,
Баш айлантпай библия менен куранга!

Которгон Калыбай Осмоналиев

ЧИНГИЗУ АЙТМАТОВУ

Даруй, душа, устам всевластным слово,
Налей-ка, кравчий, в кубок мне кумыс!
Прекрасна жизнь - в том убеждаюсь снова,
Приветствуя тебя, мой друг Чыңгыз!

На праздник твой сквозь дымчатые дали
Слетелись мы, но в этот звездный час
Я оттого не в силах скрыть печали,
Что нет твоих родителей меж нас.

И мысленно склоняю я колени
Перед матерью твоей. И не впервой
С ней заодно и не в обличье тени
Мне предстаёт отец погибший твой.

Сумел, Чингиз, порадовать ты маму,
И не подвёл отца наверняка

Тем, что, когда взошёл на Фудзияму,
Ни на кого не глянул свысока.

Шипучий дар играет в клубе, пенясь,
Пью за тебя до дна, названный брат,
Мой именитый полу европеец,
Мой знаменитый полу азиат.

И как бы волны не метались шало
И челны не менялись в свой черед,
Но в гавани всего земного шара
Входил и входит белый пароход.

Ты не суди Гамзатова Расула,
Завидует, тебе он стой поры,
Как Джамиля аварского аула
Платком венчала шею Гульсары.

Скачи, наездник, на коня надеясь,
Касайся неба и не знай преград,
Мой именитый полу европеец,
Мой знаменитый полу азиат.

К отечеству в любви мы все едины,
И в том твоя заслуга велика,
Что сделались киргизские вершины
Во много раз видней издалика.

КАЙСЫН КУЛИЕВ

Балкар акыны

ЖЫГЫЛААР КЕЗДЕ

Чыңгыз Айтматовго

Жаштыктын туусун чыгарбай колдон,
Жеңиштин ырын чыгарбай ойдон,
Жыгылаар кезде жүткүнүп жыгыл,
Алдыга, алга умтулган бойдон!

Баатырлар кандай болушса кайып,
Талпына көргүн канатты жайып,
Жыгылаар кезде жүткүнүп жыгыл,
Өлсөң да талсаң, болсөң да майып!

Жыгылсаң жыгыл майдандагыдай,
Көтөрүп байрак майрамдагыдай!
Акыркы ирмем салтанат болсун,
Азалуу күнгө айланба, кудай!

Капыстан минтип замана тарып,
Учаарда көздөн акыркы жарык,
Биз дагы, билем, кулайбыз тике
Алдыга, алга жүткүнүп барып!

Которгон Акбар Рыскулов

МУСТАЙ КАРИМ

Башкыр эл акыны

КУЗДӨГҮ ЫРЛАР

Чыңгыз Айтматовго

Өмүрүм оюн болду илме кайып,
Көңүлүм бирде тоңуп, бирде жанып,
Кээде утуп, кээде утулуп келе бердим
Тагдырдын таштарына тайгаланып.

Жазмышым оюн болду илме кайып,
Жабыктым күндүз үшүп, түндө жанып.
Алмашып так менен жуп өмүрүмдө,
Кубулдум бир агарып, бир карарып.

Жөө бастым адыр менен колоттордо,
Тапканым тете болду жоготконго.
Дайыма махаббатым жалгыз жүрбөй
Кайгы-муң илештирип алат жолдо.

Жаңыдан ынсап кылып келе жатсам,
Азгырды кайра мени кара шайтан.
Маскарам чыкпасын деп чочуладым
Макталып жатканыма карабастан.

Сезимге күн менен түн тамга басып
Тез өттү жүрөгүмөн жай талашып.

Шаттыгым жетти бакыт деңгээлине,
Кете элек анткен менен андан ашып.

Өмүрүм оюн болду илме кайып:
Көңүлүм бирде тоңуп, бирде жанып,
Кээде утуп, кээде утулуп келе бердим
Тагдырдын таразасын кармап алып.

...Ооматым мени сүйрөп кылды жигит,
Баркымды табылгалар койду бийик.
Бирок да мени чындап акын кылды
Жоготуу, азап-жапа, кайгы-күйүт.

Которгон Салижан Жигитов

ДАВИД КУГИЛЬТИНОВ

Калмак акыны

КАЙЫП ЫР ДААРЫГАНДА

Чыңгыз Айтматовго

«Жан-дилим, жасарыңды жасадыңбы?»

М. Дудин

1

Капылес карбаластап ишке кирдим,
Кагазга кеч бешимден кадаланып,

Үстүнөн баш көтөрбөй үстөлүмдүн
Бір жаздым аткычакты таң агарып.

Элестер бүлбүлдөгөн узак-узак,
Эрбеңдеп мени карай жыла берди.
Кай бири кармалып бат тузагыма,
Жарк этип сүрөт мисал чыга келди.

Ал эми колдон тайып качкандарын
Артынан кууп жүрүп тайган өңдүү,
Акыры тап жылдырбай аркандадым
Азоону укуруктап алган өңдүү.

Кыйналбай ыр куштарын байлап аттым,
Кай бири далбас урса бошонууга,
Буйдаалтпай канатынан кармап аттым,
Компойдум корстон болуп ошону ма.

Бүттүм да окуп чыктым. Жазганымда
Байкасам бар өңдөнөт ыр элеси.
Баары эле турган окшойт өз жайында,
Бирок да өксүгөнсүйт бирдемеси.

Кыналган бойго бекем мундир өңдүү
Көп сүйлөм кыналыптыр ойго бекем.
Антсе да сырауу добуш күңгүрөдү:
«Жазбай-ак койсоң деле болмок экен!

Жанбаптыр жалын менен кошо жаның,
Жол-сабың каныкпаптыр музыкага,
Тек гана жарты кылым жашаганың,
Теминтип жаздырыптыр муну сага».

Таң сүрүп, жылдыздар да өчтү, мына.
Бүрлөрү ой-мүдөөмдөн бүт күбүлүп,
Тирелди ачуу ызам алкымыма,
Анан мен жатып калдым үшкүрүнүп.

Купуя шыбыраган кулагыма,
Алиги дабыш дүрбөп толкун өңдүү
Алыска узап барып кулады да,
Басылды...
Мага таттуу уйку келди...

2

Түш көрөм. Көрүп турам түшүмдө мен:
Ак буурул аткан таңдын жарыгында
Үңүлүп үстөлүмө жүзүм менен
Олтурам баягы эле калыбымда.

А бирок дубалым жок, айнегим жок,
Көчүпмүн тар бөлмөдөн башка жайга.
Үстөлүм жону жалпак жейрен окшоп
Төрт буттап турат, мына, ай-талаада.

Тартайып ал үстөлүм турган эле
Талаанын арасында бир дөбөдө.
Таң калбайм. Өөн көрбөйм.
Ойлоп койбойм:
Теги мен олтурамын мында неге?

Айланам айдың эле, көркөм эле,
Ага мен жип-шуусу жок байланамын.

Асты бир таң калбаймын эчтемеге,
Бир гана ошонума таң каламын.

Серпилтип оор мээнет мүшкүлүнөн
Сеп алган акылымды учурамын,
Бирде аны көрөм деңиз түпкүрүнөн,
Бир туруп чыгат көккө сызып аным.

Алкынган кыялымдын аргымагы
Акыры келди мага илтип-арып...
Аңгыча таң чолпону жанды дагы:
Асмандан шам чырактар төктү жарык.

Шыкалып шыгыраган сырларга мен,
Шык даарып шымаланып олтурамын.
Эл эңсеп, Жер зарлаган ырлар менен
Ак кагаз барактарын толтурамын.

Дилымди сыйкыр нурлар жарык кылат,
Көңүлүмөн ыйык күүлөр агып чыгат,
Саманчы жолундагы жылдыздардай
Саптарым жылт-жылт этип жанып турат.

Саптарым сан жетпеген, чен жетпеген,
Көбүрөт көөдөнүмөн көлкүп чыгып,
Мукамдуу мааниси бар көлдөн терең,
Муңу бар көз жашындай мөлтүр тунук.

Жашыл чөп, курт-кумурска текши мага
Жайнатып ачып берет сырларын бүт.
Терең да, таасирдүү да, жакшына да
Терилип чыгып жатат ырларым бүт!

Бүт баары болду мага ачык-айкын.
Бир башка күүгө келди бар өнөрүм:
Ачылган каухарларын акыйкаттын
Ашыгып ак кагазга чөгөрөмүн.
Акыйкат каухарларын көрөр замат
Адамдар жашарат да арууланат.
Жаңыдан жазгандарым жагалданат!
Жалтайлап эски ырларым сарууланат...

Жаңы ырым – жалын белем тынч жатпаган
Жайнатат чартарапка учкундарын,
Шолоктойт жашын төгүп буурчактаган,
Шарактайт чачып шаттык толкундарын.

Капырай, кайнаган эл арасынан
Кантип мен – бир жай акын карапайым
Жер бетин жашартканга жарай турган
Берметин көркөм сөздүн жаратайын?!

Ырымда аткан таңдын кызылындай
Ысык кан агып турат сызылып жай.
Балким ал – азаттыктын ыры чыгар?
Балким ал – ашыгыктын сыры чыгар?

Билбеймин... Бир билгеним: жазган ырым
Калыптыр шааниленип өзгөчө бир.
Мээрим жадыраган жаздай жылуу
Мен эмес, жараткандай көкө теңир.

Жайдаңдап көңүл-пейлим кең эмеспи,
Жар салып жарандарга мен кайрылам:

Бул ырда касиет бар кереметтүү,
Бүт жерди куткарат ал муң-кайгыдан.

Ачылат, айдың саптар алдыңардан,
Алгыла, айланайын айылдаштар!
Төгүлөт төтөн сөздөр төбөңөрдөн,
Тергиле, тең курбулар, кары-жаштар!

Кайып ыр калктын баарын даарып чыкса,
Төрт бурчун төгөрөктүн жарык кылса,
Адамзат азат болот жалпысынан
Акмактан, алдамчыдан, калпыгыдан.

Улуу ыр уурдабастан өзүм жазган,
Улуу ыр уктап жатып өзүм тапкан
Тамырын жамандыктын жулуп салат –
Тар дүйнө жакшылыкка тунуп калат.

Жаркыган улуу ырдын асыл ташын,
Жарайт деп жайдыр-кыштыр керегине
Тамызып кубангандан ысык жашым,
Тапшырам Жер шарына, Жер элине.

Таалай-бак тартуу кылам таазим менен!
Алгыла, адамдарым, анын баарын!
Анан мен элден озуп таасын көрөм
Ай-аалам азаптардан арылганын.

3

«Жамандык жылас болот жер үстүнөн
Гүл чыгат кумга тамган тер үстүнөн».

Уйкашы учкай гана кайчылашкан
Ушундай ыр жолдорун айтып атсам,

Эзилет элжиреген эт жүрөгүм,
Эмшеңдеп ысык жашым сүртүнөмүн.
Өзгөчө кубанычтан боюм балкып,
Өрөпкүп өпкө-боорум, көңүл чалкып,
Ай-талаа арасында олтурамын.

Сыдырым балтырыман сылап өтөт
Сыдырып кең мейкиндик көк тулаңын.
Чөп-чарлар, көпөлөктөр, гүлдөр бийик,
Чочубай мени менен маектешет.

Сырлана ынагындай кепке кирип,
Сырларын маңдайыма коёт төшөп.
Жаны бар, жаны жоктун сырлары бүт
Жай табат жабалактап ырга кирип.

Алардын улутунуп дем алганын,
Айтылбай ичте калган көп арманын
Астыртан туюп турат менин жаным.

Тирүүлүк күнүн көрүп жүргөндөргө,
Кыбырап кыйын өмүр сүргөндөргө,
Дос-тууган болгонума канааттанып
Карасам – көктөн мага салам айтат
Калдайган кара бүркүт канат кагып.

Каламым кайкып-ойкуп баракка бат
Капыстан ыр саптарын кадай салат:

«Тес бербей шамалга да, адамга да
Төбөмдө бүркүт шаңшып канат кагат»!

4
Түшүндө нелер көрбөйт тирүү киши!
Ошентип, дүйнөдөгү ыр аттуунун
Орошон сопсонуну, биринчиси,
Оргуштап турганына ыраазымын!

А бирок түшүмдө да акыл-эстен
Айныбай, ойлоп калам капылестен:
Ырымдын тамшансам да саптарына,
Ынанбайм ушул өзүм жазганыма.

Мен эмес, кудуреттүү, терең эстүү
Бир акын жасады го кереметти.

Унутуп уят-сыйды түшүмдө мен
Уурулук кылсамбы деп бүшүркөнөм:
Ойгонсом кур алакан калбаймынбы,
Бул ырдан өөнөп-төөнөп албаймынбы?

Бүт эмес, анча-мынча ыр саптарын,
Беш-алты, жок дегенде, уйкаштарын,
Түшүмөн ала чыксам өңүмө деп
Түйшөлүп түйшүктөнөм жаным үрөп.

Жармашып уйкалышкан сапка бекем,
Жакадан алайын деп кереметти
Кол сунсам, тарс ойгондум... Жаткан экем
Кучактап кең бөлмөдө керебетти.

Ойгонсом бош чакадай баш каңгырап,
Оорсуп өнө боюм дир-дир этет:
Мээмдө өчкөн өңдүү жаккан чырак
Ойлордун караандары бүл-бүл этет.

Калбаптыр баягы ырдын маанисинен
Каңгыган аң-сезимде бүдүр дагы,
Качыптыр касиет-көрк шаанисинен,
Кетиптир дал-даалынан бүтүн баары.

Басыптыр ыр саптарын кара туман.
Башым маң, акыл жетпей ой учуна,
Жумулуу көзүм менен карап турам
Журту жок аңгыраган конушума...

Кайгырып кабак бүркөп турам, мына
Кайышып кыркылгандай бир канатым,
Болбосо бир жарышта ир алдыда
Келатыр мүргүгөндөй минген атым.
Куланып жер кучактап жаткан өңдүү
Башыман бак-таалайым качкан өңдүү...

Жогунан түшүмдөгү сонун ырым
Түтөгөн илеп чачып каңгырыгым,
Космоско кеме минип барганымдай,
Кокустан аны бузуп алганымдай,
Кайрылып Жерге келбей калганымдай
Апкаарып, айлам куруп, туталанам,
Алдастап, жан кайышып кусаланам...

Бирок да ачык айтсам жүрөк сырын:
Укмуш түш көргөнүмө ыраазымын.

Түшүмдө бакыт даамын татканым чын,
Түшүмдө орошон ыр жазганым чын.

Тек гана аны мага ыраа көрбөй
Көйкапка ала кетти качкан уйкум,
Ал ырым, балача айтсам, аяй эле,
Ааламды жашартканга жарар эле.
Каякта каңгып жүрүп чыга келди?
Кабылды капысынан мага неге?

А балким, ошо мага кабылган ыр,
Алыскы түп атамдын кыялында
Жарк этип чагылгандай чагылгандыр,
А балким, кат тааныбас байкуш бабам
Ал ырын жаза билбей зарылгандыр,
Анан да аталардын каны менен
Укумдан-тукумга өтүп, мага жетип
Уйкуда кулагыма чалынгандыр?

А балким, ажайып ыр кылаң эткен,
Аттанып алыскы бир планеттен,
Арытып мейкиндерди болжолу жок
Акылдын шооласыдыр мага жеткен?

Билбеймин: келди кантип, келди кайдан?
Буга мен жооп таппай болдум айран.
Жүрсөм да кол бошобой мүшкүлүмөн,
Жабыркап ыр жазгандын түйшүгүнөн,
Кээ-кээде капылестен эстеп коюп,
Кубалап күлүк ойдун аркасынан
Түшүмдүн сырын билбей баш катырам.
Антсе да астыртадан үмүт кылам:

Акыры барып көңүл зарыкканын.
Бир күнү тарс ойгонуп түн уйкуман,
Табармын сырдуу түштүн табышмагын.

Ыр гана – жайлап-кыштап баккан малым,
Ыр гана – жанталашып тапкан наным.
Түшүмдө көргөн ырым өтө бийик
Турса да аста-астан көтөрүлүп
Баратат ага карай жазгандарым.

Жалган түш көрүпмүн деп анда бекер,
Жалакор жан эмесмин арман этер.
Жадымда ошол ырдан калган экен,
Эркисизден эске түшөт кабат-кабат:
«Тес бербей шамалга да, адамга да
Төбөмдө бүркүт шаңшып канат кагат».

Которгон Салижан Жигитов

ШУКРУЛЛО

Өзбек акыны

ТОСТ АЙТАМЫН

Чыңгыз Айтматовго

Күн жалындайт көмкөрүлгөн асманда
Нурга бөлөп кара Жердин түс-көркүн.
Көрөйүн деп Күнгө карап бакканда,
Көз уялат – караганга түтпөйсүң.

Чоң тоолордун чокусуна кылайган,
Көк деңиздин кыйрындагы зоокага,
Кереметке келип чыккан кыялдан
Таңыркайсың көргөнүң көп болсо да.

Чыгамын деп чоң чокуга тепеңдеп
Чыңк өйдөдөн чыйыр таппай кезерсиң!
Көк деңиздин зоокасына жетем деп
Толгон-токой толкундардан өтөрсүң!

Дүйнө сырын тартамын деп туюктан
Сейрек адам салат жанын тозокко.
Жарты нандан, жарым аяк кымыздан
Тирүүлүктүн даамын туйса болот го?

Таманында тоолорунун Таластын
Тал чыбыктан «айгыр» минген жаш бала
Кыялымда тулпар кылып ал «атын»
Жетмек болгон көз илешпес аскага.

Тууган жердин турпагынан «үй» куруп,
Курганына куунап турган чагында,
Жаш баланын ойго дүйнө тундуруп,
Койду бекен мажнун кылып жанын да?

Дал ошондо көрүнгөндүр көзүнө
Жамийланын жайдар мүнөз жаш күнү,
Жылдыздарын жыбыратып бетине
Даниярдын ырын уккан жай түнү?

Бүгүн, мына, деңиз суусун уйпалап
Сүзүп жүрөт кыргыздын «Ак кемеси».

Кайда барсам, карап турат «Гүлсарат»,
Туудай жанып туу чокуда элеси.

Күн жаркырап, туу чокулар чалкалап,
Күлүп турат гүлгүн жери кыргыздын,
Дайралары ысмын айтат кайталап
Алтымышка бүгүн чыккан Чыңгыздын.

Которгон Салижан Жигитов

В. М. РУЗАНОВА

«ЖАМИЙЛА»

Төгүлөт жүрөккө мукам күү,
Таңшыган булбулдан жаңыра.
Кол созот ага мукамдуу,
Сүйүүсү жаркын Жамийла.

Төгүлөт жүрөккө мукам ыр,
Көөнүңдү жылдызга умтултуп.
Жел токтоп, дабышсыз угат ыр,
Дүйнөнү ажайын кулпуртуп.

Кеч күүгүм ансайын кеңирсип,
Ыр термейт аруулап обондон.
Түрлөнө түштү талаа, түз,
Данияр созгон обондон.

Бакыттын жашы кыагырды,
Шооладай үмүт жагыла.
Бір менен кошо эеркеп,
Жалбарды назик Жамийла:

– Бул сенсиң – эңсеп сүйгөнүм,
Койбоймун тагдырга эч айып.
Тобокел жанга күткөнүм,
Түгөнбө, мукам кеч кайрык.

«КЫЛЫМ КАРЫТАР БИР КҮН»

Мен кайрадан жаралгандай дүйнөгө,
Жаздын демин сезип калдым капыстан.
Канаттуудай кең асманда айланып,
Күндү көрдүм, гүлдү көрдүм ачылан.

Көз кайкыткан көгүлтүр түз бетегең,
Мелт-калт толуп чайпаалгансыйт айланам.
Кандай бакыт, сенде туулуп кең Мекен,
Көктөм сайын майды тосуу кайрадан.

Кубанчымдай кучагыма батпаган,
Гүлдестемди Күнгө ыргытам шашыла.
А ал мага мээрим төгө, нурун сээп,
Алтын түстүү жоолук салат башыма.

Которгон Айгүл Узакова

САТТАР СЕЙТХАЗИН

Казак акыны

ДАНИЯРДЫН ЫРЫ

Мен элем элимдин сагынган,
Тууган жер тузуна багынган.
Келемин, узак жол алдымда,
Махабат күтөмүн айылдан.

Ардагым сен, Жамийла,
Жалжалым сен, Жамийла
Ашыгым сен,
Асылым сен, эркетайым.

Жүрөктө көп сыр бар кайнаган,
Үмүтсүз кайда адам жашаган.
Күн сайын жүз ирет көрсөм да,
Канбаймын жүзүңө жайнаган.

Ардагым сен, Жамийла,
Жалжалым сен, Жамийла.
Ашыгым сен,
Асылым сен, эркетайым.

Которгон Сооронбай Жусуев

ЖАМИЙЛАНЫН ЫРЫ

Кыяда өскөн бир чынар,
 Гүлдөбөсө кантер элең?
 Сүйүнгөн жан миң сынар,
 Үндөбөсө кантер элең?
 Сен сындадың,
 Мен чыдадым,
 Касиеттүүм, ынтызарым,
 Даниярым – жүрөктөшүм.

Эр көөдөндүн дабышын,
 Жаным эңсеп уга билди.
 Эр колуңду сен сундуң,
 Кубана айтып атыңды.
 Ардактаган,
 Арнап саган,
 Айттым тилек,
 Жан берерим,
 Даниярым, ардагым.

Ойлой, ойлой күн өттү,
 Көргөн сазын жылдарыңдын,
 Азоо, албырт жүрөктү,
 Арбадың сен, багындырдың,
 Элжиреттиң,
 Оболоттуң,

Ак дидарым,
 Мээрманым,
 Жан жарым.

МУХТАР ШАХАНОВ

Казак акыны

САЛАМАТПЫ, ОКУТУУЧУМ!

Монголдордун биринчи космонавты -
 Гурагча
 Тосуп алды бөлмөсүндө жайдары.
 Бир текчеси чыккан толо шыкалып,
 Китептерге, ар улуттун тилинде
 Бадыраят автору -
 Чыңгыз Айтматов ар биринде.
 Да бир текче ага ылдый жайгашкан
 Чыңгызхандын жортуулдарын таймашкан
 Жазган китеп,
 Тиктейм көздү албастан.

Эске түшөт космонавттын айтканы:
 Көрдүм жерди кыял жеткис алыстан.
 Көтөрбөстөн аны
 Жомоктогу кара өгүз
 Мен түшүндүм көтөрөрүн
 Миңдеген кол күчүн өлчөп-ченегис,
 Ал колдордун ичинде – Айтматовдун
 колдору.

Адам адам болгону
Кыналышса пейилдер
Андан ашкан эч бир күч болбоду.
Мен каякта жүрбөйүн,
Космостобу, жердеби?
Сүйөп турат кош колдоп
Айтматовдун ойлору.
Алкышымдын чеги жок,
болжолу.

Гурагча дос айтып берди,
Монголдордун байыркы жомогун:
Же Мавренахрда, же Кашкарда,
Же Ала-Тоонун төшүн таяп,
басканда.
Кан төгүлгөн миң чабуулдун,
биринде.
Түш көрөт дейт Чынгызхан,
Түндөрдүн бир түнүндө.
Түш баяны мына муну билдирет:
Капилеттен
Хан өргөөсүнүн жанында
Пайда болот
Көк тиреген минарет.
Минаретке
Кимдин келсе жеткиси
Ортосуна жол салынган
Туура отуз тепкичи.
Жоруп түштү акыламан
Чынгызханга
Айткан экен сырын жашырган:
– Мен саламын санаага

Ханым,
айланайын атыңдан.
Ушул жер
өз колуңдан кыйраган да,
чачылган.

Отуз ата,
Өтүп туура ортодон.
Төрөлөт уул,
Алыс эмес, мына ушул торкодон,
Сен багынтсаң,
Дүйнөнүн тең жарымын
Ал сыймыгы болот,
Бүт жер шарынын
Удай сезип денесине тараалган
уулукчу экен Чынгызхан
ушул аяндан.
– Мен ишенем,–
деди бизге космонавт.
Кирген конуш,
Чынгызхандын түшүнө.
Болуш керек
улуу кыргыз конушу.
Ошол жерден бүт дүйнөгө таркады
Төрөкул улуу Чынгыздын добушу.
Мен баш ием бүт дүйнөнү багынтса,-
Сөздүн улуу күчүнө.

Которгон Калыбай Осмоналиев

ЗДРАВСТВУЙ УЧИТЕЛЬ!

В кабинете Гуррагчи -
Первого космонавта Монголии,
Целая полка книг Чингиза Айтматова
На разных языках планеты.

А полкой ниже - литература
О кровавых походах Чингисхана.
Помню слова космонавта:
Я видел, Землю из фантастической дали
И понял, что её держат
Сотни могучих рук,
Среди которых и руки Айтматова.
Нет в мире надёжнее родства,
Чем родство душ!

И где бы я ни был:
На Земле или в космосе,
Меня всегда поддерживают
Его необыкновенно смелые мысли,
Я так благодарен ему!
И Гуррагча рассказал мне
Древнюю монгольскую легенду:
То ли в Мавреннахре, то ли в Кашгаре,
То ли вблизи Алатауских гор,
Во время кровопролитных набегов
Чингисхану привиделся странный сон:

Как будто возле его ханского шатра
Стоит несравненной красоты минарет,
Вознёсшийся до самых небес.

И ведёт к минарету лестница
Ступеней около тридцати.

Поясня вещей сон,
Предсказатель подумал вслух:
- Я расстрою тебя,
О могучий повелитель
на этой земле,
Тобой превращенный в пепел,
Колен через тридцать родиться человек
И он тебя превзойдёт многократно.
Ты покоришь полмира,
Он покорит весь мир!

Говорят, это предсказание
До самой смерти мучило завоевателя...

- Я уверен, - продолжал космонавт, -
Та местность,
Которая снилась Чингисхану,
Была земля великих киргизов,
Земля Чингиза Айтматова!
Да здравствует покорение словом!

АЛТЫН, КУМУШ ЖАНА КАЛАЙ

Ч. Айтматовго

Кунары аз сырт көркү мазмунунан,
Кумарлантпай, мезгилсиз тозду аван.
Жезден куйдук тулкусун улуулардын,

Жер бетинде алтындын аздыгынан,
Канат какты жаңыдан да бир аван,
Көркү осол болбогой мазмунунан.
Сорпо ичбиз биз калай кашык менен,
Жер бетинде күмүштүн аздыгынан.

Жаңы жалтак дегендей ойго калып,
Жарайт элек кетпесек майдаланып,
Сары чымчык сан ирет той баштады,
Булбулдардын аздыгын пайдаланып.
Калай өтсө күмүштүн ысмы менен
Кайдыгер ал коомдун таасиринен.
Анын бары асылдын аздыгынан,
Азга зордук жасоонун кесиринен.

КАНИПА БУТЫБАЕВА

Казак акыны

ЧЫҢГЫЗ БИЙИКТИГИ

(«Кылым карытар бир күн»
романын окугандан кийинки ой)

Өзгөртмөкпү себепсиз өмүр өңүн,
Өзгөрткөн соң өзүңө мен не дейин.
Таза жана табигый түрүндө аалам
Жүрөгүндө түнөгөн Эдигейдин.

Саманчынын жолундай тизмектеген
Бабам баскан кечээги из деп билем.

Заман жайын, билсем деп адам жайын
Эдигейин талаанын издеп келем.

Бийикке өрдөп, эңишке түшөмүн мен,
Курмандыксыз келмекпи жеңиш деген.
Өтүп барат убакыт көз ирмемде
Домбуранын кылындай рельс менен.

Кечең тартып мухитте кемебиз көп,
Келгендеймин көк жээкке көңүл эңсеп.
Бу дүйнөдө муңду айтып, сырдашууга
Эдигейин элимдин келем издеп.

Келе жатат чыгыштан эркин күнүм,
Эркин күнүм эртеңге төркүн бүгүн.
Бороондуу станция байлап турган
Өңдөнөт го өзүңдө жер киндигиң?

Кезек менен келсе эгер өмүр, өлүм,
Кем-карчылуу дүйнөгө мен не деймин?
Кең-кесири ай-асман сыйып турат
Карегинде айланып Эдигейдин.

Ынатамын бабамдын издерин көп,
Издери өткөн илгертен жакшы өмүр деп.
Калыстыгын керектейм Эдигейдин,
Кан какшаган менин да кездерим көп.

Атом-кылым аркырайт күнгө тартып,
А күн нурун чачылатат гүлгө жаркып.
Көз учуңда күн батып, таң да атат
Жүрөгүңө адамдын милдет артып.

«Эзип-жанчып кечээ эле эбеденди,
Эчен жүрөк апаатка тебеленди.
Өз энесин өлтүргөн маңкуртка окшоп
Атып алба, адамдар, Жер-Энеңди!»

Деп эскертип жаткансың ачык асман,
Али түндө ай калкып, жылдыз баскан.
Тургандайбыз туш келип, ажыдаардай
Алааматка ушу кез оозун ачкан.

Мына ушундай учурда уаургуган,
Карасаң да бу кыйыр, а кыйырдан,
Бийиктиги Чыңгыздын берет белги,
Бийик бол деп, Адам, сен бардыгынан!

Которгон Айгүл Элебесова

АМАНЖАН КАЛМАНБЕТОВ

Казак акыны

**КЕЛЕЧЕКТЕ ЧЫҢГЫЗДАН
ЧЫГАР ДЕЧУ УЛУУ АДАМ**

Жаштар жатат жыйналып,
Жүздөрү шат, нур жанып.
Жөн-жай сурап тааныштык
Уяңдык кылып турбадык.

Сырдаш күт жаштык тушунда
Ырыскы, бакыт ушунда.

Боз улан көрдүм башкача
Окууга барган учурда.

Жалыны бардай көзүндө
Жактырып уктум сөзүн да.
Орусча сүйлөйт түш жоруп,
От жагып, жаштык сезимге.

Өз оюм менен алыштым,
Келгенден чындап таанышкым.
«Бардобоке!» дедим да
Таалимин бизге таратты,
Таштатып жаман адатты.

«Үйрөнгүлө, билгиле!»
Ушинтип койчу таланты.
Чыйрак алып билимди,
Чыңгыз анда билинди.
Ортобуздан озунуп,
Стипендияга илинди.
Сүйлөсө сөзү орундуу,
Сүрөттөп алда сонунду
Көкөлөп кыял кебинен
Көп эле көңүл тоюнду.

Устат да жакшы көрүүчү
Кашына басып келүүчү
Аталык мээрим төгүлүп,
Акылын айта берүүчү.
Баштап кетти жан ышкым.

Сыпаа гана бой керип,
Учурашты кол берип.

– Чынгыз, – деди сабырадуу
Жай сурашсам, мен келип.

– Өскөн жерим Шекерден
Келгеним жок бекер мен.
Кулулумун кыргыздын
Бир тууганбыз эзелтен.

Сөзүн дагы жалгады
Айтылбай сыр калбады.
Мал доктuru болсом деп,
Максаты экен алдагы.

Кыргызча суудай билемин
Аныктап тилин сүйөрүм –
«Каныбектен» үзүндү
Кырааты менен күрөдүм.

Кулак төшөп тыңдады,
Кумары таркап, жыргады.
Сыдыргыга салгандай
Сыатыгымды сындады.

Карайт мени үңүлө.
Катылган сырды билүүгө –
– Кыргызча кайдан үйрөндүң,
– Маалим бар бел үйүңдө?

– Кызыктым эне тилимдей
Кыйындык деле билинбей.
Түндөрдө китеп окудум
Тикчийип кирпич илинбей.

Азилге сөздөр алмашты
Танышкан күнү алгачкы.
Көңүлдө ошол сонун чак
Көөнөрбөс болуп калбаспы!..

Устаттар берип сабагын
Өстүрүп жаштын талабын.
Ушундайча башталган
Студенттик кадамым.

Окудум калбай катардан
Тартиби болуп катаалдан.
Штофандорф устатым
Жан эле «Ата» атанган.

Ак тилеги ынаган
Атасындай сынаган:
– Келечекте Чынгыздан
Чыгаар, – дечү, – улуу Адам!

Сүйлөсө чери таркаган
Маңыздуу кебин байкаган:
«Чынгыздын башы алтын!» – деп
Чын дилден айтчу кайтадан.

– Караңдаршы, карактар,
Ала-Таудай талант бар.
Жайылып аты ааламга
Жазылар даңктуу барактар!

Дайрадай ташып агылар
Даанышман болор анык ал.
Кара сөздүн чебери
Дечү эле үлгү алыңар!

Аруу дил Чынгыз экөөбүз
Олтураук катар эгиздей.
Чакта да ошол уландык
Чалкыган көңүл деңиздей.

Чынгызым, досум, сырдашым
Жарчылык үнүң тынбасын.
Ала-Тоодон ошон соз
Адамзат көөшүп тыңдасын!

Директор өзү башкарды
Окууну бүткөн жаштарды.
Олтуруп баары жайгашып,
Кеңешүү кечи башталды.

Кетпестен дале эсимде
Коштошуу ошол кечинде –
Кесиптик окуум улайм деп,
Келгенин айткан чечимге.

Окууга алган жолдомо
Мен дагы тураум толгоно.

Барбадым, жүргүн деди эле
Бейчеки иш бербес оңдоло.

Оюмду бөлүп капыс бир:
– Аманжан, – деди, – келип тур.
Мени да эске аларсың,
Сүрөттү түшкөн көрүп жүр!

Кучактар кайра ашталып,
Жаңы өмүр алда башталып.
Ак дилден бакыт тилешип,
Эл, жерге кеттик аттанып...

Которгон Ильгиз Гилязетдинов

БРОНТОЙ БЕДЮРОВ

Алтай акыны

АЛТЫН КҮКҮК ЫРЛАРЫ

Чыңгыз Айтматовго

Ак көбүктөнүп суу айланган жарда,
Көпкөк майсан көйкөлүп өскөн кырда,
Бугулар үйүр-үйүр жүргөн жайда,
Жайкалган кең аймакта,
булут челип асмандап,

Жүз жашка чыккан алп-дөө терек
өсүп турат жалбырагын төгүп жерге.
Сандаган булуттарга учуп-конуп,
жай келерин кабарлап,
Кылымдар үн салып келет алтын күкүк
Маал-маал ар туштан.
Ак чач Алтай,
жаамы аалам, жарык-дүйнө.
Жашыл кымкап жамынган Урманда,
Жана-жана жаагы тынбас дайра да –
Баары тыңшап кулак төшөйт,
Тереңге, алыска кеби тарап...

Кайрадан, мына –
жарчы күкүк ырынан
Алтын Алтай ойгонду уйкусунан:
Куурап калган бадалдарга жан кирип,
Тонуп жаткан өрөөн көктөп,
Байып кеткен уй сүт берип,
Үй-үйлөргө ырыс кирип,
Ак казанда эт кайнап,
Талаада буркан-шаркан кош айдоо...

Күн кыякыдап,
Ай каалгып көрүнүп,
жылдыз толгон жылчыксыз түн
кирип,
Жымжырттана айлана
күкүк күүсүн төгөт кайра.
Кары токой жалбырактар кийинип,
таштар-таштар көп-көп
доор жашара,

Тирүүлүктүн улуу уулу – адам дагы,
Күкүк ырын шашпай тыңшап,
Тоого чыгып кыялданды,
Бирок баарын Жан дүйнөбүз туя алганбы?

Которгон Чынарбек Айдаров

ШАХМАР АКБАРЗАДЕ

Азербайжан акыны

БАКУ – ФРУНЗЕ УБАКТЫСЫ

Ысык-Көлдүн жаркын жазы жакама
Бир кыпкызыл гүл такты чок сыяктуу.
Жуурулушуп дал келишип жатты ага
Баку менен Фрунзенин убакты.

Моюнумдан кучактады наристе,
Денем балкып кыргыз тоосун карадым.
Бул эки күч сыйкырлаган таризде
Кубаньчка толуп турду ажарым.

Эл менен эл, кан менен кан биригет,
Ысык-Көлдөн Көк-Көл алыс жатса да.
Бизди мезгил кездештирер миң ирет,
Анткендиги – ниеттер ак, ак санаа.

Ушул ыйык боордоштук, кандаштык,
Алмуздактан келе жаткан уланып,

Бул – эки ача мезгилдеги жалгаштык,
Мен териме батпай турам кубанып.

Кездешүүлөр...

Өткөн-кеткен сыяктуу,
Көл ичинде сөз сүйлөштүк ырааттуу.
Көлдү жиреп сүзүп жүрдү биз менен
Баку менен Фрунзенин убакты.

Ушул күнүм мен өткөргөн өмүрдө,
Бир күн эмес бир кылымдыр чынында.
А «Кылымга тете бир күн» жөнүндө
Болгон маек сыйбастыр бир кылымга.

Учурлар бар алмашылбас алтынга,
Бул өмүрдө күбө болдум көп ишке.
Коштошуу бар кездешүүнүн артында,
Туура келет убакытка көнүшкө...

Которгон Эсенгул Ибраев

ДАЙСАКУ ИКЕДА

О, КЫРГЫЗДЫН КӨК ТЕҢИРИ

Аңылдаган ай талаада
Адам келет, чуркап келет.
Күнүрт дүйнө – күн чыга элек,
Таң куланөөк атаар алды
Муздак аба – шамшаар бычак

Дене-бойду шылып келет
Чуркайт адам, чуркай берет,
Жондон чыккан жылуу илеп
Тоңгон жолго сиңип келет...
Көтөрүлүп күн чыкты.
... Чыңгыз Айтматов.

Биз жолуктук
Күздүн бейпил күнүндө
Маңдайлашып турган кезде
Арабызды жылуу сезим аралап,
Орошондоп ойлоор жаады,
Жан-дүйнөбүз жайылды.
Сиз айттыңыз:

–Биз досторбуз
Бир ишеним,
Бир максатты беттеген.
«Акыл оюн
Аңдай биалген, түшүнгөн
Акылман да кулдук урат»

Дедим мен.
Диалге диалдин
Жалгашканы толкутат!
Көрүп турам
Көп азапты тарткан жерде көз жарган:
Акыл, абийир, ишенич –
Улуу дайра кошулгандай кошулган,
Бириккендей бирикти.

Ошол күнү!
Жолугушуу эстелиги өңдөнүп,
Кош байтерек өсүп чыкты.
Күндүн нурун канбай жутуп,
Бейпил күндө барик ачып,

Көкөлөсүн, көктөсүн,
Көлөкөсүн көлдөтсүн.
Как эткен бир каргасы жок
Айталаада келатканга
Адаштырбас жылда болсун,
Болсун ана саябан.
Эстейм сиздин сөзүңүздү
Көрөм анан кыргыз жерин.
Көк шайыдай кирсиз, тунук асманын,
Көл өңдөнүп,
Толкуп турган чөптөрүн.
Ошол ата, ошол апа
Кайран апа, кайран ата
Эстейт сени Таласың.
Бирок кийин эмне болду?
Каарданып,
Сокту тагдыр шамалы
Бейпил үйдүн керегесин кыйратып,
Балалыктан ажыратты балдарды...
Коштошоордо жашыруун айткан сөздү
Унут кылган вокзалда
Далбалактап чуркаган
Атакеңдин кыйкырыгын
Поез улап, күүлөндү сапарына –
Жаңырыктап коштошуунун үнүндөй.
А баланын жүрөгүн кайгы мыжыйт...
Коштошпоого түк болбойбу?
Атам неге шейит кетти?
...Жергесинде кыргыздын
Кайгы менен жокчулуктун салмагына ийилип,
Жепирейген там турау.
Бечаралар - кошуналар

Бир-бирине жүрөк табын өткөрүп,
Бирин-бири жылытты.
Өстү бала.
Капилеттен согуш чыкты.
Калайыктын шайын алды
Ачарчылык, өлүм, оору.
Боору бүтүн үй-бүлө жок, –
Ажыраган атадан же баладан.
Ошо кезде салык жыйноо –
Кандай гана мерес жумуш.
Карангалгыр кандай кыйын
Ач адамдын алып кетүү тапканын.
Согуш бүттү.
Көрүп турам кар алдынан
Жер-Эненин ойгонгонун...
Сиз турмушка жол алдыңыз...

Жакыр үй-бүлөдө туулуп өстүм.

Таң ата электе туруп, деңиз өсүмдүктөрүн жыйнап-кур-
гатууга ата-энеме жардам берчүмүн.

Согуш башталары менен бир туугандарымдын биринен
сала бирин кан майданга ала башташты. Өзүм болсо аскер
заводунда иштедим. Ошол мезгилде кургак учуктун азабын
аябай тарттым.

Согуш куугун учурунда үйүбүз өрттөнүп кетти.

Агамдын шейит болгону жөнүндө кабар келгенде энем-
дин көзүнөн кан агып, шолоктоп ыйлаганы али күнчө көз
алдымда турат.

Көкүрөктү мыжып жүргөн: согуш эмне? Мамлекет деген
эмне? Адам деген эмне? деген суроолорго китептен жооп
табууга аракеттендим.

Бул жалган дүйнөдөн түбөлүктүүлүктү издеп табууга аракеттендим.

Бир жазуу менен жан-дүйнөмдү азапка салдым. Ал ырлардын ар бир сабында ташы-талкан, күлү көккө сапырылган шаардагы жаштыгым бар.

Тода-сэнсэй аттуу асыл адамга жолуктум. Ал өмүр бою окутуучум болуп калды, ишенимдин жаркын жолуна алып чыкты, чабыттап учушума канат берди.

О, жан-дүйнөнүн унут калган айдыңын
Калем менен жан киргизе баштадың.

Жарат менен кубаныч

Жаңырыктап үн салды.

Жан-дүйнөнүн тереңинен

Жаңы толкун серпилиди.

Адам рухун тазарттың.

Сиз жазган китептерде

Сүйүү да бар, эрдик бар,

Жыпар жыттуу жер да бар,

Армандуу адам, эр да бар.

Мен андан муну көрөм:

Философтун терең ой-жүгүртүүсүн,

Бийик нраванын сулуулугун.

Мен Сизди көрүп турам.

Азырынча мага чоочун кыргыз аймагы...

Шамал жүрсө чөбү толкуган,

Таштан ташка кулап түшкөн дайрасы.

Көк шайыдай көпкөк асман.

Тунук асман, ачык асман.

Күн таажысын чачыратып күлүп турган.

Көпкөк асман...

Асман тоого көмкөрүлүп, асман жерди кучактап, түпсүз асман Аалам менен жуурулушуп, чексиздикке созулуп жатат. Кечкисин асман бизге алтын поэманын сүрөтүн, ал эми түнкүсүн – сансыз жылдыздардын жымыңдаганын тартуулайт.

О, кыргыздын көк теңири!

Канатын жайган булут да,

Этек-жеңин асман-жерге чапкылаган

бороон да сенин чексиз

кеңдигиңди жаба албас.

Мейли өмүр сапарыбыздын өткөндөгүсү ажырым турар, бирок, бир учурда ошол сапар кездешип, бири-бирине жуурулушуп, ажырымсыз рухий «Жибек жолго» айланат.

Алдыбызда алыс жана түйшүгү

түмөн жол жатат.

Жер үстү сансыз жаракага,

Асман бети капкара

Алкы бузук сапарга жык.

Өмүрдүн дени сак

Гейзери соолуп, жумуру

Жердин жапжашыл өңү кубарды...

А адамдар ич ара жаатташып,

Айыгышуу менен алек...

Биз карытчу сапар - дал ушундай кыйын кезеңге жык сапар. Аны биз жөн гана басып өтпөй, эрдик менен иликтеп, турмуштун бейпил гармониясын түзүп өтүшүбүз парз. Антүүгө адабият, дүйнө жана адам жөнүндөгү философия жардам берет.

Менин философиям мени мындай деп окутат: эгер сен суукта үшүп турсаң досундун жонуна кемселиңди жап, эгер сен жаанда сыгып алма суу болсоң, үйдүн үзүгүндөй жайылып, башкаларды жаандан калкала. Бул сенин миссияң, анткени, турмуштун ысык-суугун аралап келген адам гана андай милдетти аткара алат.

Адамзаттын айбанчылыгынан чыккан согуштун азап менен тозогун биз көрдүкпү? Биз көрдүк! Демек, адамзатты ошол күнөөдөн куткаруу үчүн Жер шарына бейпиал турмуштун түбөлүктүү жазын алып келишибиз керек. Бул биздин жана биздин муундун милдети.

Эбактан сапар күтөт! Убакыт күтүп турбайт. Күн кыңайып, бешим таяп барат. Ар бир мүнөт сайын Кылымдын күүгүмү жакындап келатканын таасын туям.

Баш-аламандыкка толгон мейкин аркылуу – алыскы ички жан-дүйнөгө, жарк этип жанган жаңы турмушка, бу жарыктын гүл аңкыган багына жол аламы, досум менин, аттаналы, жол аламы.

ОБНИМАЯ НЕБО КИРГИЗСКОЕ

По голому полю
Бежит человек.
Не поднялось ещё солнце.
Холодный воздух перед рассветом
Режет тело как нож.
Молча бежит человек,
И за ним
Струится тепло
На промёрзлую землю.
Солнце восходит.

... Чингиз Айтматов.

Осенним тихим днём
Мы встретились.
Что было в той беседе,
Когда текли свободно мысли
И души раскрывались,
Когда мы шли навстречу другу
По нити, что тянулась между нами
Из года одного?
Сказали Вы, что мы друзья отныне,
«За тех, кто понимает его мысли,
умрет мудрец», ответил я.
О, как волнует таинство сближения душ!
И в этом роковое я вижу.
Подобное слиянию рек великих
Слияние и совести, и мудрости, и веры,
Что рождены страдающей землёй. Тот день!
Как память нашей встречи
Растут два тополя.
Пусть ввысь стремятся деревья молодые,
И, впитывая света, луч спокойный, зеленеют.
И когда-нибудь
Пусть станут путнику в безжизненной пустыне
Надёжным маяком и тень дадут.
Я вспоминаю
Ваш рассказ.
И вижу неба синеву и колыханье буйных трав
Земли киргизской...

И как любили мальчика отец и мать...
Но что потом?
Жестокой волей

Задул свирепый ветер,
Разрушив в семьях мир и обездолив детство...

Вокзал, где тайного прощания

Слова забылись,

Где крик отца бегущего —

А поезда набирал свой ход —

Был голосом разлуки вечной,

Где больно билось сердце мальчика...

Зачем прощание неизбежно?

Зачем погиб отец?

...В киргизском крае

Домик крошечный, согнувшийся

От тяжести печали и нужды.

Но бедные соседи согревали

Друг друга тем, что теплилось в их душах.

И мальчик рос.

Но снова испытание — война.

А с ней болезни, голод, смерти.

И каждая семья теряла мужа или сына.

В такое время собирать налоги —

Жестокый труд.

Что может быть страшнее,

Чем хлеб отнять

У тех, кто голоден?

Окончилась война.

И вижу я, как оживают мёртвые зимой

Поля и первые дают ростки.

Подобно им Вы вновь вступали в жизнь,

И были дни учёбы и труда.

В то время Вас влекла литература

И, главное, что в ней и в жизни вечной

Вы начали писать.

Картины и узоры Вашей жизни

Волнуют мою душу оттого,

Что сливаются они в моём воображении

С моим путём.

Родился и вырос я в бедной семье.

С рассветом я вставал и помогал родителям собирать и сушить водоросли на морском берегу.

Когда настала война, старших моих братьев одного за другим забрали на фронт. А я работал на военном заводе. В то время я сильно страдал лёгкими - у меня был туберкулёз. Во время эвакуации сгорел наш дом. И до сих пор перед моими глазами стоит дрожащая спина моей матери, потерявшей старшего сына.

Я пытался найти в книгах ответы на мучавшие меня вопросы: Что такое война? Государство? Человек?

Я пытался найти постоянное в бренном мире.

Я выстрадал свою душу в стихах - в них моя молодость в пепле сгоревшего города.

Встреча с замечательным человеком Тога-сэнсэй, ставшим учителем всей моей жизни, привела меня на путь» веры, дала мне крылья для полёта.

О! Заброшенную землю человеческой души

Вы начали воздвигать пером,

Что живо откликалось на боль и радость

И поднимало свежее волнение со дна души

И очищало дух.

Есть в ваших книгах

Мужество и слёзы, любовь и жизнь,

и аромат земли, нода Человеку.

В них я нахожу
Глубокое мышление философа
И высокую нравственную красоту.
В Вас вижу.
Ещё неведомый мне край киргизский...
Там ветер стелет по полям зелёными волнами,
И струи горных рек сбегают брызгами
по скалам,
Там небо ясное в прозрачной синеве
И солнца нежная улыбка...
Небо...

Неотступно чистое и глубокое до бесконечности, оно не боится холодных воздушных потоков. Оно нежно ластится к щекам гор, обнимая землю и сливаясь со Вселенной. Под вечер небо дарит нам картины золотой поэмы, а ночью - алмазное мигание бесчисленных звёзд.

О, синее киргизское небо!

Ни низко спустившимся тучам, ни свирепому бурану не удастся скрыть его простор.

Друг мой!

В вашем сердце я вижу небо необъятное!

Пусть разнятся пути, пройденные нами, но, однажды встретившись, сольются они в один духовный «Шёлковый путь».

Перед нами дорога дальняя и трудная.

На земле нашей бесчисленны трещины, а на небе - чёрные алчные пути. Высох здоровый гейзер жизни, поблэк свет голубой Земли... А люди заняты раздорами между собой...

Так будем мужественно идти по нашему нелёгкому пути в поисках гармонии мирной жизни, да помогут нам в этом литература и философия о мире и человеке.

Моя философия учит меня так: если ты замёрз от холода, накрой плечи друга шарфом; если ты промок под дождём, стань плащом для других. Это твои мнения, которую может выполнить лишь тот, кто испытал трудности и горести.

Раз мы пережили ужасы и бедствия войны, вызванной глупостью человеческой, то во искупление грехов наших мы должны принести на Землю вечную весну мирной жизни. Это обязанность наша и нашего поколения.

Нам пора, пора в путь! Не ждёт время. Уже солнце клонится к западу, с каждой минутой всё ближе чувствую я сумерки Века.

В дорогу, друг мой, - через все пространства хаоса - в далёкий внутренний мир, к блеску новой жизни, в сад лучей света!

МИХАИЛ ДУДИН

АКЫР ЗАМАН

*Чыңгыз Айтматовдун
китебине жазуу*

Өз парзын унутканбы,
Мыйзамдар, Кудайлар да.
Коңгуроо кулак жарды,
Түгөнүп болгон арга.

Коңгуроо айгай салат,
Жаткансып жарылганы!
Суу жутуп бир башаттан,
Адам да, бөрү дагы.

Ар кимдин – өз чыйыры,
Булагы, шамы бардай.
Карайлайт Акын, Поп да,
Жай алар жер табалбай.

Жашоо күлү додолонуп,
Не кыларын билбегендей.
Батаалгада балта сестүү,
Коркунуч жерди бийлегендей.

Акылман бирок ынандырат,
Чындыкты адам табаарына.
Бейпиадиктин, жетилүүнүн,
Жылдызы жанаарына.

Которгон Асан Жакшылыков

ПЛАХА

*Надпись на книге
Чингиза Айтматова*

Не знают про свои дела,
Правители и боги.
Гудят, гремят колокола,
Погибельной тревоги.

Колокола тревогу бьют,
Литая медь – в осколки!
Из одного истока пьют,
И человек и волки.

У каждого – своя тропа,
И место водопоя.
И для Поэта и Попа
Нет на земле Покоя.

Жизнь превращая в тихий прах,
Бунтует сила в Прахе.
Не может жизнью править страх
Или топор на плахе.

Но обнадёживает нас
Свободы добрый гений
Всё еще веря в звёздный час
Покоя и прозрений.

КЕРИМ КУРБАНИЕПСОВ

Туркменстан эл акыны

ДАҢК

Чыңгыз Айтматовго

Силерге мен ыр арнадым,
даңк күсөгөн, кыйындар,
ой токтотуп, бир аз көңүл буруңар.
Эрмекке эмес эске бекем түйгүлө
билип неде – бактыңар да шоруңар.

Даңкка эптеп жеттиңер деп коёлу.
Бирок анын жүгүн талбай көтөрүп,

эч муубай, калчылдабай басууга
керек болот чымыр ийин, каруу-күч.

Далай баатыр даванынан ашалбай,
даңк тоосуна даай албай айбыгып,
күп деп кайра жерди жыттап жыгылаган,
даңктын жүгүн көтөрө албай тайгылап...

Бороонундай уч-кыйырсыз тегиздин
даңк эпкини көккө учуруп далайды
кайра уруп, жыттаттырган жер үстүн.
Тыйын берип төлгөчүгө, балчыга
бал ачтырып азыткыга, шайтанга
ар балакет болосуңар далбастап,
даңк жолунан аян берип айтканга.

Аян дагы, жышаан дагы жардамсыз
алдоо дагы, коркутуу да пайдасыз.
Атак деген сүйөт таза мээнетти,
жан күйгүзө жалындаган эмгекти,
адилдикти, айдай аппак пейилди,
октон тайбас, кебелбеген бек эркти.

Даңк деген да менменсинген сулуудай
далай эрдин эси-дартын бийлеген.
Карааныңан миң кагылып, үргүлүп
канча азамат акын болуп сүйлөгөн.
Канча азамат баатырсынып мертболгон
акыр бирөө жеткен ага дүйнөдөн.

... Барат ана, даңк даарыган шол адам,
жүзүн анын тоо, талаалар туурулган,

алик алат, жөн-жай гана, бер салам –
жай сүйлөшөт чилистендей чиренбей
сырдакана досуң окшоп эчактан,
кол булгалап калат элдер артынан.

Кыймылынан жүргөн-турган,
сүйлөп жаткан сөзүндөгү аваздан
биз астыртан көп нерсени сезебиз,
көптү алабыз биз андан.

Канчалаган көздөр ага тигилет –
шончо отту камаарыбай ал жиреп,
милдет жүктүн жибин барат түргүлөп...
Силер болсо, даңк издеген кыйындар,
өзүңөрдү тоо томкороор пил көрүп,
даңк дегенди жеңил ойлуу кыз көрүп –
үйгө алдап алып келип пул берип,
койсок эле моюнга чап асылып,
жар болуп маа калат ал деп, сыр берип,
жүрөсүңөр чамаңарды өлчөбөй
жалган санаа, пас ой менен күн көрүп.

Мындай майда пенделердин кашына
атак-даңктын кушу конбос мүнөткө,
ал үйрүлөөр адил, таза пейилге,
ал берилээр талант менен мээнетке.

ТЕМИРКУЛ ҮМӨТАЛИЕВ

УКМУШТА ЖОК

Оюма алсам Чыңгызды,
Ойлоймун бүткүл кыргызды.
Олтурсам Чыңгыз жанына
Өзүмдү сезем сыймыктуу.

Акындан ашкан акын бул, –
Алмаз учкан закым бул.
Он миң жыл турса дат баспас,
Укмушта жок алтын бул.

Келбети айтсам адашпай,
Кеңдиги кеңкол Таластай.
Кең көкүрөк, кең далы,
Турушуң айкөл Манастай.

Уулу бул менин жергемдин,
Уулундай бардык элдердин.
Күн болуп Чыңгыз күлүндөп,
Көз майын алат көргөндүн.

Ар кимдин ою бурулган
Алгыр куш учкан туурдан.
Атагы болду кыргыздын,
Ай-ааламга угулган.

Керемет ууладу бул өңдүү,
От болсо да өчпөгөн,

Сактайлы чеки сөздөрдөн,
Сактайлы чекир көздөрдөн!

МИДИН АЛЫБАЕВ

АЙТМАТОВ ЧЫҢГЫЗГА

Азыраак сөз айталы,
Айтматов Чыңгызга
Чыңгыз чыгармасын арнады,
«Жамийла» деген бир кызга.
Жаңыдан жазып көрүндү,
Жалпы биздин кыргызга.
Тандап алган жолуңдан,
Тайгаланып жыламышпа!

СҮЙҮНБАЙ ЭРАЛИЕВ

БҮТ ДҮЙНӨ КУЛАК ТУРДУ

Бүгүн сен жерде турмуш орбитасын,
Көтөрүп көз мелжиген бийиктерге,
Көрүндүң андан кайра өзүң таасын,
Жылдыздай, турган нуру тийип жерге.

Бир кеткен кыргыз жаны кошоктолуп,
Ааламда сен өзүңчө космонавтсың.
Канчалык өйдө жүрсөң, ошончолук
Өмүрдүн табышмактуу сырын ачтың.

Кармалып келет сенин каламыңда,
Жердеги турмуш тирүү, адам тирүү.
Бүгүнкү сенин баскан кадамыңа
Бүт дүйнө кубанычтуу кулак түрөү.

Биздин жер – аянт өзүң старт алган,
Жонуңда ат көтөргүс даңкың – жүгүң,
Мезгилдин ашуусунда албан-албан
Жүрөсүң баш айланбай кантип бүгүн?!

БИЙИКТИК

Байкасаң элин сүйгөн жигиттери
Көтөрүп алган окшойт далысына,
Дүйнөгө өзүн берген ыйык жерди,
Айланып анын даңкы-намысына,
Карабай башы көктө жүргөнүнө,
О алар жер сыяктуу жупуну өтөт:
Адамдын ой-сезимин, жүрөгүнө,
Алпарчу жолдору да кыска, төтө.

Турганда күн жылуулук берип жерге,
Белгилүү урук өйдө умтулары.
Куштар да талпынышат бийиктерге
А бирок, бүркүт эмес куштун баары.

Кызыгы болбос эле турмуштун да:
Жок болсо ак-карасы, ысык-суугу,
Ал өңдүү, кээ бир төмөндүктүн
Турбаса бийиктерге түшүп сугу.

ЭДИГЕЙ

(«Кылым карытар бир күн»
романын окугандан кийинки ой)

Боранлы. Поезд менен жеткем жылып,
Аяз. Кар. Көк муз. Талаа – чексиз улуу.
Ойлогом: «Турбай калсын мекен кылып,
Бул жерди, акыл-эстүү адам уулу?»

А көрсө, адам деле жүрөт бирер,
Бар экен жалгыз-жарым үйдөн өйдө:
О кудай, бу не деген жан кечтилер,
Жер жокпу, адам турбас бу дүйнөдө?!

Капырай, мында кантип калат жаны?!
Бороондуу Эдигейди анда таптым:
Чор баскан, туурук күрөң алаканы
Окшогон кабыгына карт дарактын.

Мен өңдүү ал да болуп кыргындарда,
Калганбыз аз-аз жерден жолугалбай.
Койбогон табыштырбай тирүү барда,
Дүйнөдө адамзаттын жолу кандай!

Эдигей – эр кайраттуу, өткүр адам,
Тагдырын доору менен бирге түйүп,
Азабын, асылын да моюнга алган,
Ал үчүн күйпөлөктөп, жаны күйүп.

Ал ырас, керт башынан кечиргени,
Жашоонун ысык, суук сыноолорун.

Ал дайым өз алдынча чече келди,
Турмуштун түркүн кыйын суроолорун.

«Акпайбы жерде турмуш жөнү менен?»

Түнөргөн ойдо келет чөлдөн ары,
Таймашып Сары-Өзөктүн жели менен,
Алдында жан шериги Кара нары...

Жайда да болгонум бар Боранлыда:
Чөп эмес, түгөй баштан таштар дагы,
Асман-жер куйкаланып турганында,
Булардын бүркөлбөгөн каш-кабагы.

Ал кезде Казангап да эсен болчу,
Жөнөтүп, тосуп алып поезддерди,
Өмүрү ошол жерде өткөн жолчу,
Издебей башка жактан кооз жерди.

Поезддер бүгүн эми ансыз келип,
Поезддер бүгүн ансыз кетип жатат.
Дүкүлдөп дөңгөлөктөр арыш керип,
Өткөнсүйт: «Казангап!» – деп атын атап.

Вилинбей мезгил көчү жылып алга,
Айланат тынымы жок алтын алкак.
Алмашат доорлор да, муундар да,
Ар качан эски-жаңы эриш-аркак.

Жер дагы дал ошондой... Бүгүн корук,
Турчу жай өзүн Ана-Бейит атап:
Космостон кораблдер келип конуп,
Космоско кораблдер кетип жатат.

Изденгич, тынымы жок адам уулу,
Аңтарды дүйнөлөрдү ободогу.
Ал ага эмне берет, билбейт аны,
Жердеги өз жаны да коболоңдуу...

Боранлы,
разъезд бир кичине,
Эдигей,
минген Кара нары менен,
Мезгилдин чыгып бийик тепкичинен,
Кездешти жердин бүткүл шары менен.

КӨЗДӨН УЧКАН КӨК ЖЭЭК

Суу жулкунса,
Жерди төшкө ургулап,
Жер көшөрөт,
Сууну кайрып, бүктөгөн.
Үрөй учкан
Уу-чуу гана угулат:
Эски кастык,
Эски чатак бүтпөгөн.
Улам бийик
Алып кетип кайыкты,
Кайра таштайт,
Деңиз кечке күч алып.
А бул жолу
Адам кайдан айыптуу?
Жаткан жокпу
Же жер үчүн өч алып?

Жер, деңиздин
Айыгышкан кегинде
Жатты дүйнө –
Ала салган, өкүргөн.
«Таргыл дөбөт,
Көздөн учкан жээгиме,
Өткөрүп кой,
Жеткирип кой, өтүнөм?!»
Толкундарга
Асман тиреп жарданган
Карты турган
Жандын стихиясы
Күч алганда
Деңиз селт деп адамдан,
Кайра артына
Тартылды бейм, сыягы?!

ЖЫЛДЫЗДАР ЖАРЫГЫ

(60 жашына)

Тынымсыз турмуш агат, жер айланат,
Кадимки алкак окшоп ийиктеги.
Маңдайдан согуп кылым жели аймалап,
Айкындайт жылдыздарды бийиктеги.

Айкындайт: ар күн кечте асман жаккан
Жылдызга да бир жылдыз тургандыгын.
Анан да тамыры үчүн терең жаткан,
Аларды мезгил алкай тургандыгын.

Алардын ажайып бир нурларынан
Жаадырап жүрөктөрдө гүл ачылып,
Биз байып мазмундарга улам-улам,
Жашоого күч аларын кумарчылык.

Айкындайт:
Суу сыяктуу эскирбеген,
Дүйнөнүн алыскы бир кабатынан,
Муундар чуркап чыгып,
Биз билбеген,
Кубанып чакырышат Аны атынан.

АРНОО

(Чыңгызга)

Сөз менен көркөм ойдун орбитасын,
Көтөрүп биз билбеген бийиктерге,
Көрүндүң ал бийиктен өзүң таасын
Жылдыздай, нуру жетип турган жерге.

Бир кеткен кыргыз атың кошоктолуп,
Бу күндө сен өзүңчө космонавтсың.
Канчалык бийиктесең ошончолук,
Адамдын жүрөгүнүн сырын ачтың.

Өлкөлөр, континенттер, элдер түрлүү
Багынып, таазим берет каламыңа,
Ал эмес аалам өзү кулак түрүү,
Чексизге кеткен сенин кадамыңа.

Ала-Тоо - Байкоңуруң старт алган,
Жонуңда ат көтөргүс даңктуу жүгүң.
Кыргызга болуп сыймык өзүң албан
Турасың чокусунан карап бүгүн?!

Дүйнөнүн салыштырчу ченемдери
Жашоонун салты тура жаңыланаар...
Көз салсаң бийиктерге төбөңдөгү,
Турушат жылдыз болуп жанып алар.

Серп салып карап көрсөң бийиктерди,
Көтөрүп алган өңдүү далысына,
Оболу өзүн берген ыйык жерди
Айланып анын даңкы, намысына.

Карабай булут жиреп жүргөнүнө,
О, алар жер сыяктуу жупуну өтө.
Адамдын кылдай сезгич жүрөгүнө
Алпарчу жолдору да таасын, төтө.

Турганда Күн жарыгы тийип жерге
Белгилүү, урук жерге умтулаары.
Куштар да эңсейт ар кыл бийиктерди,
А бирок бүркүт эмес куштун баары.

Кызыгы болмок эмес жашоонун да,
Жок болсо ак-карасы, ысык-суугу.
Кербөгөн бийик болуп, төмөндүктүн
турбаса бийиктикке түшүп сугу?!

Бийиктик болбойт жалаң асманыңда,
Айрылбай, башкалардан башкасынбай,

Ар качан катарыңда, өз жаныңда,
Дапдаана, кудум аттын кашкасындай.

Кут болсун жолуң дүйнө жүзүндөгү
Аман жүр, Ала-Тоонун алтын уулу,
Ак мээнет, андан көргөн үзүрлөрү,
Жарашкан өлкөсүнө даңктуу, улуу!

1985-жыл, Фрунзе

ВЫСОТА

Меры мира несчетны.
Но есть лишь одна —
обновленья полет,
вашей мысли отвага — высота!..
Суть стремленья во все времена,
звезд призывный огонь,
к небу звездная тяга.

Рок высокой орбиты...
Нелегкая честь.

Нет, не каждый ручей превращается в Реку.
Свет высокой зерницы —
так было и есть! —
устремляет лучи свои
лишь к человеку.
Жизнь — без смысла,
когда в ней исчезнет навек
Слитность сладости с горечью,

мрака – со зноем.
Низость
завистью застит
немеркнувший свет
высота, -
о ревнивое чувство пустое...

Ах, как сладок полет,
с небесами родство,
вещий холод вселенной,
что небо открыло!
Здравствуй,
чувства крыла,
тяжесть и волшебство
постиженья!..
Ты – высшее в жизни мерило.
Чем измерится жизнь!..
Мера есть лишь одна:
Звезд призывной огонь,
к небу звездная тяга,
крылья сердца...
Такая судьба и нужна – высота,
золотого полета отвага!..

Перевел с киргизского Вячеслав Шаповалов

НАСИРДИН БАЙТЕМИРОВ

ТОРГОЙ КҮҮСҮ

Учуп чыкты боз торгой
Биздин тоолуу Мекенден.
Күмүш-Тоонун урчугу
Таластагы Шекерден.

Учуп чыкты күү төгүп
Күн нурундай тамырлуу.
Учкун болуп жылыткан
Көңүлдөргө жагымдуу.

Тарам-тарам жол кетсе,
Тарамдарын кубалап,
Тамшандырган окшоду,
Ташты дагы дувалап.

Кыйма-чийме жол кетсе,
Кыябын таап агылды.
Кара жердин тамыры,
Сыяктанып жайылды.

Кызыктырды дүйнөнү,
Кыргыз күүсүн кайырып.
Комуз болуп таңшыды,
Кылым ою чагылып.

Тээ ободон-бийиктен,
Тоо башынан күү чалып.

Күүсү такыр жапжаңы,
Күн нурундай уурталып.

Ак таң атса чыгыштан,
Ак нуруна жуунду.
Адыр, түздүн бетине,
Ак таң болуп тууладу.

Ак жаан менен майдалап,
Аралаша себилди.
Адырлардан, кырлардан
Шүүдүрүмгө чөмүлдү.

Аска серпе суу акса,
Агымына кошулду.
Асмандаган бүркүттүн,
Канатында отурау.

Көк аскадан урулган,
Шарга тике атылды.
Көк чаар балык өңдөнүп,
Көп ташкындан ашылды.

Жаркылдаса чагылган,
Жарыгына сиңилди.
Көк деңиздей толкундап,
Көнүлдөрү чимирди.

Өйдө-төмөн жол жүрсө,
Желге күүсү жууладу.
Жел жетпеген кээкинин,
Армандарын суурау.

Кубуп жатса кайруусун,
Күүгүм чалгыс таң атты.
Күн учкунду орогон,
Күүсү элге жарашты.

Ай аскадан эңкейсе,
Айга жууду ойлорун.
Ай сыяктуу кыдырды,
Океандын бойлорун.

Элге айтты даңаза,
Элдин элдик Күрөшүн.
Тукум улап из калар,
Үзүлбөгөн жүйөөсүн.

Ата менен баланын,
Элдин элдей кеңдигин,
Эне болгон чыдамкай,
Жер дегендин жердигин.

Эл менен да сүйлөшүп,
Жер менен да сүйлөшүп.
Таңшып жатты таңдан кеч,
Торгой салтын үйрөтүп.

Адам көзү жетпеген,
Кыз жүрөгүн аралап.
Кыз назигин сезбеген,
Суз жүрөктү жаралап.

Сулуу бетке нур төккөн,
Сүйүү болуп кубуладу.

Аза күткөн кемпирден,
Кошок болуп чубурау.

Калайыктын оюна,
Кан сыяктуу тарады.
Атасы өлгөн согушта,
Жетим болуп карады.

Каңырыгын түтөткөн,
Кара жерге үн кошуп.
Калайыкка таралды,
Кайруусуна муң кошуп.

Чал өкүрсө шолоктоп,
Сакал серпкен жаш болду.
Фашисттердин, кептелген
Алкымына таш болду.

Жесир калган келинди,
Жетим калган баланы,
Ала билип арманын,
Жер сыяктуу карады.

Күмүш саамай жаз болуп,
Көлкүгөнү наз болуп,
Толкундарда куланды,
Сүйүүсүнө мас болуп.

Чөлгө серпти бир туруп,
Көлгө серпти бир туруп,
Эл атынан сүйлөдү,
Элеп салды дүйнөнү.

Күү чачылды күү жаады,
Күнү, түнү күү саады.
Күндө уккан кең дүйнө,
Күндө уксам деп суусады.

Жыла айланып жыл келсе,
Жыла да куусу артылды.
Булагындай сагынып,
Жер шары бүт талпынды.

Жаан өткөндө жаз күнү,
Жаны нурдун ашыгы,
Жаан төрөгөн дүйнөгө,
Жазгы суудай ташыды.

Чындык сырды сүйлөдү,
Чымыратты дүйнөнү,
Күү терметкен көңүлдөр,
Селкинчектей бийледи.

Жазга дагы урунду,
Кышка дагы урунду.
Торгой эмес тоо сайрап,
Жаткан өңдүү туюлду.

Боз торгойдун үнүндө,
Аска жүрү кол жеткис,
Адамдардын тагдыры,
Чубай берди ой жеткис.

Обологон боз торгой,
Тагдыр элер элекпи?

Дагы учту оболоп,
Дагы эмне демекчи?

Кыргыздын бир торгою,
Кыйла ашуу, белести,
Кыркып өтүп аз жылда,
Кылым менен теңешти.

Кылым демек, кылымдын,
Оюн айтты бир туруп,
Кыйын деген эң бийик,
Ашуусунан унчугуп.

Ал барбаган жер калбай,
Ал жетпеген эл калбай,
Аттай чапты дүйнөнү,
Айылына баргандай,

Чайпап өтсө күүсү анын,
Чыгыш менен батышты,
Түрүү тилде тамшанып,
Таазим кылып жатышты.

Торгой тилин баштады,
Торгой күүсүн баштады,
Көп торгойдон кеч туулуп,
Калса дагы жаш жагы.

Көп торгойдун ичинен,
Бир башкача үн салып,
Күүлөп учту канатын,
Күн алкагын курчанып.

Кызык күүгө термелип,
Кызыл-кызыл жар калды.
Таңшыганы бөтөнчө,
Жардын сүрүн алганбы!

Кайруусуна серпилип,
Кашка баштуу зоо калды.
Ханга салам бербеген,
Зоонун сүрүн алганбы!

Келки-келки күү таштап,
Кең дүйнөнү байытты.
Улуулардын улуусу,
Угуп маашырланышты.

Кубулжугуп сайраган,
Тыңшай берип торгойду,
Толкуганы бүтпөгөн,
Элим торгой болбойбу.

Мукам күүнү шимирип,
Жерим торгой болбойбу.
Аны тапкан Ала-Тоо,
Балким... өзү торгойбу!

ЧАЛАГЫЗ ИМАНКУЛОВ

БЕК КЫСАМ КӨКҮРӨККӨ

Күлүктөй күүлөндүрүп тойго чапкан,
Кастарлап көкүлүнө тумар таккан.
Топ жарган тобурчактын кашкасындай,
Чыныгы талант чыкты тоолуктардан.

Ал деген Айтматов, аты Чыңгыз,
Атына сыймыктанат жалпы кыргыз.
Бек кысам эмгек эрин көкүрөккө!
Кут болсун төшүндөгү Алтын Жылдыз!

ТӨЛӨН ШАМШИЕВ

БААТЫР ЧЫҢГЫЗ!

Тоолук кыргыз,
Төшүндө бар,
Алтын жылдыз.
Куттуктаймын!
Сени ырдаймын.
Кубангандан,
Ырга баймын.
Бакыт деген,
Эмгек менен
Сага келген,
Алкыш элден!

НИНАКАН ЖҮНДҮБАЕВА

СӨЗ ДАБАНЫ

Тоолордун күмүш булагын,
Деңизге байлап уладың.
Көпүрө куруп арчадан –
Дүйнөгө
Достуктун ниетин чыңадың.

Кыргыздын шибер тулаңын
Кымкаптай ачтың ыраңын.
Тамшанткан дүйнө элдерин
Аман бол,
Тоо жарып жанган чырагым.

Ааламдан ашып шекер сөз,
Тирөөч бол тооңдой кебелбес.
Көлүңдөй көпкө койнуңду ач,
Аскадан
Аскарга өтөр келди кез...

ТАЛАНТ БАЙГАБЫЛОВ

ОБОН

Кисти кармап, кимдер сындан өтпөгөн?
Сейит тарткан бир сүрөттү көп көрөм.
Чебер колдон бүткөнүнө суктана –
Көрктүн көркүн көз алдымдан өткөрөм.

Күз мезгили, токчулукка көңүл жай,
Талаа койну ысып турган данга бай.
Ара жолдо эгин ташыйт кайдадыр –
Ат-араба, машиналар байма-бай.

Кандай ачык август айдын түндөрү?!
Угулгансыйт Даниярдын үндөрү.
Айтса сулуу!..Ана, барат Жамийла!
Ай, жыргал ай, анын шайыр күлгөнү!

АКБАР ТОКТАКУНОВ

БИЙИКТЕН БИЙИКТЕРГЕ БАРАТАСЫҢ

Жамыйлаң жакшы келин, сулуу селки,
Жаңгыча сүйүү менен элге энчи.
Жашоого көз ачтырып, көрк ачтырып,
Жарк эте төрөлгөндөн дүйнө кенчи!

Гүл жыттуу чыгармаңдан жыпар аңкып,
Гүл сындуу сулууларга кумар артып,
Окуган «Кызыл жоолук жалжалыңды» -
Оболойт жаш барчындай көктө калкып.

Таптаса саяпкер эл күлүк атты,
Таалайлуу турмушу анын ырахаттуу!
Топ жарып баш байгеге башын тигет –
Тоскоол деп эсептебей кыяматты.

Жалтанбас дал ошондой Танабайың!
Жашоонун татаал жолу ага дайын:

Кыраакы туруктуулук – эл сүйкүмү –
Кыргызым сүйбөйт жанды чалагайым.

Жаш чакта албай калган бир өчүндөй,
Жамандык жасаганды бир кечирбей.
Жабыркап запкы жеген Гүлсарынын
Жан сырын жазып бердиң тилмечиндей!

Күрөшү майданынан турбай окчун,
Күнөөнү куйкалашка күйгөн отсуң!
«Ак кеме» баянынан байкаганга –
Акылман, терең ойчул-философсуң!

Момунуң момун эмес – эр элеси,
Момурап абышканын көрөгөчү!
Сүйүктүү таятанын таасиринен
Сүттөй ак - адил өстү небереси!

Таалайың ташкын суудай бууракандап,
Таамайлап жазар темаң туура тандап:
Белгисиз турмуш дыңын ачуудасың –
Бийиктен бийиктерге улам чамдап!

АБДРАСУЛ ТОКТОМУШЕВ

СЫЙМЫК

Ыйлайын деп ыйлабадым,
Сезбей калдым жаш акканын.
Эмне үчүн анттим экен,

Түштүбү эске жаш чактагым?
Жашып, жайып алаканды,
Кайыр тилеп жан бакканым?
Үлдүрөп мен жүргөнүмдө
Чыркыратып ит капканын?
Бирөө мени кейиттиби,
Бүгүн неге бир башкамын?
Ыйлап бүтүп алда небак,
Кайгы жашын кургаткамын.
Балким, жашык болсом керек,
«Жашыкмын» деп кимге айтамын?
Мейли ошондой деп коёлу,
Неге ыйладым, сен байкагын! ...
Жылаңайлак жаш баланы
Учкаштырып өгүз минип,
Салмактуу чоң тебетейин
Эширейтип баса кийип,
Илкип кетип бара жаткан
Каптал менен тоодо бийик,
Кара сакал баё кыргыз
Турду менин көз алдымда...
Карап турдум андан ары,
Кайда барат деп калдым да.
Мал жайылган айыл турат
Соолгон сайдын төр жагында.
Түштү барып чет жак үйгө,
Бир жумушу бар го анын да?
Улагага кирди олтуруп,
Карап коюп жан-жагына.
Этегинен тартып койду,
Өз баласын өз жанына.

Чечип коюп тер жакасын,
Шымаланып кош билегин,
Төрдө бирөө чоң «Манастан»
Айтып жатат өз билгенин.
Эч кимиси капарга албайт
Сырттан жаңы ким киргенин...
Көрүп турам кыйкырышып
Бири күлсө – бүт күлгөнүн,
Үй артында кыз-келиндер
Тыңшап угуп бүт жүргөнүн.
Эч ким билбейт: кара сакал
Иш менен же тим жүргөнүн.
Балам укса «Манасты» деп
Далай убак күтүнгөнүн.
Бала олтурат оозун ачып, –
Билбейм эмне түшүнгөнүн...
Баарынын тең коңур, кара,
Жакшынакай каш, чачтары.
Турат бирок туулган бойдон,
Кебелип койбой баштары.
Бир да бирөө кат тааныбайт, –
Же карысы, же жаштары.
Сүйөт бекен, билет бекен,
Бир «Манастан» башканы?
Башка эл үчүн даңк болобу,
Бүркүт, салып, ат чапканы?
Же болбосо упай ойноп,
Томпой менен ордо атканы?
Мындан башка, мындан башка,
Кандай дагы бар тапканы!
Кыргыз деген белги берет,
«Манас» менен ак калпагы.

Илим, өнөр жокто бизди,
Бүт дүйнөгө ким даңктады?

Ала-Тоодон чыккан эмес,
Кыргыз деген «зор» даңкыбыз.
Бир «Манасын» кең дүйнөгө
Тартуу кылган бүт калкыбыз.
Мындан башка не бар эле?
Чыгып калат өз калпыбыз...
Көрүп туруп ушуларды,
Балким, кайгы чексем керек?
Ой канатын минип алып
Жылдыздарга жетсем керек?..
Оозун ачкан жаш баланы,
Балким, аяп кетсем керек!..
Билбейм кантип жаш чыкканын,
Себеп таппайм андан бөлөк.
Эмне үчүн анттим экен?
Балким, бирөө жаман көрөт...
Көрдүм анан бир картина,
Кадагандай турдум карап:
Кара сакал «Волга» минип,
Жашыл шаарга кирип барат,
Жанындагы жаш жигитке
Бирдеме деп, күлүп барат.
Кыз сүрөттүү бир китепти,
Аркы-терки колуна алат.
Өттү сызып чоң көчөдөн.
Байкап турам көз ирмебей,
Жетти шыдыр аэропортко,
Карап турам сен ким дебей...
Кайсы жакка баратасыз,

Кайсы жактан келдиң дебей.
Жигит болгон шыңга бойлуу,
Оозу ачыгым кепкенедей.

Көз айырбайм ал экөөнөн,
Бир-биринин колун кысты.
Өңү тааныш бул жигитти
«Ил-18» алып учту;
Фрунзеден көргөн элем,
Аны узаткан доктор кызды.
Солкулдаган селки, уландар,
«Жамыйла» – деп сөз кылышты.
Бир заматта көрдүм шонтип,
Эски, жаңы көп кыргызды...
Мында кандай себептер бар?
Билбейм кантип жаш чыкканын!
Дал үстүнөн чыкканда да
Алда нечен кырсыктардын,
Көзүмө жаш келген эмес,
Сынбагансып чырпык талым.
Жакшылыкты уксам, көрсөм,
Кубанчы элем толкуп каным.
Ыйлайын деп ыйлабадым,
Сезбей калдым жаш чыкканын.

Ачтым эрте тереземди,
Сокту тоонун тунук жели.
Ушул эфир кабар айтып,
Зор кубаныч кирип келди.
«Лениндик сыйлык алды»
Ала-Тоолук Чыңгыз! – деди.
Батты чексиз кубанычка,

Аны тууган кыргыз эли.
Ушу саатта көз алдыма:
Жылаңайлак бала келди.
«Манасты» угуп олтурганда
Ойлоду экен эмнелерди?
«... Шордуу кыргыз!..
Бактылуу кыргыз!..»
Ойлор чулгап алган мени.
Эмне үчүн жаш сызды экен,
Жашыктыгым себепкерби? »

Көңүл бийик көтөрүлүп,
Таттуу кыял нуру тарап,
Куштай эргип турганымда,
Жүрөк туйлап ошо замат,
Көчө жактан жаштар өттү –
Биздин Чыңгыз, – деп – азамат!
Эмки жаштар так ошондой
Болушса экен атаганат!
Кең дүйнөгө учушса экен,
Чыңгыз өңдүү жайып канат!
Таланты бар баласына
Ар эл чыны сыймыктанат.
«Манас» чыккан кыргыздардан
Атып чыкты жаңы талант.
Өз баласы Чыңгыз менен
Кыргыз дагы сыймыктанат!
Ушуларды көз алдыман
Өткөрүп мен бирден санап,
Билбейм кантип жаш акканын,
Терезеде тургам карап.
Октябрдин таңы атканча,

Оозго келип жан чыдады.
Өөдө-төмөн сүрүктүрүп,
Турмуш далай камчылады.
Ленин чыгып бактыбызга
Түзгөн улуу партияны.
А болбосо бүт дүйнөгө
Кыргыз аты айтылабы?..
Жапыс боюм көккө жетип
Учкан элем канаттанып,
Өткөн күндү, азыркыны
Таразалап оюма алып.
Турган элем кыргыз уулу
Сыйланды деп сыймыктанып,
Ак эмгеги даңкка бөлөп,
Эл алдында жүзү жарык.
Жаш кылгырып кеткен экен,
Жашыра албайм аным анык.
Оргуп чыкты тунук булак
Ала-Тоонун зоосун жарып...

ТҮМӨНБАЙ БАЙЗАКОВ

БИЙИКТЕЙ БЕР

Тоо атада бийиктик бар, аска бар,
Тоо сыяктуу бийик, залкар жазганың.
Бүт ааламга жеткирдиң сен куш кабар,
Бүт адамзат көрдү кыргыз асманын.

Деңиздерде тереңдик бар, кеңдик бар,
Деңиз өңдүү терең, кенен чыгармаң.

Чыгармаңа өзөк болгон элдик бар,
Чыгат дайым окугандар кумардан.

Сөз аралайт кылымдардын катмарын,
Сөз сапарын күтөт урпак, болочок.
Канат кылып көркөм сөздүн саптарын
Көкөлөй бер!
Бийиктиктин чеги жок.

СОРОНБАЙ ЖУСУЕВ

Ч. АЙТМАТОВДУН ПОРТРЕТИНЕ КАМЫЛГАЛАР

Москвада жолукпайсың кимдерге,
Чолом тийип Чоң театрга киргенде,
Мен кокустан калдым жанаш олтуруп
Мексикалык мейман менен бир жерге.

Көшөгөнүн ачылуучу убагы
Жете электе коңшум менден сурады:
– Жериң кайсы? Элиң чакан, чоң элби?
Азбы, көппү – адам саны мол элби?
– Ала-Тоолук чакан калктан элебиз,
Айтматовдун атын уккан белеңиз?

– О, түшүндүм, кайдан десем сени мен,
Турбайсыңбы Айтматовдун элинен.
Турбайсыңбы ою, жолу оң элден,
Турбайсыңбы чакан эмес, чоң элден.

Бакуга мен барып калган кезимде
Көк Каспийдин кылаасында кечинде
Назик шактуу мажрүм тал түбүндө
Япон акын сүйлөшкөнү эсимде.

– Акын сырын жашырбастыр акындан
Айтматовду көргөндүрсүз жакындан?
– Көрүп жүрөм, мурда дагы көп көргөм.
Коңшу жашап, бир топ убак өткөргөм.
Азыр дайым дидади бийлеп кубаныч,
Амандашып, саламдашып турабыз.

– Анын бардык жазгандарын билебиз,
Талантына башыбызды небиз.
Акын сырын жашырбаса акындан,
Айтматовду сиз билсеңиз жакындан –
Кантип жетти даражага мынчалык,
Кантип болду чоң сүрөткер, акылман?

– Ал абаны бирге жутат биз менен,
Ал тооч жейт кадимки эле биз жеген.
Башкалардын башына окшош башы бар,
Бирок, укмуш ойду табат издеген.

Биздей басат, бирок узун арышы,
Заман жүгүн так көтөрүп далысы
Бара жатат. Мүмкүн кокус өз калкы
Тоңсо тоңуп, жанса бирге жанышы.

Ал калкынын сыймыгы да, ардагы,
Ал калкынын ар-намысы, байрагы.
Калк шаттыгы – анын жаркын таалайы,

Калк ызасы – анын күчтүү арманы.
Биз тынч кечте аңгемеге тойбодук,
Бирге басып тынч Каспийди бойлодук.
Бул учурда өз үйүндө Айтматов
Калем кармап олтургандыр ойлонуп...

Мен айылга келдим багы көгөргөн,
Мен жогумда нечен бөбөк төрөлгөн,
Асел аттуу, Жамийла аттуу кыз толуп,
Чыңгыз аттуу эркек балдар көбөйгөн.

Чыңгыз аттуу небересин жанына
Ала келип салабаттуу карыя,
Дидарлашып, эсендешип бүткөн соң,
Дилиндеги оюн айтты жарыя:

– Калктын уулу, калк деп соккон жүрөгү
Кагылайын Чыңгыз аман жүрөбү?
Ага жардам берет эле эл деген –
Муктаждыгы бар болду экен эмнеден?

– Аны жакшы билесиңер баарыңар:
Атак-даңкы, ар кыл бийик наамы бар,
Аздектеген балдары бар, жары бар,
Айлыгы бар, байлыгы бар - баары бар.

Ата мекен, Ала-Тоолук калкы бар –
Адам эмес тагдырына таарынар.

– Антсе дагы өзү кандай ойдо экен –
Ага деги эмне жетпейт болду экен?

– Дагы бийик дабандарды ашуу үчүн,
Дагы укмуш китептерди жазуу үчүн,
Асыл ой, сөз издөөгө,
Тынч олтуруп иштөөгө
Убакыт жетпейт бир гана...

Жайнаган кез Алматыда Көк-Дөбө,
Жай олтурдук көз жиберипбөксөгө.
Казак досум маектешип олуттуу,
Кымыз менен сөзгө мени тоюнтту.

– Силерде көп мөңкүп аккан дайраңар,
Силерде көп күңкүп бышчу алмаңар,
Жашыл бактуу шаарыңар көп жакшына,
Жайлооңор көп көргөн адам таң калар.

Анын баарын айтсаң көп сөз, кыскасы,
Ала-Тоодой асыл аймак кайда бар?!
Чын дилимден мен жогору баалаган,
Мен суктанган жети укмуш бар
кыргызда:

Ал – Ысык-Көл,
Кең Суусамыр,
Арстанбап,
Алай тоосу башы жеткен жылдызга.
Бешинчиси – улуу Нарын дайрасы,
Алтынчысы – улуу «Манас» эпосу,
Жетинчиси – Чыңгыз да!..

ЧОҢ СЫЙЛЫК - ЧОҢ СЫЙМЫК

Ата Ленин сыйлыгын Чыңгыз алды,
Ала-Тоодон озунуп туңгуч алды.
Ушул сыйлык Чыңгызга жеке тийбей,
Уула багып өстүргөн кыргыз алды.

Чыңгызга айтам бир алкыш сыйлык
алган,
Кыргызга айтам миң алкыш сыймык
алган.

Суктанамын жүрөккө, жүрөктөргө
Сансыз таалай, шаттыкты сыйдыра алган.

Жерге түшпөс элбиз да жылдызыбыз,
Жетине албайт өзүңө кыргызыбыз.
Кадам эмес, эми сен канат күүлө,
Качан болсо калк айтсын: «Чыңгызыбыз!»

Кантип эми калемин тынгызасың!
Даңазала ааламга кыргыз атын!
Адамдардын жүрөгүн толкута бер,
Ала-Тоонун жарчысы Чыңгыз акын!

ЖАМИЙЛАНЫН БЫРЫ

Обону: Илья Жакановдуку

Сенин оттуу ырларың
Сезимимди козгоп кетти.

Көңүлүмдүн ыргагын
Көкөлөтүп коштоп кетти.

Сабыларым,
Сагынарым,
Жабыгарым,
Жалынарым -
Даниярым сен гана.
Сенин учкуу ырларың
Карлыгачтай кайкып келди.
Жүрөгүңдүн сырларың,
Жүрөгүмө айтып берди.

Сабыларым,
Сагынарым,
Жабыгарым,
Жалынарым -
Даниярым сен гана.

Сенин сыйкыр ырларың,
Ай-талаага үндөп турат.
Жүр кетели жыргалым,
Анда сүйүү гүлдөп турат.

Сабыларым,
Сагынарым,
Жабыгарым,
Жалынарым -
Даниярым сен гана.

КӨК ДЕҢИЗДЕ АК КЕМЕ

(Чыңгыз Айтматовго)

Аппак кеме баратат көк деңизде
Айланага ажайып көрк беришке.
Көксөп барат жетсем деп алыстарга,
Көксөп барат жетсем деп көп жеңишке.

Деңиз көлкүп нурданып, жылдызданып,
Кеме барат көп мөрөй, сыйлыкты алып.
Астейдилден жарданат жаш-карылар
Ак кемеге суктанып, сыймыктанып.

Көк деңизде маңкайып аппак болуп,
Кеме барат алдыга максат коюп:
Жете элекке дагы да жетмек үчүн,
Таба элегин дагы да тапмак болуп.

Сүз, ак кеме, төш тосуп эркин желге,
Толкун жиреп тоскоолго эркиң бербе.
Улам таштап артыңа маралдарды,
Умтула бер көз жеткис мейкиндерге!

Сүз, ак кеме, деңиздин жарып суусун,
Талыкпассың, тайманбас, намыстуусуң.
Көрккө бөлөп арала көп деңизди
Көкөлөтүп шык туусун, намыс туусун!

«КЫЯМАТ» РОМАНЫНЫН КЭЭ БИР КААРМАНДАРЫ

Акбара

Көз алдымда эне бөрү көк көздүү,
Көп кайгыны ал башынан өткөздү.
Ал жөнүндө жазса болот поэма,
Ал жөнүндө айтса болот көп сөздү.

Ташчайнары жандап жүргөн кезинде
Ал жолуккан таалай аттуу сезимге.
Телчитип да, ээрчитип өз балдарын
Көк шиберге оонаганы эсинде.

Андан кийин тууса да көп бөлтүрүк,
Адамдардан чыккан жырткыч өлтүрүп.
Мөгдөп, зарлап көп көрүп ал азапты,
Мөлт-мөлт этип көк көзүнөн жаш акты.

Акбаранын көп жоругу адамдай,
Бош ийинде боздоп жалгыз кала албай.
Аңдып жүрүп ала качты Кенжешти
Өч алуунун башка амалын таба албай.

Ал Бостонду түндөй көрүп капкара,
Айра албады кайда экенин ак, кара.
Адамга окшоп ал адамдай алданды
Айыбы жок алда байкуш, Акбара...

Бостон

Бостон – Адам, бирге жүргөн биз менен,
Адал ойлоп, адал жумуш иштеген.
Адилдикти байрак кылып көтөрүп,
Адамдарга жакшылыкты издеген.

Бостон – Адам, Ала-Тоону жердеген,
Киндиги бир туулуп өскөн жер менен.
Өз бактысын өзү жасап тер менен,
Өз намысын башкаларга бербеген.

Өзү тапкан максатынын ачкычын,
Өжөр, чынчыл адамдардын жакшысын.
Кыянатчыла ичи тарлар көрө албай
Кытмырланып кыйып келген бактысын.

Асылдардын бири дейбиз Бостонду,
Ага жайнап сунган менен кош колау,
Айла-амалдын баарын жумшап Базарбай
Астыртадан жасап жүрүү тоскоолду.

Ак көңүлдүү Бостон сезбей жалганды,
Анткор, аксым Базарбайдан алданды.
Алданганын кеч сезди да, башына
Акыр заман келгенине арданды...

Базарбай

Аты – адам, заты – жырткыч Базарбай,
Көңүлү анын көөсү калың казандай.

Автор андан жийиркенип, кылмышын
Кыйналгандыр кыжырданып жаза албай.

Абайласаң, зилинде жок адамдык,
Абайласаң, дилинде жок адалдык.
Адам күлсө, ал сумсайып, сурданып,
Жакшылыкка дайым жасап жамандык.

Ал Бостонду Акбарага кас кылып,
Акбараны, өз баласын аттырып,
Туура чыкса былык ою, табалап
Турмак болгон ичтен күлүп, каткырып...

Бостон андан жабыр тартып көп күнү,
Бардык үмүт, максатынан өксүдү.
Ок тийбесе Базарбайдын төшүнө,
Окурмандын суумак эмес көкшүнү.

Өзгөдөн ал кантип калмак жаза албай –
Өзү казган орго түштү Базарбай.
Күрөш бүтпөйт Базарбайлар сыяктуу
Жексурлардан жердин жүзү тазарбай.

АЙТМАТОВДУН АТАГЫ

Ала-Тоонун аскарында тапталган,
Атпай кыргыз сыймыктанып мактанган.
Ак шумкарды жакынкы же алыскы
Ар кыл өлкө көрдү бийик асмандан.

Көргөн жандын көзү тойбой таң калган,
Көпкөк мухит, ак тоолорду айланган.
Ал ак шумкар – Айтматовдун атагы
Асыл, учкул канатынан шам жанган.

Дагы кезип материктер арасын,
Да карматып таң калтырчу адатын,
Айтматовдун ак шумкары чабыттап,
Ай-ааламга кага берсин канатын!

АЙТКЫЛАЧЫ

Алп жазуучу Айтматовго жетем, – деп,
Артка таштап, андан өтүп кетем, – деп,
Тирмийдиңер кагаз карап кырк жылы,
Тикчийдиңер калем кармап бекемдеп.

Ар кыл шыктуу тели-теңтуш, инилер,
Айткылачы, кез жетти го билинер:
Айтматовго жеталдыңар кимиңер?
Андан өтүп кеталдыңар кимиңер?..

БӨКСӨРБӨСҮН КӨРӨҢГӨҢ

80 жаштагы Чыңгыз Айтматовго

Эр жеткенде эмгегинди баштадың,
Элге жакты сенин бардык жазганың.
Бир тепкичтен бир тепкичке өйдөлөп,
Бүт ээледің адабият асманын.

Сенде дайым сабырдуулук, токтоолук,
Жеңишиңе жетине албайм оштонуп.
Сыймыктанам болуп сага каламдаш,
Жүргөнүмө үзөңгүлөш дос болуп.

Замандаштар улуулугуң байкашып,
Суктанышып, урматташат алкашып.
Кыргыз – Чыңгыз, Чыңгыз – Кыргыз эки сөз
Бекер эмес үндөшкөнү айкашып.

Акылмансың ажайып ой тараткан,
Салмактуулук, сымбаттуулук жарашкан.
Анык асыл, анык айкөл мүнөздү
Алганың чын баатыр бабаң Манастан.

Арасына жакын менен алыстын
Ажарданган шыгың менен жагыпсың.
Жарактанып жүрөктү ээлер сөз менен
Жаангердей дүйнө жүзүн багынтың.

Дайым берип илхам, эргүү, ышкыны
Калк кадырлайт сендей залкар, мыктыны.
Ала – Тоодон сендей болуп башканын
Атак алып, ааламга аты чыктыбы?

Эрсиң элдин намысына төрөлгөн,
Кылымдарга жетет ыйык жөрөлгөң.
Мокобосун берү тилдүү каламың,
Бөксөрбөсүн жүрөгүңдө көрөңгөң.

СЕЙДЕ

Эки көшөгөлүү драмалык поэма¹

КАТЫШУУЧУЛАР

Сейде – Ысмайылдын аялы.
Тотой – Байдалынын аялы.
Мырзакул – сельсоветтин председатели.
Курман – почточу.
Байдалы – колхозчу.
Тергөөчү.
Шекер – Исмайылдын энеси.
Ысмайыл.

Мындан башка жигиттер, аскерлер, келин-кыздар, айылаи катышат.

Окуя Улуу Ата мекендик согуш жылдары Талас өрөөнүндөгү бир айылда өтөт.

Биринчи көшөгө

1-сүрөт

Түн. Айылдагы Ысмайылдын үйү. Ысмайылдын энеси Шекер ымыркай небересин алып олтурат.

Шекер.

Жалгыз уулум Ысмайыл
Жашыңда кеттиң согушка.
Карыган энең жашарар

¹ Ч. Айтматовдун «Бетме-бет» аттуу повести боюнча.

Кайтып келсең конушка.

Бул ымыркай төрөлдү

Сен кеткенде айлыңан.

Бир өппөдүң баланды,

Мен ошого кайгырам.

Э Сейде!

(Сейде келет.)

Сейде.

Эмне, эне?

Шекер.

Айланайын келиним,

Ынтаа коюп карачы:

Ысмайылдын өзү экен

Ысмайылдын баласы...

Сейде.

Окшош болсо болгондур.

Шекер.

Сөөк-саагым зыркырайт,

Жатсам деген ойдомун.

Сейде.

(Шекердин колунан баласын алып)

Эс алыңыз, энеке,

Төшөк салып койгомун.

Шекер үйдүн караңгы бурчун карай басат. Сейде баласын бешикке бөлөп терметет.

Сейде.

Катаал кезде төрөлдүң

Кайгырган калктын көңүлүн.

Биз көргөндөй согушту

Көрбөсүн такыр өмүрүң.

Алдей! Алдей!..

Жыттоочумсуң, жыпарсың
Кумар-черим тараган.
Эр жигит бол атаңдай
Эл ишине жараган.
Алдей! Алдей!..
Жоо жеңилген күндөрөө
Эл шаттанып, той тойлоп,
Алдыннан чуркап чыгарсың
Атаңды тосуп мойтоңдоп.
Алдей! Алдей!..

Сейде бешиктин жабуусун кымтып өйдө турат да, дубалдагы илинүү солдат киймин кийген Ысмайылдын сүрөтүн карап ойго чумуп тунжурайт.

Зал караңгылайт. Бир аздан кийин сахна кайра жарыктанганда кыштактын көчөсү көрүнөт. Курулуп аяктап калган, бирок, үстү гана жабыла элек үйдүн жанында Сейде менен Ысмайыл ишти бүтүп, колдорун жууп жаткан учуру. Сейде тамашалап Ысмайылдын мойнуна суу куят, ал качат.

Сейде.

(Ысмайылды кубалап)

Багынгын, бачым, багынгын,

Жалбарып мага жалынгын!

Ысмайыл.

(эки колун көтөрүп)

Нурлары сенсиң таңымдын,

Жыргалы сенсиң жанымдын,

Багындым, мына багындым...

Сейде.

(сумсайып)

Ох, мен кантип жаңылдым...

Ысмайыл.

Түшүнбөдүм сөзүңө?

Сейде.

Айылда калган эл билип,

Атагың болсо эр жигит,

Кол көтөрдүң сен неге

Колуктуңа жеңдирип?..

Ысмайыл.

Багындым сага, Сейде, мен,

Багыңчу жоого мен белем?

Эр жигитмин – душманга

Эрегишсем тең келем!

Ал Сейденин ийнине колун артып эркелетет. Сейде да кушубак болуп ага ыктайт. Экөө курулуп жаткан үйдү карашат.

Сейде.

Ысмайыл.

Жакында бүтсө үйүбүз,

Жалындап биздин сүйүүбүз,

Жылытып үйдү турат деп

Жүрөктө эргийт сүйүнүч.

Жаш жүрөк сүрөп шаштыра,

Жаңы үйгө кирсек жакшы да.

Толуп турар үйүбүз

Токчулук менен бактыга.

Ырыскыга мактанып

Ынтымак жүрсөк шаттанып,

Күлкүгө балкып үйүбүз

Нурданып турса жапжарык.

Сейде.

Мындан башка, Ысмайыл,
Дагы бар кандай тилегиң?

Ысмайыл.

Тилегим, Сейде ар дайым
Жадырап турсун жамалың.
Бул үйдөн менин уккум бар
Барылдак үнүн баланын...

*Сейде уялгансып унчукпай жер карайт. Булардын
болочок кошунасы Тотой үйүнөн чыгат.*

Сейде.

Жакында көчүп келебиз
Үй бүтөргө аз калды.
Жакшылап тосуп алабыз
Силер өңдүү жаштарды.

Ысмайыл.

Кошунанын сөзүнөн
Ырайым турат көрүнүп.
Үйүбүзгө биз кирсек
Мол болот окшойт өрүлүк...

Тотой.

Өрүлүк бизге кеп эмес
Жакшы болсо кошуна...

Ысмайыл.

Кантип жакшы болбоюн
Байдалыдай досума.

Сейде.

Кубаныч менен кайгыны
Тең көрөрбүз кошула.
Ушул убакта почточу
Курман көчөдөн шашып өтөт.

Курман.

Согуш!.. Согуш!
О, калайык, согуш башталды!
Германия кол салды журтубузга!..

*Сейде, Ысмайыл, Тотой үчөө селейип туруп калышат.
Сахнадан ары-бери карбаластаган кишилер өтөт. Туш
тараптан эл чогула баштайт.*

Тотой.

Согуш деген аяздай
Суук кабар кайдагы?!
Сен кайдасың, Байдалы?
Байдалы! Байдалы! Байдалы!!!
(Тотой Байдалысын издеп элди аралайт)

Эл.

Эл башына күн түштү,
Кайдасыңар, жигиттер?
Ушундайда көрүнсүн
Кайратыңар, жигиттер!
Батыш карай ташталсын
Арышыңар, жигиттер!
Ушундайда билинсин
Намысыңар, жигиттер!

*Тотой Байдалыны эрчитип кирет. Байдалынын
ийнинде кетмени бар.*

Байдалы.

Колуңду бер, кош, Тотой,
Кетирбейли убакты.
Кетмени сага тапшырдым —
Колхозго бол сугатчы.
(Кетменин Тотойго берет.)
Жаш балдарды эрчитип,
Жакшы баккын телчитип.

Т о т о й.

Атасынан апасы

Кем карабайт балага.

Байдалы, өзүң тың жүргүн,

Балдардан кам санаба.

Байдалы балдарын эркелетип, маңдайларынан өөп коштошот. Элдин арасынан колунда комузу бар жигит суурулуп чыгат. Топ элди кыдырып комузга кошулуп ырдайт.

Ж и г и т.

Ак сүтүн берип чоңойткон.

Адам кылып торолткон

Энелерим кайыр кош!

Э н е л е р.

Кагылайын кулунум

Кан майдандан эсен кел!

Ж и г и т.

Бир чыккан иши, сөздөрү

Жоодурап турган көздөрү

Жеңелерим кайыр кош!

Ж е ñ е л е р.

Кан майданга кетсенер

Камыгып жүрөк эзилет.

Үнүңөрдү силердин

Кайра уксакчы тезирек!

Жигиттер ата-энелери, тууган-туушкандары, сүйгөн жар, колуктулары менен коштошот.

Жонуна баштык көтөргөн Ысмайыл Сейде экөө коштошуп турат.

Ы с м а й ы л.

Үйүбүз калды жабылбай,

Иңирде чырак жагылбай,

Ичине таалай кирбестен,

Каткырык, күлкү жаңырбай.

Тагдырыма таң калдым,

Тагдырыма ардандым.

Жалжал карап муңайып

Жаш алган, Сейде, жар калдың...

(Ысмайыл жашып, көзүнөн жашы кылгырат.)

С е й д е.

Ысмайыл!

Мүнөзүң сенин жашык го,

Эркекке ыйлоо ашык го...

Ы с м а й ы л.

Кармашка кетип баратып

Кан агып жаткан кыяндай,

Өрттөнүп көзгө жаш алдым

Өзүңдү, Сейде, кыя албай.

С е й д е.

Ысмайыл, сен капа болуп

Ыйладың да баладай.

Жакында өзүң ата болуп

Каларыңа карабай...

Ы с м а й ы л.

(кубанып)

Чынбы, Сейде?!

С е й д е.

Ооба, чын.

Кан майданда кармашып

Калк мүдөөсүн актасаң,

Кулунуң көзгө көрүнсө,

Куттуктап сага кат жазам.

Ы с м а й ы л.

(ойлуу, кабагын чытып)

Ошондойбу?..
Сейде.
Сен эмнеге капасың?..
Ысмайыл.
Көрөр бекен, жок бекен
Ошол балаң атасын?..
Сейде.
Койчу, Ысмайыл,
Суук сөздү угузба.
Ысмайыл.
Бардык нерсе
Боло берет урушта...
(Байдалы, Тотой экөө-басып келишет.)
Байдалы.
Кайыр, Сейде, жакшы кал,
Узат эми күйөөңү,
Тотой.
Кантели, Сейде, кайрат кыл,
Баарына согуш күнөөлүү.
(Байдалыга)
Кол кармашып бир жүрбөй.
Кошулуп сүйлөп бир күлбөй,
Ысмайыл экөөң кеттиңер
Коңшу болуп үлгүрбөй.
Байдалы.
Бул жерде коңшу болбосок,
Майданда коңшу болобуз.
Кошкала, эми кошкала!
Курутсак жырткыч душманды
Кубаныч менен тоскула!
Байдалы, Ысмайылдар майданга жөнөгөн жигиттердин
катарына кошулушат.

Жигиттер.

Батышка карай жөнөдүк,
Баарыңар аман калгыла!

Эл.

Калк моокумун кандыра
Касташкан жоону сайгыла.
Кан төгүлгөн кармашта
Жүргүлө баарың алдыда!
Алдыда! Алдыда! Алдыда!

Жигиттер.

Ар бирибиз адамбыз
Антты-шертти аткараар.

Эл.

Силер бизге күчсүңөр
Сыймыктанар, мактанар.
Касташканды мертинтип,
Кара жерге таптаңар.
Таптаңар! Таптаңар! Таптаңар!

*Жигиттер жөнөшөт. Эл туш жакка тарайт. Чала
курулуп бүткөн үйүнүн жанында Сейде жалгыз калат.*
Сейде.

(ойлуу)

Кайраттанып бел байлап
Кармашка кетти кыйла адам.

Ошолордун ичинен
Ысмайыл болду ыйлаган.

(пауза)

Ошолордун ичинен
Ысмайыл болду ыйлаган...

*Сахна караңгылап, бир аздан кийин кайра
жарыктанганда Сейде баштагы калыбында өз үйүнүн
дубалындагы Ысмайылдын сүрөтүн карап турган болот.*

Сейде.

Умтула карап телмирип
Унчукпай турат сүрөтүң.
Ушул кезде сен өзүң
Урушта кантип жүрөсүң?..
*(Капысынан терезе чертилет.
Сейде чочуйт.)*
Бул ким?..

Ун.

Менмин, Сейде...
Ач тезирээк эшикти!..

Сейде.

«Мен» деген ким
Мукактанган үн менен?
Бул кандай жан
Кошо келген түн менен?..

Ун.

Ачкын, айтам
Керек болсо ат эле.
Өзүң мени
Унуттуңбу бат эле?..

*Сейде эшикти ачат. Эки жагын элеңдеп караган
Ысмайыл кирет. Сейде өз көзүнө ишенбегендей селейип
бир аз туруп калат да, анан Ысмайылдын мойнунан
кучактайт.*

Сейде.

(кубанып, толкунданып)
Ысмайыл! Ысмайыл!
Сагындым сени, сагындым...
Ысмайыл.

Ысмайыл.

Акырын, Сейде!..

Сейде.

Калпыгы түштөй азгырбай,
Кареги көрдү көзүмдүн.
Кучактап турат мени азыр
Ысмайылым өзүмдүн!..

Ысмайыл.

Болду эми, Сейде, болду эми...

Сейде.

Уулун көрүп жыргасын —
Ойготоюн энемди.

Ысмайыл.

*(умтулган Сейденин колунан
тартып токтотот.)*
Жөн кой, Сейде, жайына
Карыган неме уктасын.
Кабыр менен күбүрау
Коңшуларың укпасын.

Чырагыңды басаңдат,
Терезеңди жап бачым!
Эч ким мени көрбөсүн,
Эч ким мени таппасын!..

*Ысмайыл сырткы бөлмөдөн карабин мылтык алып
кирип, үйдүн бурчуна жашырат.*

Сейде.

Бул келишиң
Болуп менин түшүмдөй —
Баш айланып
Такыр турам түшүнбөй?..

Ысмайыл.

Азык камда,
Түшүнтөйүн сени мен...

Сейде.

Дагы кайда?..

Жибербеймин эми мен!

Ысмайыла.

Мен тоо жакка барайын,

Үңкүр издеп табайын...

Сейде.

Качкынсыңбы?!

Анда жолуң тар экен...

Менин шорум бар экен...

(ыйлайт)

Ысмайыла.

Кубансаңчы -

Бирге турам жаныңда.

Сейде.

Эртең кантип

Басып жүрөм айылда?..

Ысмайыла.

Тирүү келсем ыйлайсың -

Тилегиң беле өлсүн деп?

Же колу жок, буту жок

Мунжу болуп келсин деп

Качтым, Сейде, ажалдан,

Качканыма мактанам.

Утат азыр, утулбайт

Кара жанын сактаган,

Картан энем күйүтгөн

Өлбөсүн деп мен качтым.

Өзүм жокто башкалар

Көмбөсүн деп мен качтым

Ушул үйдөн өкүрүк

Чыкпасын деп мен качтым.

Кара кийип, бетинди

Тытпасын деп мен качтым.

Сейде.

О, кокуй күн! Эми эмне кылам?

Качканың балким жалгандыр?..

Ысмайыла.

Качканым чын.

Балам күлүп калгандыр?..

Көрсөт мага баламды!

Сейде.

Араң турам

Жарык болуп караңгы...

(Ысмайыла бешиктеги балага үңүлөт.)

Көшөгө

2-сүрөт

Кыштак көчөсү. Ысмайылдын баягы үйү курулуп бүтүп, үстү жабылган. Анын катарында Байдалы менен Тотойдун үйү.

Почточу Курман баштыгын асынып көчө кыдырып келаткан учуру.

Курман.

Бул эки үйгө дагы кат жок,

Эмне деймин сурашса?

Бачым өтүп кетейин мен

Эч кими жок убакта.

Ал арышын ылдамдатат. Бирок, Тотой эки баласы менен эшикке чыгып, Курманды үмүт менен телмире карайт.

Тотой.

Кат жокпу бизге дагы эле?

Курман.

Байдалыдан кат келсе,

Кантип сенден катайын?

Кат келсе эле өзүңө

Чуркап жетем атайын.

Тотой.

Оозуңа май, абаке!

Ошол күн келсе канаке...

Курман.

Ай өтпөстөн ошол күн

Келгендигин байкарсың.

Кат тапшырсам колуңа,

Абаңа алкыш айтарсың.

(Тотойдун балдарынын башынан сылап)

Айтып койгун Сейдеге,

Кат келген жок ага да,

Тотой.

Бардык жактан

Сейде экөөбүз окшоштук.

(балдарын эрчитип үйү жакка басат.)

Курман.

Кан майданда жүргөндүн

Кат келбесе көбүнөн.

Ага мен болуп сарсанаа,

Айыптуудай көрүнөм.

Аялы менен балдары

Алдымдан тоссо жалдырап,

Аргамды таппай дал болом

Бүткөн боюм шалдырап.

Катпы деп толгон жакшылык,

Капыстан билбей ачтырып,

Кайгырттым далай адамды

Кара кагаз тапшырып.

Жек көрүндү болгуча

Жесирге, жетим балага,

Кетсемби деймин иш кылып

Кетмен чаап талаага...

(кетет.)

Колуна чот, чылбыр кармаган Сейде чыгып Тотойго жолугат.

Сейде.

(балдарга)

Камыктырган көрүнөт

Кат жибербей атаңар.

(Тотойго)

Бек буусаңчы белиңди

Бекер болбой кападар.

Тотой.

Кантип мынча чөгөйүн

Кат жиберсе Байдалы.

Кат алганда өзүң да

Болор элең жайдары.

Почточуну күтчү элең

Күндө чыгып жүгүрүп.

Азыр неге антпейсиң,

Калдыңбы каттан түңүлүп?

Сейде.

(ыңгайсызданып)

Чарчадым да, жададым

Мен кат күтүп күндө эле.

Кат келгенде

Алып кирер үйгө эле.

Тотой.

Кетет эле бир азга

Көңүлдөгү капалык,

Эч болбосо, Сейдежан,

Сен турганда кат алып.

Сейде.

Күдөрдү кантип үзөлү,

Күтөлү катты, күтөлү.

Тотой.

Түн бою узак ойлоном

Көп нерсе түшүп санаага.

Түш көрсөм, жүрөт Байдалы

Эгини жашыл талаада.

Аптапка өңү тотугуп,

Колдору кеткен туурулуп.

Жаркылдатып кетменин

Алышта жүрөт суу буруп.

Жанына бардым акырын

Кыз чагымдай ийменип.

Көк тулаңдуу талаада

Көйрөңдөнө бийледик.

Канатыбыз бар өңдүү

Көккө карай эргидик.

Бий бүткөндө Байдалы

Кала берди телмирип.

Сейде.

Түшүң, Тотой, туш келип,

Тилегиңе жетерсиң.

Байдалы менен түбөлүк

Кол кармашат экенсиң.

Тотой.

Айтканың келсин, Сейдежан.

(Бир колу таңылуу Мырзакул келет)

Мырзакул.

Эсенби, жакшы келиндер.

Сейде.

Эсенбиз, ане келиңиз...

Мырзакул.

Кабагыңар салынып,

Кайгы чегип камыгып,

Кейпиңер бар экөөңүн

Кат-кабар күткөн зарыгып.

Тотой.

Кантебиз анан, Мырзакул.

Мырзакул.

Майданга кетсе эриңер,

Майышкан окшойт белиңер.

Байдалынын барындай

Каралбаптыр малыңар,

Буталбаптыр талыңар.

Бакалдарды жыйноого

Жетпеген го алыңар.

Тотой.

Адамдар минтип жатканда

Кирмек беле мал эске,

Кирмек беле тал эске?
Мырзакул.
Эркектей кармап куралды,
Эркекче шинель кийишип,
Отту кечип, ок атып,
Урушка бирге киришип,
Кыз-келини орустун
Өзүндө жүрөт согуштун.
Бир эркекче жоксуңбу
Эки келин биригип?
Шалдайсаңар ушинтип
Кантип өтөт тирилик?
Сейде.
Бүгүн жыйып бакалды,
Бутап бүтүп талдарды,
Белди бууп экөөбүз
Багабыз да балдарды.
(кетүүгө камынып, үйү жакка
кадам шилтейт.)
Мырзакул.
Токто, Сейде, токтой тур!
(Сейде чочуп токтоп калат.)
Чоңойдубу жаман уул?
Сейде.
Чоңоюп жатат...
Мырзакул.
Тамекиңден бир чылым
Ороп келчи, тартайын.
Күчтүү чыкса тамекиң,
Анан алкыш айтайын...
(Сейде үйүнө кирип кетет.)

Тогой.
Кат-кабар жок эринен
Каш-кабагы бүркөлүп,
Жаш балалуу жаш келин
Жүдөп жүрөт үрпөйүп.
Мырзакул.
Кармашка кетти күйөөңөр
Кан агып жаткан сел болуп.
Ынтымак жүр экөөңөр
Бириңе-бириң дем болуп.
(Сейде үйүнөн чылым ороп чыгып
Мырзакулга сунат)
Мырзакул.
(чылым тартып, канааттана)
Тамекинин мыктысын
Тандаптырсың, Сейдежан.
Ысмайылым тартсын деп
Камдаптырсың, Сейдежан.
Жиберсең мындан посылка
Кантип жыргап чекпесин.
Тамеки тартып Ысмайыла
Таласты бир эстесин...
Сейде.
(мукактана)
Албетте, жиберем Ысмайылга,
жиберем...
Мырзакул.
Эмне, Сейде, мынчалык
Өңүң кеткен кубарып?
Калган окшоп уйкудан
Көзүң турат тунарып...
Сейде.
Балам ыйлап түн бою

Тынчыткан жок өзүмдү.
Колума алып сооротуп,
Жума албадым көзүмдү.

Мырзакул.

Согуш салган түйшүктүн
Бардыгына көнөбүз,
Дагы далай
Кыйындыкты көрөбүз.
(кетет)

Тотой.

Алты ай гана күйөөң менен жашадың,
Абдан тарттың тирчиликтин азабын.
Бала туусаң, аны атасы көрө элек,
Ал гана эмес, кат-кабары келе элек.
Тагдыр жатат экөөбүздү тебелеп...

Сейде.

Айламды таппай дал болуп,
Айланды башым маң болуп...

Тотой.

Ар күнү кармап колуңа
Аркан менен чотуңду,
Айыдан алыс тоо жактан
Ташычу болдуң, отунду.

Сейде.

Отунга турсак жетинип
Тоо жакка күндө барамбы?
Албасам деймин тоңдуруп
Кайненем менен баламды.
Ырааты жакшы эмгектин,
Отунга дагы мен кеттим.

Сейде аркан, чотун көтөрүп, тоо жакка жөнөйт.

Көшөгө.

Кыштактын чети.

Сейде талаа жумушунан кайткан учуру. Анын артынан Мырзакул жете келет.

Мырзакул.

Ой, Сейде, токтой турчу бир азга!
(Сейде селейип токтоп калат.)

Сейде.

(шектүү, өзүнчө)
Кудай-ай, эми эмне дээр экен?..

Мырзакул.

Тууганча айтам өзүңө,
Кулак сал менин сөзүмө.

Сейде.

(чочуп)
Ал кандай сөз?..

Мырзакул.

Өңүн, кетти өзгөрүп
Эмне болду, ой сага?..
Ырас, ырас, аялдар,
Силерде көп ой-санаа...

Сейде.

Сөзүңүздү
бачымыраак айтыңыз...

Мырзакул.

Байкабастан мен кетирсем чекилик,
Балким мени коёрсуң дейм кечирип...
Аскерлердин бүлөсүнө бир аздан
Эгин бөлсөк жетпей калды чын айтсам.
Эмдигиде алмак болдуң сен эгин,

Сени ошого таарынбасын дегемин...

Сейде.

(жеңил дем алып)

Жок, эмнеге таарынам,
Артык белем баарынан...

Эми эгин бөлсөңөр,

Эске алгыла ошондо -

Менден мурда бергиле

Баласы көп Тотойго.

Мырзакул.

Эмдигиде аласыңар экөөң тең.

Сейде.

Эмесе мен кетейин.

Мырзакул.

Коё тур кетпей...
(пауза)

Кое тур, Сейде, коё тур.

(Сейдени ырайымдуу карайт)

Балаң үчүн кысталсаң,

Айтпай койбо уялып.

Шинелимди сатсам да

Таап берем буламык.

Сейде.

Керек окшойт өзүңө

Кичинекей туушкан.

Шинелиңди сатканда

Үшүйсүң го сууктан.

Мырзакул.

(Сейденин колун акырын кармап)

Аяздан мен үшүсөм,

Жардамың тиер өзүңдүн.

Жылуулук алып тургум бар

Нурунан сенин көзүңдүн...

Сейде.

(чочуп, Мырзакулдан колун тартып алып)

Бул эмнең, Мырзакул?!

Корком сенин сөзүңдөн,

Корком сенин көзүңдөн...

(өзүнчө, четке карай)

Ой, Мырзакул, Мырзакул!

Сен кызыктың эмнеме?

Сен кызыгар мен беле?

Сонун кыздар кырчындай

Толуп жүрөт айылда...

Билбейсиңби сен такыр —

Менин күйөөм жанымда...

Мырзакул.

(Сейдеге жакындап)

Бар үйүңө, бар бачым,

Балаң ыйлап калбасын.

Ушул учурда кабагы салыңкы Курман почточу келет.

Курман.

(сумкасынан конверт алып,

Мырзакулга сунат)

Айланайын Мырзакул,

Өзүң тапкын айласын,

Жалкып бүттүм мындайдан...

Мырзакул.

Дагы кара кагазбы?..

Сейде.

(чочуп)

Дагы кимге келди экен?

Мырзакул. *(конвертти ачып жатып)*

Көзгө серт, көңүлгө серт кара кагаз

Көлдөтүп кан агызган кан аралаш...

(катты окуган соң)

Байдалы!.. О кайраным Байдалы!..

(Сейде шолоктоп ыйлайт.)

Курман.

(кайгылуу)

Байдалынын алганы,

Байдалынын балдары

Алдыман тосуп кат күтчү

Күн сайын болуп убара.

Кат келет деп аларга

Бербедим беле убада...

Жумуштан кайткан эл топтоло баштайт.

Мырзакул.

(элге)

Алдыңкы чекте Байдалы

Минага боюн таштаптыр.

Ал ачып берген жол менен

Аскерлер чабуул баштаптыр.

Курман болуп калк үчүн

Берген шертин актаптыр...

1 - Аял.

Байдалы...

2 - Аял.

Кайран Байдалы...

1 - Эркек.

О азамат Байдалы...

2 - Эркек.

О эр жүрөк Байдалы!

Эл.

Кетмен чаап, суу бурган

Кең көкүрөк Байдалы.

Көнүлүң менен ишиңден

Көп көрдүк эле пайдаңы.

Курман.

(тебетейин көзүнө түшүрө кийип)

Кайран жигит!

Кайран жигит!

Билчү элең суунун баркын,

Билчү элең жердин баркын.

Билбей жүргөн экенбиз

Сен өңдүү шердин баркын!..

Эл.

Калкын жоого сатпаган,

Калк намысын сактаган

Бир айылдаш Байдалы

Биз мактанар жакшы адам.

Мырзакул.

Курмаке, ойлоп байкаңыз,

Тотойго кантип айтабыз?..

Курман.

Угузсак азыр күйөөсүн,

Айласын Тотой таба албай,

Балдарын калат бага албай.

Эгин бышып, күз келсин,

Бул кабарды угузуу

Эл тойгон кезге туш келсин.

Мырзакул.

(элге)

Силер кандай дейсиңер?

Аялдар.

Туура, туура, туура сөз.

Эркектер.

Туура айтат Курман, туура айтат.

Ушул учурда эки аял менен бирге жумуштан кайткан
Тотой келет.

Тотой. Эл эмне чогулган?

Курман. Жайынча, эле, Тотойжан.

Мырзакул. Эсенби, Тотой, мал-жаның?

Эртең отун беребиз
Үшүбөсүн балдарың.

Тотой. Неге мурда отунду

Бересиңер Тотойго?
Сейде отун алганы

Күндө барат токойго.
Бергиле мурда Сейдеге,

Сейде менден кем беле?

Сейде. Жок, жок, Тотой, жаңылба,

Мени коюп ала бер
Отун берген чагында.

Жарайм отун алганга
Эки бутум барында.

Тотой. Анда мага таарынба...

Тотой жанагы эки аял менен бирге кетет. Эл аны
аянычтуу көз караш менен узатат.

1 - Аял. Шордуу!..

2 - Аял. Шордуу!

1 - Эркек. Шордуу Тотой!..

2 - Эркек. Байкуш Тотой!..

Эл. Байкуш десек баарыбыз

Баа беребиз тетири.

Байкуш эмес, бул Тотой
Баатыр жигит жесири.

Мырзакул. Туура айтасың калайык!

Тыңшагыла ырын Мидин акындын:
«Коркок бирөө коюнуңда жаткыча,
Аты жакшы жесири бол баатырдын!»

Эл. Коркок бирөө коюнуңда жаткыча,
Аты жакшы жесири бол баатырдын!

Курман, Мырзакулдар кетет. Эл акырындап тарап,
Сейде жалгыз калат.

Сейде. (ойлуу, муңдуу)

Түшүмдө да, өңүмдө

Түйшүк тартып тажадым.

О Ысмайыла, Ысмайыла -

Азабым менин, азабым...

Тумандай каптап сарсанаа
Туш-туштан мени тоорудуң.

Оорумун десем, соодоймун,
Соомун го десем, оорумун.

Өңүм азып жез болду,
Өзүмдөн өзүм басынып.
Уу болуп ичкен-жегеним,
Уурудай жүрөм жашынып.
Кыйналсам дагы чыдайын,
Кылбайын бирок кесирдик.
Бар болсо болду Ысмайыла,
Кыйын го чиркин жесирдик...
О Ысмайыла! Ысмайыла! –
Азабым менин, азабым!..
(Сейде эл кеткен жакка жөнөйт.)

Көшөгө.

Экинчи көшөгө

4-сүрөт

Көшөгөнүн сыртында

Жумушка бараткан Тотойго Курман жете келет.

Курман.

Таба албай жүрөм Сейдени.

Тотой.

Тетигинде баратат.

Курман.

Токтот, бачым токтоткун!

Тотой.

Сейде! Сейде! Ой, Сейде!

Бери карай жүгүрчү!

Ысмайыладан кат келди,

Сүйүнчү бер, сүйүнчү!

Курман.

(чочуп)

Жок, жок, Тотой, антпегин!

Ашыгасың сен неге?

Кат жок, кат жок Сейдеге!

Тотой.

Кат келди деп сүйүнгөм.

Курман.

Сүйүнбө, Тотой, сүйүнбө,

Тергөөчү күтүп отурат

Кошунаңдын үйүндө...

Тотой.

(ойлуу)

Тергөөчү?

Түшүнө албай турамын...

(Көшөгө ачылат.)

Ысмайыладын үйүндө НКВДнын тергөөчүсү, Сейде отурат.

Тергөөчү.

Кайда сиздин күйөөңүз?

Сейде.

Армияда. Майданда.

Тергөөчү.

Билинип турат калпыңыз,

Акыйкатын айтыңыз.

Сейде.

Билбейм! Билбейм!

Мен эч нерсе билбеймин!

Ысмайылады аскерге алган өзүңөр.

Айткылачы анын кайда экенин

Көрүп турса көзүңөр?

Тергөөчү.

Баласынан кайда кетмек атасы?
Аялынан кайда кетмек күйөөсү?
Ага айтыңыз өзү чыксын ачыкка —
Жеңил болот күнөөсү.

Сейде.

Мен аны качырбадым,
Мен аны жашырбадым.
Мырзакул келет.

Мырзакул.

(Сейдени каардуу каран)
Айтып бердиңби?

Сейде.

(жерди тиктеген бойдон)
Эмнени айтам,
Мен эчтеке билбесем?

Мырзакул.

Ойлoduңбу калп айтышты кимге сен?
Андан көрө киргин, Сейде, тилге сен!

Сейде.

Кулак сизде, айтыңыз.

Мырзакул.

Өтө электе убакыт
Ысмайыла чыксын ачыкка!

Тергөөчү.

Бардык эл жүргөн кармашып
Батышка барсын, батышка!

Мырзакул.

Акташ үчүн айыбын
Атышка кирсин, атышка!

Сейде.

Билбейм кайда экенин —

Миң айтамын кайталап.

Качса качып жүргөндүр

Кара башын калкалап.

Бирибизге бирибиз

Тилешчү элек амандык.

Каарыңызга калгандай

Качан кылдым жамандык?

Ушундайда билинди

Ичиңердин тардыгы.

Сиздей майып болсунбу

Адамдардын бардыгы?

Мырзакул.

(кумсарып, ачуулуу)

Мен Ысмайыладан жамандыгымдан
ушинтип келген экеним да!

(Ал мындан башка сөз таба албай, камчы менен
Сейдени жон талаштыра тартып жиберет. Сейде үн
да чыгарбай, жалтанып да койбой камчыга чыдап тура
берет)

Тергөөчү.

Антип көктүк кылбастан

Ачыгын айтып бериңиз.

Колго түшөт баары бир,

Кутула албайт эриңиз.

Мырзакул.

Мындай кыйын күндөрдө

Эл бөлүнбөй, биригет.

Адамдардын кандайы

Ушундайда билинет.

Кантип эми карайбыз

Калктын жашы-карысын?

Барбы сенин уятың,

Барбы сенин намысың?

*Сейде унчукпай томсоргон бойдон тура берет.
Тергөөчү, Мырзакул экөө чыгып кетишет.*

Сейде.

Ой Мырзакул! Мырзакул!

Чыдасам дагы камчыңа,

Чыдасам дагы сөзүңө,

Чыдабадым чын айтсам

Каары күчтүү,

Заары күчтүү көзүңө.

Ой Ысмайыла! Ысмайыла!

Өзүңдө дайым кыялым.

Жатасың үшүп үңкүрө

Эч кимге жок зыяның.

Бирөөгө кылып кыянат,

Бирөөгө түйшүк салбасаң,

Өчүм бар өңдүү өзүңдү

Өзгөгө кантип карматам!..

(Эшиктен бала көтөргөн Шекер кирет)

Шекер.

Өнүң неге өзгөрүп,

Көзүң неге шишиген?

Сейде.

(ыйлап)

Айланайын энеке,

Кан өтүп турат ичимен...

Шекер.

Эмне болду, айтсаңчы?

Сейде.

Мырзакул келип чамынып.

Ысмайыла азыр качкын дейт,

Аны кайда каттың дейт,

Ырасын бизге айткын дейт,

Ысмайылды тапкын дейт.

Шекер.

Эмне дедиң сен ага?

Кокус айтып койдуңбу?..

Сейде.

Кастык кылып күйөөмө,

Кантип батам күнөөгө?!

Шекер.

Айланайын оозуңдан!

Сейде.

Эримден токмок жебеген,

Эл эч нерсе дебеген,

Эрке келин мен элем...

Каарданып кекетип

Карады мени Мырзакул.

Камчысын жонго ойнотуп

Сабады мени Мырзакул.

Айланайын энеке,

Оюм турат чатышып.

Азыр зорго байкадым –

Жонум турат ачышып.

Шекер.

Айланайын келиним,

Айтпасыңды билемин.

Сенсиң менин медегим,

Сенсиң менин тирегим.

Тууган эле Мырзакул,

Туугандыктан кечиптир.

Ысмайыла минтип турганда

Душман болуп кетиптир.
Унутуп кой токмокту,
Эстеп мезгил тардыгын.
Көтөрбөскө арга жок
Ысмайыла үчүн бардыгын...

Сейде.

Арызын айтат Ысмайыла
Үңкүрдө жатып жашынып.
Аш-тамак жебей дурустап
Кетти деп суугум ашынып.

Шекер.

Колдо бар жалгыз кунажын,
Картип аны соёбуз?
Эт жесин десек атасын,
Баласын сүтсүз коёбуз.

Шекер баланы бешикке бологону ары жакка кетет.

Тотой кирет.

Тотой.

Ысмайылды качкан деп,
Аны Сейде каткан деп
Дүбүрөшөт тыш жакта,
Күбүрөшөт кыштакта...

Сейде.

Кандай дейсиң сен өзүң?

Тотой.

Кабылышып сурашса,
Жалган дедим мен аны.
Кантип качып Ысмайыла,
Катат элең сен аны?..
Ичиндедир сыры деп
Ишенбесе эл сага,
Ишенгендей өзүмө

Ишенемин мен сага.

Шек санаган бирөөгө
Кантип өзүм кошулам.
Жашыңды арчы, ыйлаба
Жакшынакай кошунам...

Сейде.

Айылга болуп күмөндүү,
Амал-аргам түгөндү...

Тотой.

Чыдайлы, Сейде, чыдайлы,
Унутулар мунубуз.
Жетинебиз катыкка
Желиндептир уюбуз.
Уй тууганга арнашып,
Күн санап жүрөт балдарым
Уузга чөйчөк камдашып.
Сейде, сенин балаңды
Балдарым көрүп туушкан,
Уй тууганда баарыбыз
Беребиз дейт ууздан.

Сейде.

(козунон жашын арчып)
Ошолордун ууздай
Тилегинен айланам...

Кошөгө.

5-сүрөт

Сейде чакаларын көтөрүп сууга барганы үйүнөн чыгат. Шамал күчөп, сур булуттар каптап турган учур.

Сейде.

Ичикий ий, ичикий!
Ушундай суук болобу!
Бул жерге дагы жетти окшойт
Согуштун шамал-бороону.
Ичикий ий, ичикий!
Суук күчөп баратат.
Ысмайылга үңкүрдө.
Кеч кирип, кантип таң атат?..

Тотой үйүнөн чыгып, мал сарайынын эшиги ачылуу турганын көрөт. Чачы сапсайып, көзү алаңдап эмне кыларын билбей карбаластайт.

Тотой.

Сейде! Сейде! О кокуй!
Ууру алды жалгыз уюмду!..
(Сейде Тотойдун жанына барат.
Туш-туштан эл чогула баштайт.)
Айланайын калайык,
Кудай мени уруптур.
Ууру жаман кулпуну
Шарт дедире сууруптур.
Кагылайын калайык,
Тапкылачы аргамды.
Жалгыз уйду алдырып
Кантип багам балдарды?
(жанына келген балдарын
аянычтуу кучактайт.)
Кечинде эле уюмдун
Желинин өзүм кармагам.
Балдарыма эмне дейм
Уузга чөйчөк арнаган?

Сейде.

Ким болсо да ал ууру
Дос эмес бизге, кас экен.
Алсызга алкын агыткан
Боору кара таш экен.

Эл.

Кандай ууру алды экен?
Кантип колу барды экен?

Тотой.

Жалгыз уйдан айрылып
Шорубуз чындап кайнады.
Батынат беле бизге ууру
Бар болсо үйдө Байдалы.
Уурдады кантип ал ууру
Уятты бир аз эстебей.
Убалы тийип балдардын
Таш жеп калсын, эт жебей!..

Эл.

Убалы тийип балдардын
Таш жеп калсын, эт жебей!

Сейде.

Майданда десем бардык жоо,
Бизде да душман бар тура.

Тотой.

(балдарынын башынан сылап,
каңырыгы түтөп)
Айлабыз эми не болот
Айланайын балдарым.
Тартмак болдук ушинтип
Тагдырдын башка салганын.

Курман.

(эл арасынан бери чыгып)

Койгун, Тотой, кайрат кыл,
Тумчукпай кайгы-санаага.
Балдарың менен сени биз
Таштамак белек талаага.
Бир балаңды мага бер,
Жүр, жүрө гой садага!

Курман Тотойдун баласынын бирин убактынча багып туруу үчүн колунан жетелеп жөнөйт.

Э л.

Ыраазыбыз Курманга,
Ырас алды баланы,
Кор кылбайт эми ал аны.

Топтун ичинен дагы бир шинелчен, сылтып баскан киши чыгып Тотойдун экинчи баласын эрчитип жөнөйт.

Т о т о й.

Азабыңды тең бөлгөн
Айланбасын ким элден –
Айланамын силерден!

Э л.

Тотойду минтип какшаткан,
Кемиткен жакшы максаттан,
Кедери тартып аксаткан
Ким да болсо ал ууру
Тилегине жетпесин,
Иши алга кетпесин!
(Ачуусу келип сурданган Мырзакул кирет)

М ы р з а к у л.

Ой, эл, минтип шалдайып
Кантип туруп калалы.
Мал кеп эмес жоголгон,
Уурунун өзүн табалы!
Жөнөгүлө туш-тушка,

Узатпай изин чалалы
Кубалы бардык издерди,
Жүргүлө бачым издейли!
Балдары үчүн Тотойдун
Убара болсок биз мейли,
Бекерге жыйын курбайлы,
Бул жерде токтоп турбайлы!
Жылгаларды жойлойлу,
Жыбыттарды койбойлу.
Адырларды кыдырып,
Аңтаралы коргонду!

Т о т о й.

Айланайын калайык,
Ошол ууру табылса,
Колуңарга кабылса.
Көрсөткүлө көзүмө!

С е й д е.

Тартып кеткен оозунан
Балдарынын бактысын
Уятсыздын бетинен
Кан чыгара аткысын!

Эл тарай баштайт. Алардын ичинен майдандан майып болуп келген төрт-беш жигитти Мырзакул бөлүп алат.

М ы р з а к у л.

Солдатсыңар машыккан,
Жүргүлө силер алдыга,
Алыска чейин баргыла!
Убакыт күтпөйт, билгиле,
Сарайдагы колхоздун
Аттарынан мингиле!

Жигиттер.

Кош айдоого байлаган
Жем-чөп берип аттарга.
Минип кетсек аларды
Урушпайбы башкарма,
Курутпайбы башкарма?

Мырзакул.

(чечкиндүү)

Турасыңар эмнеге
Суроо берип кооптуу,
Башкармага ат үчүн
Өзүм берем жоопту.
Жерлерге жетип болжолдуу
Тоскула бачым жол-жолду.
Ууру узап кетпесин,
Кутулар жерге жетпесин!

Жигиттер жөнөшөт. Алардын артынан Мырзакул да кетет.

Сейде.

(Тотойго)

Аяп-жөлөп алсызды
Асыраган калк жакшы.
Жамандыкта жабылып
Жардам берген салт жакшы.

Балдарыңдан кам жебе,
Кор кылышпай багышар.
Үйгө кир, Тотой, эс алгын,
Ууруну, уйду табышар.

Тотой.

Калкка мүшкүл түшүрүп,
Кантип өзүм качайын.

Калк издеп жүрсө уюмду,
Кантип үйдө жатайын.
(Ал да эл кеткен жакка жөнөйт)

Сейде.

Мен да азыр жөнөйүн,
Уйду издешип көрөйүн.
Таап алсам Тотойго
Сүйүнчү деп келейин.

Улуу-кичүү калбастан
Издеп кетти жабыла
Уй табылып калса экен
Жетимдердин багына.

Кыдырып жердин далайын,
Кыр-кырга чыгып барайын.
Уй издеген кишилер
Ысмайылды таппасын,
Кокуй,
Ошол жакты карайын...
(Кетет)

Көшөгө.

6-сүрөт

Сахнанын сол четинде Ысмайыл жашынып жаткан үңкүр.

Сейде эки жагын кооптуу каранып ушул жерге жакындайт. Колунда которгон баласы бар. Ысмайыл аны тосуп чыгат.

Сейде.

Ысмайыла, жаның аманбы?
Сагындым дедиң саргарып,
Алып келдим балаңды.

Ысмайыла.

(колун сунуп)
Келе, бергин баламды,
Өңүнө карап көрөйүн.
Кубанчымдын бетинен
Кумардан кана өбөйүн.
(баласын алып, бетинен өбөт.)
Өзүмө окшош болуптур
Болбураган жөлөгүм.

Сейде.

Өпсөң, бергин баланы,
Кайра артыма жөнөйүн.

Ысмайыла.

Неге шаштың мынчалык?
Өңүң турат кумсарып –
Уруштуңбу Мырзакул
Дагы сага чыр салып?

Сейде.

Айыла ичи дүрбөлөң,
Коркуп келдим, Ысмайыла,
Отура албай тынч алып...

Ысмайыла.

Билем, Сейде, мен сени
Болбогон иштен коркосуң.
Коёндон алып салганбы
Жүрөгүңдүн толтосун?

Сейде.

Уй издеп жүрүп бурулуп

Бул жакка бирөө баспасын,
Этият болгун, кокустан
Өзүңдү мындан таппасын...

Ысмайыла.

Мени тапкан кишини
Куткарбайм деген оюм бар.
Кармашууга колум бар,
Камдаган мылтык, огум бар.

Сейде.

Жүрөгү муз жаралган,
Жүрөгү таш жаралган
Ушундай да мыкаачы
Чыгат экен адамдан!

Бакты эле Тогой ал уйду
Баладай барктап жай-кышы.
Тийсе экен ошол ууруга
Жетимдердин каргышы!...

Ысмайыла.

Боздоп-ыйлап Тотойго
Болушуп калдың сен эмне?
Каргаса Тотой каргасын
Сен Тотойго теңелбе!
(бир колу менен эт салынган капты
көтөрүп келип Сейденин алдына таштайт.)
Ушул этти алпарып
Салып бергин энеме.
Сен да жесең күч болуп,
Шорпосун ичсең сүт болуп,
Кубат толот денеңе.
Ошол сүттөн эмизгин
Өзүмө окшош балама.

А мен болсо жалдырап
Жата турам талаада...

Сейде.

*(каптагы этти көрүп, чочуп,
кетенчиктейт.)*

Э Ысмайыл,
Ошол ууру сен белең?!

Ысмайыл.

Келжиребей, алжыбай,
Сүйлө Сейде абайлап.

Сейде.

Мен ушуну көргүчө
Көр болсомчу карайлап...

Ысмайыл.

Кайгы-зарды өзүңө
Кантип айтам түшүнтүп?
Айбан окшоп үңкүрдө
Үшүп жатам үшүнтүп.

Ак кар, көк муз жамынып
Ашынып кетти суугум.
Каруум калбай шалдырап
Калч-калч этет муунум.

Сейде.

Жетимдердин уюна
Кантип колуң барды экен?
Сага ишенип алданган
Мендей шордуу бар бекен?

Ысмайыл.

Бөрү болсо заманы,
Адам бөрү болсом дейт,
Ар ким өзүм аласам дейт,

Ар ким өзүм тойсом дейт.

Сейде.

Ой, Ысмайыл! Ысмайыл!

Тушүмбү же өңүмбү?

Кардай муздак сөз айтып

Калтыраттың көңүлдү.

Ысмайыл.

Сейде, Сейде, бекер сөз

Азыр айтып какшаган,

Качып келип аскерден

Өлөт белем ачкадан!

Мен өлбөймүн бекерге,

Өлсө, өлсүн башка адам!

Мен качкынмын, эркинмин.

Эч кимге моюн бербеген.

Өлбөс үчүн тамакты

Уурдай берем, жей берем!

Сейде.

*(эт салынган капты Ысмайылдын
буту жакка ыргытып)*

Өзүңдө калсын бул этиң,

Өзүңдө калсын бул кабың.

Булганганың аз келип

Бизди келет булгагың.

Кармабагың баламды

Колуң менен булганган!

(Ысмайылдын колунан баланы жулуп алат)

Төркүнүмө мен кеттим,

Пайда жок мында тургандан!..

Татынакай балама

Таза конуш табамын,

Таза адам кылып багамын.

Сейде жөнөйт. Ысмайыл үңкүргө кирип кетет.

Сейде сахнанын оң четиндеги ташка келип отурат.

Ыйлаган бойдон баласын эмизет.

Сейде.

Карачы, чүрпөм, апаңа.

Чөмүлгөн оор капага.

Иш жактан да, өң жактан.

Окшошо көрбө атаңа.

Жок, Ысмайыл ата эмес...

Бул сөзүм менин ката эмес.

Кулунум сен

Бардык жактан адал бол!

Колуң таза,

Оюң таза,

Жолуң таза адам бол!

Куралчан эки аскер көрүнөт. Сейдени таңдана карашат.

1-Аскер.

Уй уурдаткан ушул аял көрүнөт,

2-Аскер.

Болсо болот,

Көңүлүндө кайгы бар,

Көздөн жашы төгүлөт.

1-Аскер.

Ыйлабайбы тагдыр турса жазалап.

2-Аскер.

Уйсуз байкуш

Кантип багат баласын?

1-Аскер

Жүр издейли ууруну

Тинтип токой арасын.

(Мырзакул келет)

Мырзакул.

(аскерлерге)

Көрүнбөйбү эч нерсе?

1-Аскер.

2-Аскер.

Жок, эч нерсе көрүнбөйт.

Мырзакул.

(Сейдени көрүп, ага жакындайт).

Сейде, мында кокустан

Келгенсиңби адашып?

Же чыктыңбы сен дагы

Эл менен ууру карашып?..

Сейде.

Отура калдым эс алып

Төркүнүмө баратып.

Мырзакул.

Эрте эмес же кеч эмес,

Азыр

Төркүнгө барчу кез эмес...

Сейде.

Анан кайда бармакмын?

Тирүү эмес, мен арбакмын.

Жабыр тартып күн-түнү

Жашабадым, жан бактым...

Ак ниет элем, бактымды

Алдырдым да, алдаттым.

(ыйлайт)

Мырзакул.

Качан айтып чыныңды,

Качан ачык сүйлөйсүң?

Сейде.

(чечкиндүү)

Болуптур, сүйлөйм ачылып,
Эл издеген,
Сен издеген ашыгып
Ууру дагы, качкын да
Тетигил
Үңкүрдө жатат жашынып...

(Мырзакул үңкүр жакка каарданган бойдон кадам шилтейт.)

Ы с м а й ы л.

(үңкүрдөн башын чыгарып)

Жакындаба, Мырзакул!

Аянат белем эми да.

Мен болсом өлгөн кишимин,

Ала жатам сени да!

М ы р з а к у л.

(дагы кадам шилтеп, чечкиндүү)

Уяты жок, бети жок.

Акылы жок, эси жок

Эй, чыккынчы Ысмайыл,

Көтөр өйдө колуңду!..

Мылтыктын үнү тарс этет. Мырзакул теңселе түшүп, анан өмгөктөп барып жерге жыгылат.

Сахнага эл чубап кире баштайт.

Сейде баласын бооруна кыскан бойдон Ысмайыл жакка жакындап бара берет.

1-Аскер.

(Сейдеге)

Кайт артыңа-өлтүрөт сени!

2-Аскер.

Кайт артыңа! Өзүң барба ажалга!

Э л.

Токто, Сейде, абайла,

Бекерге мерт болбогун.

Колуңдагы балаңдын

Келечегин ойлогун.

Кайткын, Сейде артыңа,

Кайткын, кайда барасың?!

Канкор болгон Ысмайыл

Кантип эстеп баласын,

Кантип сени аясын?!

(Сейде артына кылчайып койбостон Ысмайыл жакка жакындай берет.)

1-Аскер.

Токто, токто! Ал эч жакка кача албайт!

2-Аскер.

Токто, токто! Биз алабыз туткунга!

Аскерлер алдыга чуркашат. Ысмайыл өйдө туруп, мылтыгын колунан түшүрүп, Сейденин сүрүнөн жалтанып, кетенчиктеп, аскерлердин артына далдаланып, эки колун өйдө көтөрөт.

Көшөгө

ОМОР СУЛТАНОВ

КАНДАЙ АЗАП, КАНДАЙ КЫЙЫН,
КАНДАЙ ООР

Ч. Т. Айтматовго

Кандай кыйын көз ачылган эртерээк,
Көптү билген андан кыйын турбайбы.
Санааркаткан салмак басып желкеден,
Дайым коштоп жүрөт экен бир кайгы.

Кандай оор сезип туруу баарысын,
Көрүп туруу – андан оор иш белем.
Тең-курдаштан алда канча карысың,
Улгайыңкы сезет өзүн бүт денең.

Кандай азап кичирейүү чоң туруп,
Толук туруп атайылап бөксөрүү.
Жана азаюу атайылап мол туруп,
Жан кыйратып зоодон көчкөн көчкү өңдүү,

Түшүнбөскө көз карытып турасың,
Түркөйлүктү кеңдик менен кечирип.
Уккуң келбей турса дагы угасың,
Жан табылбай сүйлөшүүгө чечилип.

Ойдун бутун бастырасың чор кылып,
Бардык жолдун жүгү аркаңа үйүлгөн.
Бир болбогон иштер кээде кор кылып,
Бакка окшойсуң башы желге ийилген.

Жүдөп жүргөн калыстыкты коргойсуң,
Жүрөгүңдөн кан сызылтып чыгарып.
Бул дүйнөнүн көйгөйүн көп ойлойсуң,
Кыял калып кургак, сууда чубалып.

Кайрым күтөт канча бир жан кол сунуп,
Канчасында Бар бол! – деген ак тилек.
Ушунчалык бийик туруп, зор туруп,
Амалсыздык барбы кээде, ким билет?!

АНАШ СООРОНБАЕВ

«ЫСЫК-КӨЛ ФОРУМУНУН» ҮНУ

(Публицистикалык ыр)

Дүйнөнүн эң атактуу адамдары,
(Таанылган таланттуунун чыгаандары).
Ишмерлер, жазуучулар, философтор,
Келишти кабарчылар жана дагы.

Болдуин, Кемаль, Менон, Кинг, Отеро,
Устинов, Текле, Тоффлер, Артур Миллер.
Ар бири өзү-өзүнчө алп адамдар,
Аларды чындыгында билбейт кимдер?!

Чакырган меймандарын сыймыктана,
Шаттыкта тосуп алып Чыңгыз ага.
Кыргыздын салты менен жай даярдап,
Атактуу конокторду Ала-Арчада.

Көркүнө көз талдырган кыргыз жерин,
Көрүшүп, биринчи ирет жазып черин.
Аралап Ала-Тоонун кооз бурчун,
Ачышты каалагандай көңүлдөрүн.

Андан соң Ысык-Көлгө сапар тартып,
Моюнга саясий чоң жүктөрдү артып.
Чогулуп сүйлөшүштү анан алар,
Ар бири ой-пикирин ачык айтып.

Козгошуп адамзаттын тарыхынан,
Козгошуп тынчтык, согуш темасынан.
Дүйнө эгер ядролук алааматка,
Каптаалса кандай шумдук, кандай жаман!

Ойлосок чындыгында бүт жер шары,
Оңтойсуз чоң кырсыкка кабылганы.

Араң турат.

Адамзат, эсиңе кел,
Чыкпасын согуш оту эми жаңы!

Чыгарып ядролук бомбаларды,
Көп топтоп кыргын салчу куралдарды.
Атаандашуу саясаты күч алууда,
О достор! Токтотууга амал барбы?!

Асман, жер, суунун алдын курал ээлеп,
Адамга атылганы турат мээлеп.
Алардан адамзатты сактоо үчүн,
Биримдик жана күчтүү акыл керек!

Дүрт этсе согуш оту, дүйнө тыйпыл,
Ооздукта! Атом жаман!
Атом сыйкыр!
Андыктан айтарыбыз, о, адамзат:
Согушка каршыбыз деп баарың кыйкыр!

Кеч болот, о, замандаш, кылчактаба!
Удургуйт ой-сезимдер, тынбай санаа...
АКШнын «Жылдыз согуш пландары»
Акылга сыйбай турган кандай чара?!

Жарыша куралдануу токтобосо,
Куралды чыгарганды соттобосо,
Эртеңки жашоо, турмуш эмне болот
Адамзат акыл күчүн коштобосо!

Ал эми жыйынтыкка келсек; демек,
Дүйнөгө согуш эмес – тынчтык керек!
Ашынган согушчанды ооздуктайлы,
Күч жумша, о, адамзат, демеп-демеп!

Жээгинде кыргыз көлү Ысык-Көлдүн,
Кеңешип ишмерлери чет өлкөнүн.
Бир жакшы макулдукка жетишипти,
Айтылып эртеңдери үмүттөрдүн.

Аралап ой тизмегин кызыл сызык,
Чынында жолугушуу өтгү кызык!
Тынч уктап, тынч эс алып, иштөө үчүн,
Ташташты «согуш» деген сөздү сызып!

Ысык-Көл толкунунан чыккан добуш,
Ааламга бир заматта таркап кетти!
Үч миңинчи кылымдын алдын алып,
Тынчтыктын ишенимдүү нурун септи!

ЧЫҢГЫЗДЫН АК КЕМЕСИ

Мелжеп мезгил жакын, алысын,
Айтып мүлдө ойдун жаңысын.
Козгоп түпкү элдин тарыхын,
Коргоп келдиң кыргыз намысын!

Сыймыктантып кыргыз адамын,
Баалуу баскан ар бир кадамың.
Тынчтык үчүн талбай күрөшүп,
Бейкуттукту бекем кааладың.

Маарага алып аалам арымын,
Туура сезип турмуш агымын.
Туңгуюктан жарык жол издеп,
Туруктуулук менен таанылдың.

Аруулуктун жанып оттору,
Акыйкаттын корун козгоду.
Айтматовдук мектеп түзүлүп,
Арбыды азыр анын достору.

Атак, даңкы ашып бийикке,
Агабыздын аты бийикте.
Көкүрөккө сактап арам ой,
Көралбастар жүрөт күйүттө!

Акыйкаттын кармап чылбырын,
Чагылдырып турмуш чындыгын.
Айтматовдук ойдун чабыты,
Алга кеткен бизден бир кылым.

Алп талантын дайым таптады,
Ачуу чындык болду жазганы.
Калың элдин тегиз оозунда,
Раймалы ага дастаны!

Мезгил өткөн сайын арылап,
Турмуш сыры жаңы ачылат.
Талаасынан бир боор казактын,
Даниярдын ыры жаңырат.

Окутам деп кыргыз жаштарын,
Ой-максаты өсүп ташканын.
Айтып берди Чыкем Дүйшөндүн,
Алгач ирет мектеп ачканын.

Ачык жазды чындык аттарын,
Ак, каралуу болгон жактарын.
Профессор болуп Алтынай,
Билим нурун элге чачканын.

Согуш маалы. Иштеп күнү-түн,
Эмгек кылган элдин үмүтүн.
Таасын тартты Чыкем чынында,
Толгонайдын ички күйүтүн.

Океанга кеткен денеси,
Орган чалдын кетпейт элеси.

«Сактап кал» деп адам тукумун,
Кирискиге айткан кеңеши.

Сезимди ар-намыс уялап,
Байгеден ким озсо сый алат.
Адамзат жүрөгүн өйүгөн,
Акыры жазылды «Кыямат».

Ишмерлер кемесинен иргелип,
Ак дилден ак сөздөр сүйлөнүп.
Түзүлдү «Ысык-Көл форуму»
Көздөгөн максаты дүйнөлүк!

Ааламга угулуп даңкыңыз,
Ашкан кез адабий баркыңыз.
Айтматов сыймыгы кыргыздын!
Айтышат ушинтип калкыбыз!

Кубанычка жүрөктөр жык толуп,
Кут болсун алтымыш жашыңыз.
Жүзүңүз дайыма шат болуп,
Жүз жаштан да ары ашыңыз!

Айтканга да арбын сөз өзү,
Алтымыш жаш турмуш белеси.
Аалам кезип сүзүп баратат,
Айтматовдун аппак кемеси!!!

БАЙДЫЛДА САРНОГОВ

ЧЫҢГЫЗ ЖАНА МЕН

- Чыңгыз кайда?
 - Москва, Берлин, Лондондо.
 - Эмнеге кетти?
 - Бир маанилүү маселе болгон го.
 - Байдылда кайда?
 - Мал жайылган тоолордо.
 - Эмнеге кетти?
 - Туз берип жүрөт койлорго.
 - Чыңгыз кайда?
 - Прага, Париж, Римде.
 - Эмнеге кетти?
 - Эл аралык адабияттын абалын билүүгө
 - Байдылда кайда?
 - Таластагы үйүндө.
 - Эмнеге кетти?
 - Тамеки үзүүгө, апиийм тилүүгө.
 - Чыңгыз кайда?
 - Жакарта, Кабул, Алжирде,
 - Америкага барат кай бирде.
 - Эмнеге кетти?
 - Эл менен жолугушат ар күндө.
- Жакшы жазуучу менен
Жалпы элдик жан бирге.
- Байдылда кайда?
 - Бүгүн Ташкенде,
- Эртең барат Баткенге,
- Эмнеге кетти?

Суу сактагыч курушат
Суу жетпеген как жерге.

Чыңгыз дүйнөнү кыдырат
Кыргызга сыймык жыйнаим деп,
Байдылда тоодо олтурат,
Тоолорумду кыйбайм деп,
Тоо жыламайынча жылбайм деп.
Чыңгызды кыргыз көтөрдү,
Кыргызды Чыңгыз көтөрдү.
Бириктирип
Советтик турмуш көтөрдү.
Жакшы тилек, жакшы сөз,
Кут кылсын ушул экөөнү.

– Байдылда деле башка элге,
Барганды жаман дебестир.
Алыска чыкпай жүргөндө,
Айылга да киши керектир...

ЧЫҢГЫЗ 60 ЖАШКА ЧЫККАНДА

Талас десем, Манас түшөт оюма,
Манас десем, Талас түшөт оюма.
Тууган жерим, туу көтөргөн алп агам
Кажыбаган кайрат берет боюма.

Кыргыз десем, Чыңгыз келет эсиме,
Чыңгыз десем, кыргыз келет эсиме.
Кыргызым деп, Чыңгызым деп эргисем,
Кубангандан жаш кылгырат көзүмө.

Бабам Манас бардык жерде даңкталып,
Аккуласы Аалам жарып өтсө экен.
Агам Чыңгыз бардык элде баркталып,
Алп таланты өскөн сайын өссө экен.

Азыр Чыкең алтымышта курагы,
Аман жүрсүн Ата Журттун туягы.
Чындыгында Чыңгыз талант, Чыңгыз да,
Сексен, токсон же жүзүнө чыгабы.

Чындыгында Чыңгыз талант,
Чыңгыз да, Чыгармасы чыгып кетти жылдызга.
Каалаганда кайда гана жүрбөсүн...
Бешиги бар, өз үйү бар кыргызда.

САЛИБАЙ ШАТМАНОВ

КӨРКӨМДҮК ДҮЙНӨСҮНҮН КОСМОНАВТЫ

(Чыңгыз Айтматовдун 60 жылдык
ак тоюна арнаган менин белегим)

Мен тирүү,
сен да тирүү,
эл да тирүү,
Туш келди бактыбызга көрүп жүрүү.
Меники – койчуларча конур жашоо,
Сеники – маршалдарча өмүр сүрүү.

Кеп сенин кереметтүү каламыңда,
Айталы, адабият ааламында.

Берүүгө мүмкүн болсо маршалдыкты,
Алмаксың, Чыке, азыркы абалыңда.

Не деген көрөгөчтүк, атаганат,
Карасаң карегиңе дүйнө батат.
Маселен, темененин тешигинен,
Тиктесең кыргыз тоосу калкып жатат.

Туюнуп турган менен төп жагыңды,
Төмөндөн керө албайбыз көп жагыңды.
Тиштээрсиң бармагыңды балким, сен да,
Өзүңдүн өзүң сезип өп-чабыңды.

Акындар чыкса дагы алды-кийин,
Айрыкча сенин жеткен бийиктигиң.
Жүрөгүң жоомарт экен ушунчалык,
Жүрсөң да биздей эле кийип кийим.

Адамдын атак-даңкка таңсыктары,
Арлийне, ээр үстүндө калпыстары.
Сен болсоң адабият майданынын
Туу белде ат ойноткон рыцары.

Классик, классик бейм саны азынан,
Саналуу сендей адам баласынан.
Ийниңче көтөрүлүп көрүнөсүң,
Көзүмө көп элдердин арасынан.

Таңдантып талантыңа өздү, жатты,
Тамшанттың чыгармаңа адамзатты.
Эгерде экөө болсо, бири сенсиң,
Көркөмдүк дүйнөсүнүн космонавты.

МАХАББАТ ЫРЫ

Ааламдын мейкининде обологон,
Мен билген, дүйнө билген бар бир обон.
Келечек сан эл ырдап калаарлыгын,
Кезинде кемеңгерлер боолгогон.

Обондон көп нерсе жок калкып аккан,
Бирок аз дүйнө элине жалпы жаккан.
Бу кандай обон эле, канатына
Калдайган кыргыз деген калкы баткан.

Өткөрбөй иштөө керек иштээр маалдан,
Алп жумуш кайда качмак иштермандан.
Арийне, Айтматовдун «Обонуна»
Ауэзов Мухтар ага куштарланган.

Бул «Обон» чын сүйүүнүн бу күндөгү,
Эң сонун баяны деп дүйнөдөгү,
Парижден Луи Арагон кол булгады
Билсин деп бүт жер жүзүн үндөгөнү.

Жаралган жер соорусу улуу тоодо,
«Махаббат ыры» деген бул обонго.
Жүрөгү миң-миллион адамдардын,
Жамийланын өзүндөй жалындоодо.

Көрбөгөн Даниярды өмүрүндө,
Көп жылы катып жүргөн көңүлүндө.
Күркүрөө суусуна окшоп ээ-жаа бербей,
Келиндин махабаты төгүлүүдө.

«Махаббат ыры» деген ушул обон,
Таралды жер шарына Ала-Тоодон.
Аны ырдап аалам кезген Жамийланы,
Кайырууга кайдан эми улуу жолдон?!

САМАНЧЫНЫН ЖОЛУ

Качан болсо калкта калат улуу кеп,
А болбосо «Саманчынын жолу» деп
Атабаган болор эле жаамы журт,
Өз байкоодон өткөрбөсө муну көп.

Асман заты коюлбаган асмандан,
Ага ат коюу жерден гана башталган.
Анда дагы жашоо бар деп келишкен,
Куду биздин тиричилик баштанган.

Кара түндө көзгө жарык көрүнгөн,
Асман жолу айныбаган өмүрдөн.
Балким, атап калар беле башкача,
Ак саманы болбогондо төгүлгөн.

Жаралганы адам атам замандан,
Жакындыкты, окшоштукту таба алган.
Андай болсо айырмасы жок чыгар,
Саманчынын жерде дыйкан адамдан.

Түшүнгөнгө дыйканчылык турмушу –
Түбөлүктүү Саманчынын жолу ушу.
Түбү келип дыйканчылык дегениң –
Бул турмуштун жүрөгүнүн согушу.

Мына ушундай өлбөстүктү өнөрдө,
Айткан болсо бизге чейин Гомер да.
Бул жөнүндө чоң ачылыш жасады,
Бизде Айтматов Чыңгыз деген чебер да.

Көркөмдүктүн дүйнөсүндө сандаган,
Көп чыгарма болсо дагы, баамдаган.
Оюм менин – Толгонайга топтолгон,
Кандай болсо дыйкан деген жаамы адам.

Кыйыры кенен көркөм өнөр көк түбү,
Кандай сонун турмуш менен төптүгү!
Субанкулдун чеккен таштай турпаты –
Нагыз кыргыз дыйканынын бүт тиби.

Уулу – Касым, небереси – Жанболот,
Булар дагы жерди сүйгөн жан болот.
Мына ошентип бир үй-бүлө бүт бойдон,
Дыйканчылык жолду бекем колдонот.

Чындыгында, биз эле эмес, аны чет
Элдери да билгендиги канимет.
Бул чыгарма – бүткүл кыргыз дыйканын
Даңазалап турган улуу монумент.

Улуулук да, сулуулук да керемет,
Кереметке керек болсо аргумент,
Сан эл билген, сан эл көргөн, мына ушул
«Саманчынын жолу» деген монумент.

ДЕҢИЗ БОЙЛОЙ ЖОРТКОН АЛА-ДӨБӨТ

«Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөттү»
Көргөнүбүз качан эле... Көп өттү...
Айым-Балык тукумунда адамдар
Төрт кишини деңизге ууга жөнөттү.

Шаман динни бек тутунуп калышкан,
Бул эл отту кудайындай таанышкан.
Улуу от жагып Ала-Дөбөт тоосуна,
Кеткендерин кайра тосуп алышкан.

Төрт адамга тилек тилеп жакшылык,
Улуу от жагып, кылды дагы бакшылык.
Жеңил барып, оор кайтып келгиле,
Деп жөнөттү Орган чалды баш кылып.

Башкачараак сан сапардан бу сапар,
Кирискени биринчи ууга алпараар,
Жүрүш болуп жаткандыктан, жөнү бар
Айым-Балык тукумунун мактанар.

Өз атасы, дагы бирөө айыдаш,
Экөөбү тең адис мерген, жалын жаш.
Максат мында: деңиз жайын, аң уулоо,
Журттун камын Кирискеге маалымдаш.

Сапар деле жортуулдай, казаттай,
Жалпы журту күтүп алмай, узатмай.
Дүйнө дайым толо туруу каякта,
Кемитпей да, бүлүнтпөй да, азайтпай?!

Деңизчилер көк туманда кашайган,
Күндөн-күнгө бирден-бирден азайган.
Сыздап жаткан түзүгүрөөк төшөктө,
Кирискеге, сууда көргөн сазайдан.

Асман да жок, деңиз да жок, жер да жок,
Түш да кирет не бир түрүү орау жок.
Ушул тапта бу дүйнөнүн боорунда,
Кирискеден өткөн бир да шордуу жок.

Ал бир таңда тирүүлүктү кабарлап,
Ак үкү өттү... Жээк ошол барар жак.
Көп күндөрү көздөн учкан көк жээкке,
Кайтты ошентип жалгыз бала тири арбак.

Деңиз бойлой жортуп чыгып утурдан,
Тосуп алды Ала-Дөбөт бу турган.
Ана, көрдү Айым-Балык тукумун,
Тоо боорунда улуу от жагып отурган,

«Деңиз бойлой жорткон Ала-Дөбөттөн»
Улам келет улуу окуя бир өткөн.
Көк деңизди Чоң казатка окшотуп,
Азыр деле аяп кетем жүрөктөн.

ТУРДУБЕК ЭЛЕМАНОВ

ЭКӨӨ БИРДЕЙ

Чыңгызды бөөдө жаман сөздөн сакта,
Чын тилеим, чычаладай көздөн сакта!

Камыр-жумур бололу замандаштар,
Кайра куруу мезгили ушул чакта.

Комуз чертип Чыңгызды ырдаганым,
Кошоматсыз кыргызды ырдаганым.
Колумду чаап Чыңгызды сыйлаганым.
Конушумду – кыргызды сыйлаганым.

Туудай тутуп Чыңгызды барктаганым,
Туулган жерим кыргызды барктаганым!
Сыймыктанып Чыңгызды даңктаганым,
Сыйкор элим кыргызды даңктаганым!

СОВЕТ УРМАНБЕТОВ

УЛУУЛУК

Айтышат Айтматовду «Азамат!» деп,
«Чыңгыздай чындыкты ким жазалат» деп,
«Не гана сыйлык наам берилбеди!» –
Дүйнөдө дүңгүрөгөн казканат кеп.

Ал ырас: укмуш жазат көгөргөндө,
Дегеле дээринен го көрөңгөдө.
А чыны Айтматовдун улуулуугу:
Солк этпей шончо даңкты көтөргөндө.

ЗЫМЫРЫК

Сыртка чыгып карагыла калайык!
(Тирүүлүктө көрүп калгын чыгынып)
Таң заарында канаттары калдайып,
Ала-Тоодон учту көккө ЗЫМЫРЫК.

Күн күркүрөп, чагылган чарт жанды да,
Жердин бети, көктүн бети жаркырап...
Тоо жаңырта шаңшып-шаңшып алды да,
Күн батышка сапар тартты заркырап.

Канатынын шуулдаган илеби,
Алда кайдан, алда кайда угулат.
Мындан мурда билбейм, дүйнө билеби –
Бир залкар күч келатканы туюлат.

Кээде жыйрып, кээде жазып текөөрүн,
Бир карашта тогуз тоону бир көрөт.
Жомоктогу бири сымал жетөөнүн
Бийик дагы, ыйык дагы өңдөнөт.

Жалтылдаган жалын жанат көзүндө –
Тумар тутуп туулуп өскөн жергени.
Көзү күйүп, ичи тарып өзүнчө,
Кимдер гана кармап алсак дебеди.

Төрт айланды төгөрөктүн төрт бурчун,
Океанды, токой, чөлдү келептеп.
Дүйнө калкы лазер кылып көз курчун,
Тамшанышат, таңданышат серептеп.

Чек ара жок болгондон соң дүйнөдө –
Жер алкагын ак дилинен кыдырып,
Даңк көксөбөй, бейкут тилеп дүйнөгө,
Учкан бойдон учуп жүрөт ЗЫМЫРЫК!

ЭСЕНГУЛ ИБРАЕВ

ЖАПКАН МЕНЕН ЖАРАШАБЫ

Көңдөй байкуш көзүн сүзөт көк карап,
Өзү мажес,
А көөдөнү көп кабат.
Сырын билген жанга жакын жолобой,
Билбегенге билермансып кеп салат.
Чыйт түкүрүн,
Чий калпагын чычайтып,
«Чыңгыз менин теңтайлашым» деп калат.

А окурман кошпойт аны эсепке,
Өлүп-талып өзү жүрөт эсепте.
Жүрсө жүрсүн.

Аргымактын тердиги
Жапкан менен жарашабы эшекке!

ЖАЛГЫЗ СЕН

Бир кылымда төрөлсө бирден Чыңгыз, –
Бийик болмок мындан да биздин кыргыз,
Кылым сүргөн кыргыздын арасынан,
Жарык жанган жалгыз сен – Чолпон жылдыз.

ТАҢДАНУУ

Эл аягы сээлдеген убакта,
Олтурамын ойго батып бу бакта.
Куштун үнү,
Жалбырактын шуудуру
Симфония сыяктанат кулакка.

Жаратылыш уктаганбы дымырап,
Жан дүйнөмө лира мөлт-мөлт куюлат.
«Саманчынын жолу» көзгө элестеп,
Жер-Эненин монологу угулат.

Кыя кыяктын кыядарынан жаш агып,
Саксафон да соль-ля-сини бат алып...
Же жатабы театрдай мында да
Концерт берип Калый Молдобасанов!

Бак ичинде балкып көңүл болуп шат,
Жатам баарын кыялымда жоруптап.
Же бул жерде маектешип турабы,
Чыңгыз, Калый бирин-бири толуктап?!

Ырга айланып кетти бүтүн чар тарап,
Театрбы,

Паркпы?

Бул жер кай тарап?

Же жатабы табийгатты адамдар,
Же табийгат адамдарды кайталап?!

РАМИС РЫСКУЛОВ

ТҮГӨНБӨГӨН СЫЙМЫГЫҢ

Чыңгыз оңой бекенби,
Кыргыз оңой бекенби!
Жазып келет чыгарма,
Даңкташ үчүн Мекенди.
Айлана көркөм жамынган,
Дарактар кооз кийинип.
Суу боюнда мажрүм тал,
Аябаган Мажнун тал
Таазим этет ийилип.

Куттуу болсун сыйлыгың,
Түгөнбөсүн сыймыгың.
Тоодой болуп чоңойсун,
Ышкы, талант, чымының!
Ак куу ырына көп алыс,
Дагы катуу чамынгын!

**ДООР ЖАНА ЖАЗУУЧУ ЖӨНҮНДӨ
ЧЫНДЫК**

(Поэмача)

Ар адамдын дүйнөдө,
Бир кезинде байкасак,
Дилинде турчу ысымың,

Чыгармаң көздө балбылдап,
Жылдыздар сага карачу,
Ыраазы болуп жалжылдап.
Чыгыштын болдуң жылдызы,
Ай менен күндөн талантың.
Ал эмес улуу атакты,
Айтмат деп чыны мат айттың.
Тагдырың ашып неченден,
Күнүлөштөр чегинип,
Далайы ичтен кекенген.
Дүйнөнү жеке билгенсип,
Ашып да келди урпагың.
«Айт» – арабча той майрам.
Майрамдуу матың кубантты,
Куттуктадык жеңишиң.
Айттап жүрчү шарактап,
Мусулман кыз-келиндер,
Топ болушуп байыртан.
Бүт дүйнөнү кыдырып,
Айттадың сен да карачы.
Эч саякатчы барбаган,
Өлкөлөргө каттадың.
Эч кимди мындай күтпөгөн,
Жер шаары болуп керсары.
Үйдө өлгөн жаманат,
Жоодо өлгөн салтанат,
Деген макал кыргызда,
Жашап келет байыртан.
Жаткан далай сырларды,
Сыртка алып чыгарган
Кандуу согуш болуучу.
Не бир курал сыналган,

Чыңгызхандын жортуулу.
Акталды эми сен менен,
Сен го бир ак жазуулуу.
Жазуучусуң эй, Чыңгыз,
Талантың кайнап ташыды.
Мактоого баары шашылды,
Канча газет, журналдар,
Чыгармаң баалап басылды.
Салымы көп Чыңгыздын.
Жамийла ооздон түшпөстөн,
Кылымдары айтылат.
Кандай укмуш чыгарма,
«Жамийла» аттуу повестиң,
Ал сенин соолбос совестиң –
Ыйманың айтсак которуп.
Эрегиш сырын Айтматов
Биалген жакшы жашынан.
Душмандашкан атайы,
Мени менен башынан.
Ойлоп көрсөм чын эле,
Ошол туура болуптур.
Улуулугу ушунда,
Сулуулугу ушунда.
Батыш менен Чыгышты
Бирдей көрдү Айтматов.
Өзгө жердин ташын да
Гүлдөй көрдү Айтматов.
Ата-бабаң жорго, аргымак
Минип өтсө өмүрү,
Легковойдон түшпөй көп жыл
Келатасың көңүлдүү.
Башкача экен тагдырың,

Канча жандан карасак.
Эч бирине окшобой,
Койбойсуң көөндү кошшобой.
Талаа, сууну, тоо ташты,
Кыдыргансың жаш чакта.
Батасын алдың көп элдин,
Көңүлүн алдың көптөрдүн.
Көп душманың бөктөрдүн,
Сөздүн майын чыгарып,
Жаза алдың роман.
Чыңгызхандан кем эмес,
Замандарга таасириң
Болоруна ишенип
Жиберет тагдыр кишенеп.
Тараза сымал акылың,
Тараза баатыр сенсиңби?
«Манаста» айта жүргөндөй,
Кабагың анча түйбөйсүң,
Бейбаштарды көп эле
Манчыркап дегн сүйбөйсүң.
Турган убак ысык кайнап,
Чыңгыз колу келет жайнап.
Көч башында, туу кашында,
Тургун Чыңгыз кылымдары.
Чыңгызхандын тукумдары,
Согуш менен ырымдайлы.
Чоң согушту ал болтурбайт,
Оңой эмес дүйнө тааныш,
Жер кыдырган, көп эл көргөн,
Билет жолдун азабын,
Ошон үчүн тааныш эмес.
Көптөргө ал милдеттүү,

Экендигин катуу сезип,
Көпкө салат назарын,
Кечет турмуш базарын
Тагдыр шумдук ушундай.
Не бир не бир туура эместер
Туура экен табылат,
Тирүүсүндө каршылашып
Жок кезинде сагынат
Бирин-бири нечен эрээн.
Эпикалык, олимптик
Баатырлардай тулкуң бар,
Узакка чейин дагы да,
Күтпөсүн сенин муз сапар...

ЖОЛДОШБАЙ АБДЫКАЛЫКОВ

УЛУУ ДАСТАН

Чыңгыз Айтматовго

Аркак тоо.

Ташкан дайра.

Кыргын талаа...

Алаамат болгон өңдүү азыр гана.

Бозоргон жалгыз боз үй.

Чырак күйөт,

Жарыгы өчүп дагы, бирде жана.

Анан да капшырылып калган эшик,

Найзалар туураугун миң-сан тешип.

Ар бир таш, ар бир куурай жер кучактап,

Жаш төгөт:

Манас!

Манас!

Манас! – дешип.

Тал ыйлайт,

дарак ыйлайт

Манас! – дешип.

Ит улуп, сан жылкылар кишенешип.

Муңайым жер томсорот, кабак чытып,

Арылдап бороон боздоп келет эшип.

Мындагы кансыраган жер бөлүгү,

Суналган каршы-терши эр өлүгү.

Андан да ат өлүгүн айтпа, тоо-тоо,

Алаамат, абдан кыйын муну көрүү.

Шейиттер басып өткүс, калың-калың,

Өңдөнөт аябаган эч ким жанын.

Карагай, кайың менен чөп өрттөнүп,

Өчпөгөн алигиче кызыл жалын.

Боз үйдө жашоо жалгыз жарык жанган,

Биликтен көз жаштай май тып-тып тамган.

Үн-сөзсүз бир-бирине баш желөшүп,

Адамдар жандуу-жансыз сыяктанган.

Ал бирөө көзү жаштан кургабастан,

Күпүлдөп күүгө келип дем албастан.

Манасты кошуп дагы, жоктоп дагы,

Үн созуп, кыргын жайын айтат баштан.

Эки кол эки жакта – күүлөп канат,
Манас деп миң кайталап күйүп жанат.
Көзүнөн кан аралаш жаш чубуруп,
Ак көбүк ооздон ыргып албууттанат.

Баштарын салаңдатып, салып төмөн,
Эч жан жок бурчак-бурчак жаш төкпөгөн.
Кан жутуп отургандай амал куруп,
Бала да, карысы да өбөктөгөн.

Карыя жаш ырчынын жанындагы,
Кайгысы мол сыяктуу анын дагы.
Кыйналып, эки көзүн канталатып,
Кыйчудай керек болсо жанын дагы.

Жайкалтып аппак кардай ак сакалын,
Күмүштүү таяк менен таяп жаагын.
Отурат араң-араң сабыр тутуп,
Ичине сактап баарын, сактап каарын.

Көрүнөт анан дагы ошол үйдөн,
Келишкен жапжаш айым кара кийген.
Жаш албайт ээрдин тиштеп, жерди тиктеп,
Ичине каны тартып, кабак түйгөн.

Жаш ырчы ырын төгөт ал жаңылып,
Доошунан дайра ташып, тоо жаңырат.
Таш урайт, дарак сынат карс-карс этип,
Кабышып зоолор менен зоо жаңырат.

Жаш ырчы жат буурадай албууттанат,
Отурбай бир ордунда күйүп-жанат.

Өзүнүн, өңгөлөрдүн көздөрүнөн,
Токтобой нөшөрлөнүп жашы тамат.

Жаш ырчы көзү жаштан кургабастан,
Күпүлдөйт күчү үрөлүп, дем албастан.
А балким, дал ушундан башталгандыр,
Азыркы айтып бүткүс улуу дастан.

КАМБАРАЛЫ БОБУЛОВ

ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВГО АРНАЛГАН ЫРЛАР

Канча максат, канча тилек орундалбай,
Биз жашайбыз дагы башка өмүр бардай.
Өмүр кыска жазгы суунун агымындай,
Өмүр кыска ак теректин бир шагындай.

Канча максат, канча тилек аткарылбай,
Биз жүрөбүз түбөлүккө даңкталуудай.
Өмүр кыска тийген күндүн шооласындай,
Өмүр кыска жазда чыккан жоогазындай.

Бул өмүрдүн аягы жок арты-башын,
Ойлой берип түшүнбөстөн катат башым.
Кылым бойлоп өз нугунда агат экен,
Ким токтотот бул агууну, замандашым.

Өмүр чиркин агат экен Ак-Буурадай,
Жарга урунуп, жалын чыгып тим туралбай.

Чыңгыз ага, куттуу болсун элүү жашың,
Талыкпастан чуркай бергин Аккуладай.

Элестейсиң чолпон жылдыз жарыгындай,
Же болбосо Ала-Тоонун туу кырындай.
Кыргызымдын эр азамат улуу уулу,
Жүзүң жарык өз элиңдин тарыхындай.

Даңкың бар, даңктан артык талантың бар,
Дүйнөнү жарып өткөн канатың бар.
Бул күнү чын жүрөктөн куттукташат,
Өлкөмдүн көп улуту айтып кабар.

Баркың бар, барктан артык өз атың бар,
Ааламга маалым болгон санатың бар.
Бул күнү ардакташып ат мингизет,
Ала-Тоо сый көрсөтүп миң бир катар.

Өлкөң бар, чоң өлкөдө досторуң бар,
Досторуң ардакташып турат катар.
Тигине салтанатка келатышат,
Цада уулу, Панкин, Мустай, Кайсын,
Гончар.

Элиң бар: ырысың бар, таалайың бар,
Жүрө бер ат үстүндө улуу сапар.
Кубанып ак жүрөктөн ак жол каалайт,
Симонов, Нурпейсов, досуң Камбар.

(Чыңгыз Айтматов ГДРдин искусство
академиясына мүчө-корреспондент болуп
шайланганда жазылган ыр)

Бул сыйлык – Сиздин сыйлык,
Биздин сыйлык,
Бул сыймык – Сиздин сыймык,

Сиздин сыймык,
Биздин сыймык.
Кыргызды ардактайт деп ким ойлоптур,
Гёте бар академия ызаат кылып.
Бул сыймык – биздин сыймык,

Сиздин сыймык,
Бул сыйлык – Сиздин сыйлык, биздин
сыйлык

Эй, Чыке, өз калкыңда кызматың бар,
Апыртпайм, аз дегенде бир кылымдык.

Сыймыгың – Ала-Тоонун кыргызында,
Сыймыгы кыргызымдын Чыңгызында.
Энелер уулду Сиздей көп төрөсө,
Элимдин өсмөк баркы чындыгында.

МАЙРАМКАН АБЫЛКАСЫМОВА

КЫРГЫЗ УУЛУ
Кайсы көчө эч кароосуз калды деп,
Курт-кумурска кетпесин деп талды жеп,

Сен ойлонуп жүрөккө күч келтирип,
Отурганың журтуң үчүн кайгы жеп.

Анда бирөө жеңил тапкан айлыгын,
Карызгага кесир сунуп мактанат.
Көбөйтсөм дейт керт башынын байлыгын,
Түк иши жок өрттөнсө да бак-дарак.

Сен ойлонсоң кургакчылык жыл жөнүн,
Бакча, бактын саргайганын элестеп.
Ал ойлонот парага алган пул көбүн,
Олжосуна баратканын өбөктөп.

О, журтчулук, бир азабын сак кармап,
Биринчи уулду кырсыктардан сактайлы.
Экинчиси эли, жерге кейибейт,
Башка иш түшсө баарыбызды сатпайбы.

Эмнегедир сени менен биргемин,
Керек мага кейигенде бир кебиң.
Түн жамынып жаап кеткен жаанга окшоп,
Кетиресиң көңүлүмдүн кирлерин.

Мен күлүктү таба билгем көркүңөн,
Зор чабыштан кайтса да ал талыкшып.
Мен жигитти тааный билгем өртүнөн,
Турмуш мага кылган окшойт калыстык.

Эли илгертен уулуна бек ишенген,
Кайтарат деп кырсык өрттөн, жоосунан.
Же утулуп, же бошонгон кишенден,
Же киреше, же чыгаша доосунан.

Жүдөө күтсө кайсы жерде зайыпты,
Чоң энелер элечегин тарталбай.
Ошол элдин уулуна кой айыпты,
Бул да кырсык бирге жүргөн байкалбай.

А мен айтам, бактуу бурчка үй салып,
Бир көргөнгө жакут менен кооздолсун.
Тирүүлүктө узак өмүр сүрүү үчүн,
Өткөн күндөр кайгысы жок, жоош болсун.

Баш оорутпай ойдуң артын кыш басып,
Кыздар айтсын эркелешип, алтыным.
Сендей жигит менен толкуп, чер жазыш,
Өткөрүшсүн күндүн ысык, салкынын.

МАРИЯМ БУЛАРКНЕВА

АСКАР ТОО

Тарткыла музыканы, кана, кана!
Ойнойлу салтанаттуу маршты гана.
Кыргызга тоодой сыймык алып келген,
Уул болсо – сиздей болсун Чыңгыз ага!

Учурдун жүгүн артып, бели тала,
Көтөрүп зоболосун элдин жана.
Жараган Ата Журттун намысына,
Сиздейге миң ыракмат, Чыңгыз аба!

Чыңгыз ким? Ал – аскар тоо көккө жеткен,
Алтын чеп, эч урагыс, түбү бекем.

Ал – тулпар чоң жарыштан чыгып келген,
Ашуулуу белдер басып эчен-эчен.

Чыңгыз ким? Баба – дыйкан эгин эккен,
Элиңе опол тоодой тирек экен,
Анан да баш-аягы гүлгө оронгон –
Ажайып кең дүйнөнү элестетем.

Сиз сулуу, сиз сүйкүмдүү көрүнөсүз,
Бак-дөөлөт башыңызга конгон үчүн!
Жашагың келет экен кумарланып,
Дүйнөдө жакшы адамдар болгон үчүн!

СУБАЙЫЛАДА АБДЫКАДЫРОВА

ЧАЛКЫЙ БЕРГИН ЫСЫК-КӨЛ

(«Ысык-Көл форумунун» президенти –
Чыңгыз Айтматовго)

Ысык-Көл аңтарылып көктү чайпап,
Удургуп бүт жер шарын каптап барат.
Тыңшады күр-шар түшкөн толкун күчүн,
Көз жеткис жер шарынан туш-туш тарап.

Ысык-Көл көкүлүңдү айга тарап,
Ааламга кашың серптиң сүрдүү карап.
Тереңден оргуп чыккан күчтүү үнгө,
Душмандын мизи кайтып, ийи жанат.

Ысык-Көл буурул жалын кылак этип,
Буудандай булут жарып чаап өттү.
Жарчысы жакшылыктын ушу го деп,
Адамдар карегинен сылап өптү.

Ысык-Көл толкун түрүп асман тиреп,
Азыркы кыйын күнгө болдуң тирек.
Ырыскы-бактысына жаралыпсың,
Алыптыр кыргыз элиң сени тилеп.

Ысык-Көл миң-сан бедер жыбырларың,
Жароокер жан термеген шыбырларың.
Алыскы Америка, Куба, Индия,
Элдери таштап кетти сүйүү ырларың.

Ысык-Көл жээгинди ашып чалкый бергин,
Шуудап көк теңирге канат серпип,
Ак таңдай ырчы атыңды даңазалап,
Калтырсын кылымдарга күүгө чертип!

АК УЛАР КӨРСӨҢ АТПАЙ ЖҮР

Чыңгыз Айтматовго

Улар сайрайт улуу тоонун башында,
Кекилик, чил ойнойт тектир ташында.
Мелтиреген бейкутгукка термелип,
Каз-өрдөктөр каркылашат сазында.

Ак улар көрсөң атпай жүр,
Арчага балта чаппай жүр.

Ата конуш, тууган жер,
Көркөмүн баалап барктай жүр.

Артуу-артуу адыр макмал жамынып,
Ак булуттан аска жоолук салынып.
Жылгалардан атырылган булагың,
Көңүл көксөйт качан болсо сагынып.

Ак кентер көрсөң атпай жүр,
Аппак гүл көрсөң баспай жүр.
Киндик кан тамган асыл жер,
Каректей сактап барктай жүр.

Өткүн өтөт кытыгылап дыбырап,
Кулагыңа бир сонун ыр шыбырап.
Кагылайын эне жыттуу, Ала-Тоо,
Араласаң бүткөн боюң чымырап.

ГҮЛСАЙРА МОМУНОВА

КОШ КАРААН

Кош караан кол кармашып кетип барат,
Күн карап ашыктыкка эрип барат.
Суктанып жарашыкка, жан сезимге,
Кайнинин каректери өтүп барат.

Кош караан ал каректе калып калды,
Алоолуу жүрөк оту жанып калды.
Сыйкырдуу ак барагы аалам болуп,
Элесин көк асманга тартып калды.

Кош караан жубун бузбай кетип барат,
Жерлерге бут жетпеген жетип барат.
Кайнинин көзү менен карап алган,
Жүрөктөр ашыктыкка эрип барат.

Караандын бири – казак, бири – кыргыз
Жактырып колун булгайт көктө жылдыз.
Узатып улуу жолго ак жол каалап,
Жылмайып колун булгайт жерде Чыңгыз.

Кош караан дүйнө кезип кетип барат,
Жерлерге улам жаңы жетип барат.
Эритип бул дүйнөнү илебине,
Махабат үрөндөрүн эгип барат.

Данияр ырын ырдап бардык тилде,
Жамийла келин болуп бардык элге.
Жандары курдаш болуп кылымдарга,
Көгөрдү көшөгөсү барган жерде.

Кош караан кетип барат, кетип барат,
Жол узап барар конуш кеңип барат.
Эртеңки урпактарга салам айтып,
Чачпагы тээ алыска жетип барат.

АТЫБЫЗДАН ЧЫҢГЫЗ АГА СҮЙЛӨСҮН

Атыбыздан Чыңгыз агам сүйлөсүн!
Анык уулу туудай туткан элимдин.
Оюбуздун ордосунан түшө алат,
Мүдөөбүздүн түйүнүн чечин бере алат,
Калыс, мудаа, катасы жок кебинин.

Атыбыздан ошол адам сүйлөсүн!
Айта билет ыгы менен акыладуу,
Ар бир сөзү таразалап койгондой,
Ар бир адам жебей-ичпей тойгондой,
Аша кетпей, салмактуу да, сабырдуу.

Атыбыздан Чыңгыз агам сүйлөсүн!
Анын сөзү – элдин сөзү өчпөгөн.
Бийик туруп өзүмчүлдүк, көрдүктөн,
Аттап өтүп, жаттап алган көндүмдөн,
Эл тагдыры, эл тарыхы өлбөгөн.

Атыбыздан Чыңгыз ага сүйлөсүн,
Ал тоюна бүтүн дүйнө эл келсин.
Ак ниеттүү жакшы адамдар бүт келсин,
Алар менен жергебизге кут келсин.
Байыркынын ыйык туусу ыргалып,
Бакыт ыры, шаттык ыры ырдалып,
Карт Ала-Тоо ай ааламга бой керсин!

Атыбыздан Чыңгыз агам сүйлөсүн,
Ар кыргыздын жакшы жагы Чыңгызда,
Жүрөктөгү сенин айтар сөзүңдү,
Жакшы адамың сүйлөп турса ырыс да,
Кадырына жете алдыкпы же жокпу,
Чыңгыз деген
Ала-Тоодой бир сыймык бар кыргызда!

Улуу тоодо улуу агабыз сүйлөсүн!
Айта билет ыгы менен акыладуу,
Ар бир сөздү таразалап койгондой,
Ар бир адам жебей ичпей тойгондой.

Аша кетпей, салмактуу да, сабырдуу,
Чыңгыз деген
Бир жаралган даанышман бар кыргызда!

Атыбыздан Чыңгыз агам сүйлөсүн!
Ар сөзүнөн элдин үнү угулат.
Чын көңүлдөн кол чабуулар жаңырып,
Сөз пашасы, сөз атасы айтылып,
Коштоп турат бир үн менен дуулдап,
Чыңгыз деген
Бир жаралган даанышман бар кыргызда!

Атыбыздан Чыңгыз агам сүйлөсүн.
Ааламдагы акыйкаттын атынан,
Көңүлдөрдү сылап турган жибектей,
Душманы да тура албаган ийикпей,
Дүң-дүң бүтпөй ар сөзүнүн артынан,
Чыңгыз деген
Пайгамбардай керемет бар кыргызда!

Атыбыздан Чыңгыз агам сүйлөсүн!
Ошол сөзгө кулак түрөт келечек.
Күлө карап жаңыра элек кылымдар,
Сүйө карап акылына жымыңдаар,
Урпактар да төрөлө элек, келе элек.
Чыңгыз деген
Эч урагыс мунара бар кыргызда!

Атыбыздан Чыңгыз ага сүйлөсүн!
Баш көтөрүп башын ийет бабалар.
Сөөгү агарып Баласагын заңкайып,
Тура келип Манас бабам баккайып,

Алкап турар ак жолукчан апалар.
Чыңгыз деген
Кандан бүткөн касиет бар кыргызда!

Атыбыздан Чыңгыз ага сүйлөсүн!
Эч бир элдин тийбейт намыс, арына.
Балдарыбыз жер сыяктуу бир үйдүн,
Перзентибиз төбөбүздө бир күндүн,
Өмүр каалайт, өсүш каалайт баарыңа.
Чыңгыз деген Баарыбызда улуу Адам
бар кыргызда!

Атыбыздан Чыңгыз агам сүйлөсүн!
Ал гана эмес адамзаттын атынан.
Ааламдагы тынчтык, жашоо жаатынан,
Анын үнү акыйкаттын өз үнү,
Анын дили адамдыктын ак дили.
Чыңгыз деген
Жаркыраган бир жыладыз бар Чыгышта!

БААРЫБЫЗДА БИР ТИЛЕК

Чыңгыз ага, элиң күтүп жатыры,
Ала-Тоодой жериң күтүп жатыры.
Келсе экен деп элдин куту эсен-соо,
Курманбектей бегиң күтүп жатыры.

Чалкып жаткан көлүң күтүп жатыры,
Гүл жайнаган төрүң күтүп жатыры.
Жазуучу акын, инилериң, карындаш,
Кары, жаштын баары күтүп жатыры.

Куттуу Шекер айлың күтүп жатыры,
Казак талаа айдың күтүп жатыры.
Таласыңдын аска, токой, суулары,
Ак балтырлуу кайың күтүп жатыры.

Ата Мекен турак күтүп жатыры,
Куттай тунук булак күтүп жатыры.
Таңсык болуп даанышмандык сөзүңө,
Баарлашкан убак күтүп жатыры.

Күтүүдөбүз, күтүүдөбүз сагынып,
Теңиримден тиленебиз, жалынып.
Кетип жатат келсе экен деп сакайып,
Биздин санаа өзүң жакка агылып.

Сендей Адам кылымдарга бир келет,
Дал өзүңдөй келериң да ким билет.
Кыргыз деген касиеттүү калкыңа,
Тез сакайып аман-эсен келсе деп
Ушул күндө баарыбызда бир тилек.

ТИЛЕК

Жакамы карманамын,
Теңирге жалынамын.
Аманын тилеп бүгүн,
Чыңгыздай улуу аганын.

Сыймыгым - улуу агам,
Саламат келгин аман.
Тойлойлу сексен жашты,
Тойлошсун бүткүл аалам.

Өмүрдө эсен-аман,
Жүргөнүң бизге караан.
Канча бир кылымдарда,
Бир келет сендей адам.

Маңдайга бүткөн ырыс,
Тирегим улуу Чыңгыз.
Өмүрүң тилеп турат,
Делбиреп бүткүл кыргыз.

ШАКЕН МАМБЕТАИПОВА

ГУЛСАРАТ

Күлүк келет алыстан, күлүк келет,
Күн-түнүнө карабай жүрүп келет.
Көкүлүнөн Чыгыштан шамы күйүп,
Көңүлдөргө күн болуп нурун төгөт.

Ат салышып бир кезде жарышканы,
Аздап-аздап бириндеп алыс калды.
Ал ан сайын туягын желге ойнотуп,
Аалам сугун арткыдай арыштады.

Деңиз кечип, бел ашып, чөлдү кезип,
Тоскоол болгон тоолордон өттү кесип.
Дүбүртүнө күлүктүн кулак төшөп,
Дүйнө эли таңданышат «баали!» дешип.

Чарк айланып жер жүзүн күлүк келет,
Чаалыкпастан Гүлсарат жүрүп келет.
Алакандай кыргыздын бар экенин,
Ал аркылуу бүт дүйнө билип келет.

БАЙТЕМИР АСАНАЛИЕВ

АЙТМАТОВ – БИЙИК ЧОКУ!

Айтышат сыймык менен
Ар бир кыргыз:
«Азамат уул – Биздин ЧЫҢГЫЗ!..»
Айып жок жазганында
Адабият асманында,
Жаркырап күйгөн жылдыз!

Жазгандарын түшүнүп,
Сүйүп оку,
Ой-маанисин көңүлгө
Түйүп оку!
Сырдашкан ар адамга,
Көрүнгөн ай-ааламга,
АЙТМАТОВ – бийик чоку!
Китептерин дүйнө эли
Билет мүлдө,
Анткени,
Чыгып жатат түркүн тилде.

Чакырып аруулукка,
Тең орток ар улутка.
Нур чачып көңүл, дилге.

Баалайт баары ЧЫҢГЫЗДЫ,
Алп жазуучу
Жазган үчүн.
Адам оюн, чындыкты,
Аркасы менен ЧЫҢГЫЗДЫН,
Атын тоолук кыргыздын
Бүгүн бүткүл дүйнө укту!
Бактылуу кыргыз эли
«МАНАСЫ» бар,
Чыгаан талант
ЧЫҢГЫЗДАЙ баласы бар.
Тагдыр берген сыйлык бу,
Даңктуу дайым кыргызы –
Экөөндөй талыбас кош канаты бар!

ЗУУРА СОРОНБАЕВА

КЫРГЫЗДЫ АЛАМ ТААНЫДЫ

Оо Талас, ыйык жерсиң касиеттүү,
Өзүң менен өзөктөш элиң көрктүү.
Манас менен Бакайдай улуу адамдар,
Бир кезде сенде туулуп, сенде өстү.

Жаратылыш сараң дейт улуу адамга,
Андайлар бир келет дейт бир кылымда,
Сан жылдар санаасынан өткөндөн соң,
Чыңгыздай бир уул берди кыргызыма.

Ошол уул чарк айланып учуп барат,
Бийиктен бийиктикке канат сабап.

Чыңгыздын аты менен заты менен,
Кыргызды аалам таанып, аалам карап...

Таланттуу, алп көкүрөк жансың иним,
Жакшы тилек каалообуз бүтпөйт биздин.
Көп жашап, соо саламат жүрсө экен деп,
Өмүрүңдү миң ирет тилейт элиң.
Алтымыш жаш кут болсун эмесе иним!

АЛЫМКАН ДЕГЕНБАЕВА

ЧЫКЕМЕ

«Каралдым!» – деп, суук сөздөн, суук көздөн,
Калкалагым келет иштен ар кандай.
Кайда жүрсөң карааныңы эш тутуп,
Качан болсо кадырың мага замандай.

«Жалгызым!» – деп, жаратсам дейм
жалгыз ыр,
Өтсөм дагы өмүрүмү зарыптап.
Кайрыктарын кара турмуш берсе дейм,
Өзөк-оюн өзү берип жарык таң.

Билем дечи, бийиктикти алакан жашырбасын.
Жарык, бийик ырым да жок экенин...
Жапжаш келип,
Өзүңү ырдап бүтпөй карып кетер кылым бар..

...Экендигин. Эне тилдей эскирбес,
Ата Журттай айкөл, асыл Медерим

деп туямын туйгу менен адамдык,
деп сүйөрмүн жүрөк менен энелик.

КАЧКЫНБАЙ АРТЫКБАЕВ

МЕН КЫРГЫЗМЫН...

Мен кыргызмын, кенебей жүрө берген,
Кенебестик сүт менен кошо келген.
Эртеңкисин ойлобой конок келсе,
Тамагынын чүйгүнүн ага берген.

Мен кыргызмын, момурап жүрө берген,
Алдап-кытып албаган напсини элден.
Бешенеге жазганды көрөрмүн деп,
Пейлин бузбай бу күнгө таза келген.

Мен кыргызмын, алкынбай жүрө берген,
Намыс үчүн бардыгын чыдап жеңген.
Басып кирип док кылып көнбөгөнмүн
«Өз мекенин» тапканга башка жерден.

Заң-законду башка элдер эбак билген,
Мен кыргызмын, биле албай, бейкам жүргөн.
Турмушунда Уятты, Намыс-арды,
Эң негизги мыйзам деп ыйык көргөн.

Мен кыргызмын, күчтүүгө жагынбаган,
Аз экем деп көп элге жалынбаган.
Манас болуп жана да Чыңгыз болуп,
Планетке от сымал жалындаган.

МАР АЛИЕВ

КҮЗГҮСҮ БОЛДУҢ ТУРМУШТУН

Чыныгы уулу Кыргыздын,
Чыгаан муун Чыгыштын.
Бул дүйнөдө эл жоктур,
Билбеген атын Чыңгыздын.
Адабият, маданият жагынан,
Ааламга түркүк тургуздуң.
Жаш кезде жаздың тагдырын,
Жамыйла аттуу бир кыздын.
Күжүрмөн шилтеп калемди,
Күзгүсү болдуң турмуштун.
Мейкинде ысмың эң ысык,
Метеоритиндей Тунгустун.
Күлүндөп ага аман жүр,
Күнүндөй улуу Улустун.

АЙТМАТОВ ЭЛЕ ДЕП АЙТТЫ

Айтматов аттуу бир дабагер,
Айтуучу,
Кезинде бир Маскөөгө барганын.
Мейманканалардан орун издесе
«- Орун жок!», - деп жазып салганын.
Анан,
Өзүн да «Айтматов» деп ойлой калганын.
Ошондо көрдүм дейт,

Айтматов Чыңгыздын чыныгы салмагын.

Барып эле кассага:

– Бир орун, – деп паспортумду суна калгамын.

Анан ал мени карап;

– Айтматов сизби? – деп, туйдум карап

калганын.

– Жок, инисимин деп

Оозго келе калган сөздү жалгадым...

Ошол жерден сурап кирбеспи

– Канча аял алганын,

Кандай окушат деп кызын, балдарын.

– Баары эле сонун деп,

Соктура бердим чынын, жалганын.

Бере койдум колуна,

Бир китебин сала баргамын.

Ал кишинин өзү эмес,

Атак-даңкынын артынан орун алгамын.

УРКАШ МАМБЕТАЛИЕВ

ЧЫКЕМДИ ТҮРКТӨР КҮТКӨНДӨ

Канетимин кандаш тууган түпкү элге,

Калың түрктөр Чыкебизди күткөндө,

Ооба, мурда болуп түшкө кирбестей,

Окшоду бейм төрүнө кут түшкөнгө.

Ачып берген өткөн менен болорду,

Ар роман жазганы ырдай обондуу.

Албырып жүз, алкыштан миң жашарып,

Алп Чыкебиз, сунган гүлгө оролду.

Арзып күткөн улуу агабыз келди деп,

Аккуу кыздар колтамга алып делбиреп.

Тунду мында салтанатка топ сайран,

Туу чокудай, сексен жашын белгилеп.

Барчын чабыт, жылдызга кол жетерге,

Бааланбастыр сөздүн күчү бекерге.

Көңүл куунак, анда Чыкем жүргөндөй,

Көз жарган жер – кичи мекен Шекерде.

Мойноп кетпес эр атындай жүгөндөш,

Мол түшүмдөй эккени бир үрөндөш.

Чоң акын бар Шахановдой ал топто,

Чоң марада камчы чабар сүрөөндөш.

Ал учакта келген мында биригип,

Абдылдажан, Фатима бар лирик.

Аны окусаң тилиң тартар таңдайга,

Ак сүйүүнүн бал булагын шимирип.

Келген топ эл зор талантка баш уруп,

Кечесинде анын чыгармачылык,

Эл деминен оттой кызып мен да бир,

Эр «Манастан» эргий айттым ачылып.

Элазыг шаар келечектүү, өрүштүү,

Эли иштемчил, жери гүлзар жемиштүү.

Бузулбастай биримдикке данакер,

Бул жыйындын бүткөндүгү жеңиштүү.

Кучак толо кубантканы чын-чыны,
Куш аттуудан шумкар болуп чымчыгы.
Көп Чыкенин жаңы паркка койду атын,
Көктөсүн деп чынар болуп чырпыгы!

АЖЕМ ЖАМАНКУЛОВ

«АЙКӨЛҮМ ЧЫҢГЫЗ КЕЛДИ!» ДЕЙТ

Айкөлдү айкөл дешет эл,
байыртан ыйык туу тутуп,
каалпыс сөз, шамал үйлөтпөй
жанынан жалын суурулуп.

Жабыкса кошо жабыгып,
октолуп жүрөк кагылып,
адилдик үчүн аянбай кетчүдөй
болуп чабылып!

Сүйүшкөн элим, асылын,
океан ырга бөлөгөн.
Канында белем калкымдын,
Айкөлүн кайра төрөгөн!

Кулунум Чыңгыз келди! – дейт
ак сүтүн берген энелер,
деңиздей толкуп кетчүдөй
мээримге жыпжык денелер!

– Айкөлүм Чыңгыз келди! – дейт.

Шекерде жаркып карылар.
Күбөсү болуп ак сөздүн
Күркүрөө миң жыл агылар!

Түмөндүн көөнүн бурган жер айтылуу
Талас этеги, жанында
«Манас чокусу»
жарашып экөө экени!

Бирине Бабам чыккандыр,
миң жылы мурда ой экчеп,
ак тилек менен урпакка
чокунун бирин энчилеп?!

Тилеги бүгүн келген бейм,
Түңүлтпөй теңир берген бейм!
Бабанын Чыңгыз урпагы
чокудан канат керген бейм!

Жер шарын сызып айланып,
ааламга ою байланып,
Дүйнөнүн академиги ал,
дүйнө уулу сымал шайланып!

– Шумкарым Чыңгыз келди! – дейт
дейт тоолуктар ак кар, көк муздан,
чапчудай жанын Айкөлгө,
ааламга даңкын угузган!!

НУРПАИС ЖАРКЫНБАЙ

ТЫНЧТЫК-КӨЛ

Алмашып тиричилик бу чөлкөмдө,
Атууда мийзам-ченем бейпил таңдар.
Чыбырчык толкун серпип жатат
Көл да, Чыңгыздын чачтарындай –
буурул, тармал...

Дүйнөлүк океандар – чыгаан, күчтүү,
Достукка кол сунушту, келип Сага.
Көйкөлүп, борумуңа келе түштүң,
«Ысык-Көл форумунан» кубат ала!

Ансыз да маржаны элең жергебиздин,
Көл элең касиеттүү –
ырыс тамган.

Мөөрүбүз болдуң накта эми биздин –
Кыргыздын ишенимин ырастаган.

Ылайым пешенеңди жылдыз сылап,
Толкуп, таш! Бүт ааламдык сыйдан
талбай.

Атактуу президентин
Чыңгыз сымак,
Айтылуу Тынчтык-Көлсүң...
Сыймык кандай!

ДУЙНӨЛҮК ЖАМИЛА

«Жамиласын»
Жазганда Чыңгыз өзү,
Тар алкактуу сүрөткө түшкөн көзү.
Анда: Экөө...
Эми бир бут шилтепсе,
Кең ааламга чыкчудай!.. Чиркин, көрчү!

Ак сүйүүгө
Ээрчиген ал, Жамила,
Сүрөт эмес кең дүйнө алкагында,
Сүйдүрүп да,
Күйдүрүп келет жашап,
– Бар бол!., дедим ичтен, миң алкадым да.

Махабатты
Токойдон алчы айра?
Жол көрсөткөн компас жок, жок да айла.
А Жамила
Көксөгөн бактысын таап,
Айланды гой дүйнөлүк Жамилага!

Ал кай жерде,
Так билет дегеним ким?
«Багындырат» дүйнөнүн даале бирин.
«Миң бир түнгө»
Айланткан «Жамийланы» –
Парасаты Чыңгыздын калеминин!

АБЗИЙ КЫДЫРОВ

КҮТӨБҮЗ ЖАҢЫ ЧЫГАРМА

Атактуу Чыңгыз агай деп,
Айтабыз мактап далай кеп.
Арнайт деп бизге көп китеп,
Үмүткө күткөн жокко чек.

Жаңыдан эмне жазды деп,
Жабыла кулак түрөбүз.
Туу кылып Дүйшөн агайды,
Урматтап окуп жүрөбүз.

Эселек биздей балдарды,
Эсиңден агай чыгарба.
Атадан калган туяктай,
Күтөбүз жаңы чыгарма.

ЖОЛОН МАМЫТОВ

ӨЛБӨСТҮК ЖОЛУНДА

О, Чоң Турмуш,
Сүрүү, сулуу окшодуң
Сурайылдай сестендирген адамды.
Көзүңдөгү көрүнбөгөн окторун
жүрөгүмө жебе сымал каалады!

Кайдан-жайдан тиктей койдум сени жалт?
Аягымды шилтей албай калдым да,
(Эр көкүрөк берендигим эми калп)
бир бечара болуп турдум алдыңда.

Ох-хоо, сенин карашыңа кабылган,
таш болсо да жешилмек же эримек.
Боштук сымал бетмаңдайдан аңырган
Карп-күрп күнгө келе жаттың берилеп.

Биз пендебиз.
Сен селт этер зор сүйүү
качандыр бир замандарда жаралып
аңыз болгон.
А биздики кор сүйүү
зидеп кеткен көкүрөктө камалып.

Ууртуңдан койдуң мына жыламайып,
Сен мендеги кур эңсөөнү түшүндүң!
Жүргөн тура толгоо тартып
кыйналып,

Мени жаңы тууп салды ушул Күн!
Үңкүйбөстөн

канатымды жайдым да
мен эртеңге
кенен
арыш таштадым.

Чексиз аалам тарый түштү алдымда,
сезбей калдым Куяш качан батканын.

Чак түш болуп

Жер артында чакчайган
Күндү кордүм көөдөй түндүн койнуна.
Сан жылдыздар чогулушту капкайдан,
жылып келип түбөлүктүү ордуна

Ыр ырдасам,
Айга жете жаңырды
үн каткандай жаңырыктап аскадан.

Доорум келди чынчыл,
өткүр,
жалындуу,
эбегейсиз күчтүү боло баштаган!

Денемдеги кысмак көргөн байкуш рух,
сен эркинсиң,
эми чексиз оболо.

Жазмыштагы
таарынычты унутуп
толкун болуп серпил көккө,
зоболо!

Күндөр мени качан минтип ташташты?
Ой баягы,
бирок канча тармактуу.

Багыт ошол,
бирок канча максаттуу.

Сөз баягы, көрчү,
кандай салмактуу!

Кыйрын чалам
кудуреттүү өнөрдүн
мен куйруктуу жылдыз болуп кайыган.

Бул жарыкка

кайта жаңы төрөлдүм
Сурайылдай бир максаттын айынан!

ТУРАР КОЖОМБЕРДИЕВ

МОКОБОС ЭРК

Суктанамын мен ушундай мүнөзгө,
Ыкшоо тартып жатып албай күнөскө.
Жаңы гана бүтөр менен күрөшүп,
Жаалданып чыккан жаңы күрөшкө.

Таңданамын мен ушундай мүнөзгө:
Табым жок деп жатып албас күнөскө,
Азыр гана бүтөр менен кармашып
Андан катуу багыт алган күрөшкө.

Толгон түйшүк күтүп турат жарданган,
Тоодой-доодой жеңишине шаңданган.
Ашар замат жаңы гана чокунун
Андан бийик максаттарга камданган.

Суктанамын мен ушундай мүнөзгө:
Ыкшоо тартып жатып албай күнөскө,
Жаңы гана бүтөр менен күрөшүп
Жагалданып чыккан жаңы күрөшкө.

ТАҢГАЛДЫРГАН БИЙИКТИК

Кыздарды да,
жигиттерди дегдеткен
Кыял жеткис бийиктиктер сен жеткен.
Саматтырып жүрөктөрдү дегдеткен,
Санаа жеткис бийиктиктер сен жеткен.

Кыл чокуга суктанамын,
сен жеткен
Кыргыз демек,
күчкө толгон -
эр жеткен!

КЫЗЫЛ КЫРМАН

(Чыңгыз Айтматовдун «Саманчынын жолу»
повести боюнча жазылган
(композитору К. Молдобасанов)
балет-ораториянын текстинен)

Баарыбыз иштейли талбастан,
Кыйналсак кабакты салбастан.
Түптүгөл жыйналсын мол түшүм,
Талаада бир машак калбастан.

Талыкпай иштейли шаңданып,
Алдыга сермелип чамданып.
Бактылуу советтик турмушка
Бардыгы суктансын,
таңданып.

Талбагыла жигиттер!
Калбагыла жигиттер!
Чамдагыла селкилер!
Жатпагыла жигиттер!
Каптагыла селкилер!

Чамда, жигиттер!
Талба, жигиттер!

Кырманга ташыгыла буудайды,
Кырманга жеткиргиле арпаны.
Тез-тез жигиттер!
Бол-бол, селкилер!
Бат-бат, жигиттер!

Шаш-шаш, селкилер!
Толтур кампаны,
Толтур кампаны.

Шилте тынбай таш булчуңдуу жигиттер!
Тез жыйналсын бардык эгиндер,
Чабылбастан калбоо керек кадам жер,
Чекеңерден төгүлсүн адал тер.

Ойдон эгин тарткыла!
Дөңдөн эгин тарткыла, эй!

Айры, күрөк күн нуруна чагылсын,
Күлкүңөрдөн аска жаңырсын.
Эмгек тери чекеңерден агылсын,
Токтоо билбей буудайды сапыр!

Ойдон буудай ташыйлы!
Доңдон буудай ташыйлы, эй!
Күрөктү, кетменди таптайлы,
Канакей, туш-туштан каптайлы,
Ар данды каректей сактайлы.

Баарысы шайма-шай шартыдап
Кыз-жигиттин
жүздөрү жаркылдап,
Калтырба бир дан да буудайды,
Кырманга кызылдар үйүлгөн турбайбы.

Кубанычтын добулбасын каккыла,
Мелдеш отун бийик жаккыла,
Ар убакта алга карай баскыла!

АНАТАЙ ӨМҮРКАНОВ

БАР БОЛ, АГА!

Чөлгө дайра сиңип кетип
бир кылымда
Бир кылымда чыккан оңдүү айтып атын,
Көк асаба какшап келген уул-кызына
Көтөргүн деп көөнө журттун өчпөс
даңкын.
Ошол даңкты оболоткон,
көкөлөткөн
Кичине элдин улуу уулу сен!

Сен адамзаат мугалими – ар бир сөзүң,
Жүрөгүңөн жаралган ар-намыстың.
Эл эртеңин даана көрүп турган көзсүң,
Кечээгисин уга билген кулагысың.

Кыргызды эле көбөйтпөстөн,
Көбөйттү дүйнө калкын
каарманың.

Кесири бар кексе арам,
Өзүнүн өсүшү үчүн
өз элин жамандаган,

Жалганчынын тилин сууруп,
Тамырын өспөс кылып жерге каккан –
Элчисиң – чын достуктун
Чындык менен отун жаккан.

Арымыңа адам эмес
куш да жетпей,

Аркырадың ракеттей.
Ошончолук ылдамдыкта
Өстү, өстү элиң алга.

Жерде болгон
бардык-бардык
жакшылыкты

Тилеим сага!
Каалайм сага!
Бар бол ага!

Булак болуп жалбырагы солуганга,
Эрк талашкан – эрксиз кулга.

Ишеничин жоготконго
тирек болуп
Бала болуп баласызга,
Учкан куштун убайымын сезе билген
Акындардын акыны сен!

Көз тийгизбей, сөз тийгизбей
алаканга көтөрөбүз.

Чындыгында
кыргызыма
Кылкылдаган кылым духу даярдаган
Кыярбаган сенсиң, сенсиң Көк Асаба!

II

Кол кезеп, жеп ийчүдөй заар тиктеп,
Айткандар Айтматовду улутчул деп –
Достуктун көк тиреген чынарына
Балта чаап,
жибергендей ууну суу деп.

Начар де тоо, көлүмдү – турам чыдап,
Тилимди жаман десең, жаным чыгат...
Айтпагын арсыз кепти
айтсаң да укпайм
Айтматов ыйык мага Манас сымак!

КАРМЫШАК ТАШБАЕВ

СЕН, МУХИТИМ!

Сен, мухитим!! Сенсиң менин окуям...
Ээлеп жердин эбегейсиз чектерин,
Зор ааламдын зор тарыхын окуган,
сен билесиң канча доорлор өткөнүн...

Саамагыңа ныктап жердин тектерин,
а тулкуңа жууруп сансыз агымды.
Сезбей жылдың, сезбей кылым өткөнүң,
жатасың-ов, бүркүп буурул жалынды!

Бороон менен сен алышсаң, ай кызык,
кабырылтып каршылыктын калканын.
Жерди огунаң жиберчүдөй тайгызып,
койгулайсың аскалардын алкагын.

Толкундарың өз ээринен түшпөгөн,
элестетип жомоктун алп дөөлөрүн,
ары сүрүп жиберүүчү күч менен
ургулашат опол тоонун көөдөнүн.

Жердин шарын ченгелдеген тамырың,
турат кайгы, кубанычты өткөрүп...
Чамындыдай – көп жылдарды агымың
кетип турат өркөчүнө бөктөрүп.

Эң байыркы сенин албуут ырларың,
жап жаш бойдон, кетти тебе картайып.

Алгын деген күндүн ысык нурларын,
жибересиң кайра өзүнө кайтарып.

Кардиограмма – толкундарың мөңкүгөн...
Сен доорундун жүрөгүнүн кагышын
туюнтасың тынчсыз жаткан көркүңөн,
бул күндөрдүн эбегейсиз жарышын.

Мейли мезгил аргымагы чуркасын,
сан бирдиги менен жашың саналбайт.
Чексиз толкун,
чалкып жаткан турпатың,
улуу дүйнө экениңди кабарлайт.

Сен мухитим!
Сенсиң менин окуям!
Эзеп жердин эбегейсиз чектерин.
Зор ааламдын зор тарыхын окуган,
сен билесиң канча доорлор өткөнүн...

КАДЫРБАЙ МАМБЕТАКУНОВ

ЧЫГААН УУЛУ КЫРГЫЗДЫН

Калпып алып кара сөздүн каймагын
Талантыңа жүрөк эркин байладың.
Башат алган төтө жолуң Шекерден
Багындырды Жер шарынын аймагын.

Жардагандай Жамыйласын Данияр
Көкөлөтүп махабаттын байрагын,

Жердиктердин салып түркүм тилине
Ак кемени кылым тете айдадың.

Тапка келип Гүлсаратың таң ашкан
Туягынан жылдыз учуп канатчан,
Дүңгүрөтүп дүбүртүнө дүйнөнү
Ала-Тоодон ай-ааламга салат шаң,

Адамзаттын асыл оюн аркалап,
Заманына залкар жүгү жарашкан
Чыңгыз ага – чыгаан уулу кыргыздын
Кем калбаган атагы айкөл Манастан.

Ата Журтуң сыймыктанат, кубанат,
Сан мезгилиң алдына өттүң кубалап.
Кароол карап бийигинен доордун
Калк абалын көсөм гана сурамак.

Жазды тосуп, жайды кышка узатып,
Шамал жире тоолор гана тура алат.
Ар бир жылдын ерөт мезгили сыяктуу
Жашайт талант, талант дайым уланат.

КӨКҮЛ ЖАМАНКУЛОВ

СҮЙҮҮ КИТЕБИ

Баарыбыз – онунчулар жашыл бакта,
Сыноого даярданып жаткан чакта.
Назик кыз «Эстелик» – деп китеп сунду,
Жапжаңы мукабасын жаркылдата.

Ташкындап эң алгачкы тилек-ойдон,
Ичине мына минтип жазып койгон:
«Сүйүүбүз Даниярдай, Жамийладай
Уланса деп тилеймин ушул бойдон...»

Жазууну кайра-кайра төшкө кыстым,
(А балкым, алдастатты деми кыздын?)
Билейин, Данияр не, Жамийла не? –
Дедим да ошол бойдон үйгө сыздым.

Окудум, дагы окудум теше тиктеп,
Тагдырдын туткасындай болду китеп.
Тиктепчү болдук анан ал экөөбүз,
Данияр, Жамийладай кезек издеп...

Бел болуп ортодогу сүйүүбүзгө,
Жыя өтүп... турмуш курган күнүбүздө,
Эмерек-черемеректе ишибиз жок,
Эң алгач «Обон» кирди үйүбүзгө.

Ошондон жыл жаңырды отуз жолу,
Эскирди мукабасы, капитал-кому.
Мен үчүн үйүмдөгү ушул китеп,
Сүйүүнүн берекелүү дасторкону,

Кез келип, биз турмуштан өтсөк, демек –
Балдарың көрүп, бизди эстөө керек.
(Жаздыгымдын астына катып жүрөм,
Капыстан бирөө уурдап кетпесин деп.)

Айтиматов андан бери жолдуу болду,
Менин да китептерге көрөөм толду

Шонтсе да өмүр деген бир дегендей,
Сүйөмүн бу дүйнөдө бир «Обонду» –
Сүйөмүн куруп алган коломтому!

БАЛА ТИЛЕГИ

Кантсе да жаштайынан эси бардай.
Байкеси кезектеги жолго чыкса,
Бойтоңдоп адаты анын ээрчип алмай.
Жол узак, бала менен көп туралбай,

Бара гой, үйгө бар дейт көңүл улай.
Портфелинен карандаш, кагаз берет,
Буга жаз, сүрөт тарт деп мени туурай.
Берет да, алга шашат, бала калат.

Кагазды, карандашты жал-жал карап,
Бир маалда: «Аман ке-е-елги-ин,
ба-а-айке-е-е!...»
Алыстан-алыстан колун жаңсап.

Бала ойлойт: бачым эле келсе экен дейт,
Жолунан бирөө чыкса, жеңсе экен дейт.
Базарлык ала келип, Чыңгыз байкем,
Сагынтпай, Ысык-Көлүн көрсө экен дейт...

ЖЫЛКЫЧЫ

Жашыл төргө жай алып,
Жатса жоошуп жылкысы –

Жылдыздуу түн жамынып,
Жонойт төмөн жылкычы.

Жалжалынын жанына
Жамбаштаса жылкычы –
Окуранып, кишенейт,
Оолдо ошонун жылкысы!..

Шак-шак бетке чабылган,
Сыртта шамал, чагылган,
Аралаша ааламга,
Айгыр үнү жаңырган –
Азыр-азыр кетчүдөй,
Атырылып мамыдан!

«...Ата көрү, өлсөмчү,
Атсыз мында калгандан...»
Шашын чыкты жылкычы,
Шаллар көйнөк-дамбалчан.

Чыбыр колдо, чоло жок,
Кируүгө үйгө кайрылып.
Үзөнгүгө бут койду,
Өлсө мейли кайыгып!

Үйрүн беттейт Гүлсарат,
Ийри жоого карабай.
Айла кыпча, келатат,
Албы-далбы Танабай...

ТЕНТИ ОРОКЧИЕВ

МЕЙМАН КҮТӨТ

Чын пейлине, акыл, ою айкашып,
Мейман күтүү ата салтын байкатып
Дасторконго келгиле дейт досторун,
Урмат менен кыргыз уулу Айтматов.

Баракелде, мүлдө кыргыз кубанды,
Виздин төргө өткөзгүн деп суранды.
Кезегинде айкөл ата Манас да,
Тосуп чыккан ушул сымал мейманды.

Мейман келди жүрөктөрдү эргиткен,
Мейман келди Лаа-Тоодой жер күткөн.
Кадырлуу дос, төрүбүздөн жай мына,
Силерсиңер, өзү күткөн, эл күткөн!

Мейман келди, сезимдерди сергиткен,
Мейман келди, мейман эмес жөн күткөн.
Кучак жайып тосуп турат силерди,
Кыял эргип, комуз күүсүн эргиткен.

Меймандардын келүүсүн жай өтүнүп,
Ысык-Көл да жымжырт жатты көшүлүп.
Майда толкун чыбырчыгын жандырып,
Муну сүйлөйт чын дилинен чечилип:

«Көп көргөмүн, меймандарды көп келген,
Ат арытып, эрте чыгып, кеч келген.»

Мейман десе берер даамын даярдап,
Кыргыз бабам күнүн куунак өткөргөн.

Кайда басса алар менен бир баскан,
Кайда жатса капшытында бир жаткан.
Бир кеседен отуруп даам ичип,
Андан ары ашуу-белди бир ашкан».

Ушундай дейт эзелтеден эл жалпы,
Ушул анда урматтаган көл салты.
Толкуп ташкан Ала-Тоонун койнунда,
Бул да болсо уул баркы, эл баркы?!

Аппак дилге, акыла, ою айкашып,
Күн кылаят, күмүш нурун жай чачып.
Жүгүртүүгө доорубузга жаңыча ой,
Кучак жайып мейман күтөт Айтматов.

РОЗА КАРАГУЛОВА

ОКУЙБУЗ СИЗДЕН

Дүйнөлүк ой-сезимдер,
Элеске калган сыйбай.
Чагылат тереңдикке.
Океан түпкүрүндө
Берметке тийген нурдай.

Кайра ачып ак, караны,
Текшерип ой-санааны.

Даярдап өзүбүздү,
Окуйбуз анан Сизди.

Окуган кезде аларды
Ааламды угуу керек...
Ой-сезим магырабай
Ордунан туруу керек.

Кальшат жетине ал бай,
Адамдар Сизди көргөн.
Кылымга алкыш айтат
Ой алпын алып келген.

Турмуштун миң кырынын
Жөн-жайын сүйлөп берген
Барктап ал асылыңды
Деп сурайм турган элден.

БИРИМКУЛ АЛЫБАЕВ

АГАЛАРЫМ -

ЧЫҢГЫЗ ЖАНА БАЙДЫЛДА

- Чыңгыз кайда?

- Москва, Берлин, Лондондо.

- Байдылда кайда?

- Мал жайылган тоолордо.

- Туз берип жүрөт койлорго.

Чыңгыз дүйнөнү кыдырат

Кыргызга сыймык жыйнайм деп.

Байдылда тоодо олтурат
Тоолорумду кыйбайм деп.

(«Чыңгыз жана мен») Байдылда.

Байдылда байкем – төкмө акын,
Тең келбейт ага өзгө акын.
Таластын жапан тулпары,
Таланты менен чоң такым.
Теңелмек ага каяктан
Таланты андан бөксө акын?!
Саякбай айткан сапатын,
Осмонкул берген батасын.
Даңкы таш жарган эки дөө
Таба алган эмес катасын.
Ошолордон от алган Байдыкем
Ойлочу, кантип какасын?!
Акындардын заңы ушу,
Акындардын багы ушу –
Таарынтпастан Чыкеме
Тамаша айткан дагы ушу –
Сарногйдун сарысы –
Байдылда – элдин намысы!

Аалыкем аны мактаган,
Мидинге жөндөн жакпаган.
Кыргызга акын болсун деп,
Кылымдын өзү таптаган.
Байдылда, Чыңгыз бар үчүн
Байбыз деп бүгүн мактанам!
Ак өргөө кыргыз үйүнөн
Ак шумкар учса сүйүнөм.

Алдына күлүк салбаган
Аргымак көрсөм жүгүнөм.
Байдылда,
Чыңгыз агама
Башымды ийем, бүгүлөм!
Акылман деп айткандан мен сүрдөнөм,
Абышка эмес, баладан да ийменем.
Агаларым – Чыңгыз жана Байдылда
Аруулукка, Адамдыкка үндөгөн!

Түнөрмөк асман жылдызсыз,
Томсормок тоолор кыргызсыз.
Дүйнөлүк адабиятты
Түшүнүү кыйын Чыңгызсыз.
Арышты керип жылдызга
Ал – келген сыймык кыргызга.
Алкышты айтыш аз бүгүн,
Аап жазуучу Чыңгызга!

Мен сени менен баймын да:
Сен – буудан
Мен таймын да!
Саламат эсен жүрөгөр
Сарногоев Байдылда!!!

Алптарды сыйлоо – адатым,
Айтылып бүтпөйт санатым.
Байлыкты башка не кылам?
Байдылда, Чыңгыз – канатым!

Кыраан да сүйөт тоолорду,
Көк теңир, аска зоолорду.

Байыркы кыргыз элиме
Байдылда, Чыңгыз тоо болду.

Байкасаң талант жылдызың –
Байдылдаң менен Чыңгызың.
Бар экен, шүгүр, ырысың,
Бактылуу элбиз кыргызым!

АСКАР МАКЕШОВ

ЭЛ УУЛУ

Алтымыш өмүрдүн
аялуу ар бири.
Өзү үчүн өтпөдү кастарлап,
Төрөлгөн башкараак
Бек сүйгөн жер-сууну – ЭЛ УУЛУ.

Кол сунуп ааламдын кеңдиги,
Күүлөнөт Гүлсарат,
Кургабай тердиги.

Дүйнө азыр коогалуу:
Тытмалап соо жанды,
Кайрадан козголуп,
качанкы жоо дагы,
Сезимди өрттөсө, селт этет тоо дагы.

Дүйнө азыр коогалуу...
Кут жерге курал-ок,

Канетип сыялат.

Ач көздүк, кескилик келатат уялап,
Адамдык ыйманга, түшүрүп кыямат.
Жүрөгү тоо адам, бардыгын туя алат.

Капкара булутту кубалап,
Данкодой нур кылып,
Жүрөгүн суна алат,
Эл үчүн чеп болуп тура алат.
Дем болуп кыргызга,
Тазартып көңүлдөн санааны,
Жүрөктөн жараны,
Бооруна бек кысып баланы.

Окшогон Жылдызга,
Канчалык карааны.
Арылып пастыктан,
Булгабай абаны,
Сактайлы Чыңгыз аганы!

Төрөлөт татыктуу –
Миң жыда бир гана.
Тил жетпес мактоого, ырдоого,
Бар болгун Улуу Адам,
Акыл-эс сезимге,
Ар дайым нур боло!
Алтымыш өмүрдүн –
аялуу ар бири.

Өзү үчүн өтпөдү кастарлап.
Төрөлгөн башкараак,
Бек сүйгөн жер-сууну – ЭЛ УУЛУ!

СЕЙИТКЕ

Жамийла:

– Жол болчу учсуз чубалган,
 Кең болчу талаа көз жеткис.
 Бейиштей бейпил дүйнө эле ай,
 Баяндап берер сөз жеткис.
 Али сен сезип, туйбаган,
 Эзилтип жанды кыйнаган,
 Эч тулку бойго сыйбаган,
 Эзледн эле эч кимди
 Бир сезим эки кездешкис...
 Калды тоо жылдыз, күндү өпкөн
 Жайлоо, түз, тулаң... гүл да өскөн,
 Туйлаган тунук шат булак
 Жүрөгүм менен үндөшкөн.
 Эл калды жерге кут берген
 (Ар кандай жоруп эскерген).
 Наристе үнүң уксам да,
 Кайтууга эч бир эрк жетпей,
 Махаббат таап мен кеттим
 Гүлдөгөн жашты күттүрүп,
 Бир ирет гана туш келген.
 Күз өтөөр, күзгү түс өчөөр...
 Жаз келер, жылдар үзүлөөр.
 Наристем, эркем, сен дагы
 Кез келээр мени түшүнөөр?!

СҮЙҮҮГӨ ТААЗИМ

(Бегимайдын ыры)

Кыз аталып мен дүйнөгө келгени,
 Кыялымда өзүң болдуң агажан.
 Асемденип бой тумарым тагынып,
 Ар бир күнүм өзүң болдуң самаган.
 Алдыңа эми келип турам көөхардай,
 Көркөм болуп, эркең болуп агажан.

Ойноо кезден кумарланып дегдегем,
 Обонуңа ак чардактай айланып...
 Зоболоңо ырым менен бет келем,
 Зор сүйүүнүн шоокумуна айдалып.
 Көргөнүмө ажарлуумун өзүңү,
 Көңүлүмө бүгүн мынча ай жарык...

Толкун болуп жеталбадым кантейин,
 Тоо гүлүндөй ачылганча бүт денем.
 Эзеленүүдөн эртеңкимди күтө албай,
 Эчен ирет жетким келчү күч менен.
 Өмүрүмдүн ала берип шаштысын,
 Өзүңө эле жар болууну күтчү элем.

Элесиңди сүйүп келдим эчактан,
 Кай бир күнү караңыңа жалынып...
 Ак жамгырдай төгүлөйүн алдыңа,
 Агатайым жүрөгүмдүн зарын ук.

Уяңдыгым улуу коюп сүйүүмдү,
Жарык келдим Жанар тоодой жарылып.

Ала-Тоонун желаргысы күүлөнтүп,
Ай алдында алты бакан тепсекчи?..
Ак куусуна моюндашкан сонодой,
Айкөлүнө махабаттын кетсекчи.
Калк алдында ыр өнөрүн ырастап,
Бул дүйнөдөн бирге жашап өтсөкчү?..

Ашуу берип кербенине көч арткан,
Ала-Тоонун башын мөңгү чалгандыр?..
Акыйкатта сүйүү дарты даарыса,
Адамзаттын арылбасы армандыр?..
Кинээ коюп өмүрүнө армандуу,
Ким бирөөгө дүйнө бары жалгандыр?..

Өткөнүнө муңдай көрбө агажан,
Чыгар күчүң комузуңдун кылына.
Сүйөөр элем мезгилиңе жеңдирбей,
Сүйүү чайкап жүзүңдөгү нуруңа.
Чамам жетпей чачылууга аз калып,
Чаңкап турмун чак түштөгү ырыңа.

Ак маралга үн салгандай бугусу,
Агатайым үн созууга кандайсың?
Көмөкөйдөн таңшып... Таңшып...

турмун гой,
Көзүңө арбап неге күйүп-жанбайсың?
Кайрыгымды кайрык менен ырастап,
Ырың менен неге собол салбайсың?

Кыз аталып мен дүйнөгө келгени,
Кыялымда өзүң гана жаралдың.
Кынаптанып бой тумарым тагынып,
Кырк өрүлтүп, олоң чачым тарандым.
Кызыгы ушул, кыраң ашып, бел кесип,
Кыйла жылдан, мен өзүңдү таба алдым.

Убайым жеп жүргөн күндү калтырып,
Учуп келдим, ыр тууруңа конууга.
Башымды ийип улуу сүйүү алдында,
Бар тагдырда бирге күйүп, тоңууга.
Уруксат эт, о, урматтуу Агажан?
Мен биргемин өмүрлүк жар болууга!

АЙГУЛ ЭЛЕБЕСОВА

АК ТОЙ

Айтматов алтымышка келгендиги -
Айтылуу бир улуу той элимдеги.
Ал тойду көзүм менен көрмөйүнчө,
А менин кайтар эмес демим деги.

Таласта Күркүрөөнүн сайындагы
Тою эмес бир кишинин айылдагы.
Тоскондо,
Келгендерге жетээр бекен
Гүлдөрү жергебиздин жайындагы?!

Канса да кымызына, айранына,
Канбайт го тойдун кызык сайранына.

Той эмес,
Тууп турам айланарын,
Кыргыздын маданият майрамына.

Жалпы журт ыраазыбыз жазымышка,
Жеткирген алп жазуучуну алтымышка.
Ушундай улуу адамды жаратыптыр,
Табийгат,
Манастан соң бактыбызга.

Өзүмө өзүм сыйбай кээ бирде мен,
Өрөпкүйм,

толкунданам,

жигерденем!

Ак тойго ат жетелеп барбасам да,
Барамын атка бергис ырым менен.

Бул ырым – жан-жүрөгүм диридеген,
Не десем, жүрөгүмдөн ишендирем.
Чатырап күйүп турган жүрөк дей бер,
Чын болсо ыр чыкканы эгер менден.

Отурган жан эмесмин от боюнда,
Болбосом болбостурмун кыз оюнда.
Болуунун өзү сыймык –
Айтматовдун
Алтымыш жашка толгон ак тоюнда!

ТААЛАЙЫМ БОЛЧУ КИШИМ БЕЙМ

(Аселдин монологу)

Айырма жашта. Ат чабым
Аралык жатат. Каш кагым
Убакта жеттим. Байтемир
Кырк ашкан. Менин жаш чагым.

Айла жок экен тагдырга,
(А балким, себеп бардыр да.)
Калкалап калды ал мени,
Калаарда башым жабырда.

Таптың деп нени, дос болсоң,
Такыба, алып суракка.
Кантсе да сүйүү дегениң
Карабайт тура куракка.
Менден же андан болдубу,
Байлады койду колду бу.
Жарашып калды а кийин
Жашыбыз кичи-чоңдугу.

Не десе десин мени уккан,
Кайгымды качан унуткам.
Байтемир жакты, киши экен
Бактыма менин жолуккан.

Долондун жолун караган,
Болгону жолчу бир адам.
Таалайым болчу кишим бейм,
Тагдырдан өзүм сураган.

МЫРЗАЛА ЖУМАТАЕВ

БИЗ БАКТЫЛУУ

Чыңгызды, Чыңгыз кылган кыргыз дейбиз,
Кыргызды, кыргыз кылган Чыңгыз дейбиз.
Ааламга даңкы чыгып бир жаралган,
Чынында сейрек талант, шумдук дейбиз.

Ал ырас, сейрек талант бүтөт жалгыз,
Кылымдар улуу күчүн майтаралгыс.
Дүйнөдө таланттар көп, жазуучу мол,
А бирок, биздин Чыңгыз кайталангыс.

Күрүлдөп кирген суудай күчтүү шарбыз,
Дегеле «чымындуулар» кыйын жанбыз.
Чаң чыгып тилибизден сүйлөгөндө,
Тим эле илебине бышат дарбыз.

Андыктан Чыкеме арнап ыр жазабыз,
Чогулуп маңдай-тескей сырдашабыз.
Колдо бар чоң адамдын баркын билбей,
Чойтоңдоп кай бир кезде «чырлашабыз».

Жай-кышы кыярбаган арча, жалбыз,
Балбылдап чыккан жылдыз – Чыкем
жалгыз.

Жанында чогуу жүргөн биз бактылуу,
Чыңгызды көрбөгөндөр мүлдө, сансыз...

КЕМЕЛ БЕЛЕКОВ

КЫРК КЫЯЛЫМ – КЫРК ЖЫЛКЫ

Бир ыр келет көңүлгө,
Бир ыр келет.
Жүрөктү өрттөп,
көзүмдү жаш кыбагың,
Кел, келегой,
мага да бир ыр керек
өжөрдүгү өзүмдөй таш тырмаган.

Кыял селдей каптады.
Капилеттен
кырк жылкымдын желесин кыйып
салдым.

Ай арбытып табамбы акыреттен
ай туягын иликтеп Ыйыкжалдын?..

Так түйүлүп Гүлсарат азынады,
Жапырылды жылкылар Улуу-Тоого.
Кайда барат, капырай, багыманбы?..
Кайда барам, жыгабы куру доого?..

Кыял чиркин ушундай –
Ыйыкжалдын
үйүрүндөй үркүсө токтобогон.
Кызык белем кылыгы кыйык чалдын –
кырк жылкысын жылдырбай ноктологон.

Жөө тумандай каптаган көө чаң калат,
Белес-белес тоолорго кетет безип.

Кыйык чалдар андыктан желе тартат,
Бир өмүргө бир арман жетет дешип.

Ойлор үрктү,
Үйөрлөйт жан дүйнөмдө
башта секин чайпалган аруу сезим.
Таштай качып кетким бар жан күйгөндө,
Үзөнгүлөш бара көр, Асылакчим.

Каным буулат ызадан,
карбаластайм,
Кулак жарат дүбүртү кырк жылкынын.
Үмүт карып кур-жалак калат окшойм,
Былыркынын бири жок,
былыркынын.

Былыркы үмүт жылгага кетти үркүп,
Дүбүрт...
Дүбүрт...
Дүбүрттүн жаңырыгы.
Ай туяктан мөндүрлөп даңкан бүркөт,
Жашымды эстеп түтөдү каңырыгым.

Дабышына ай-талаа оронду да,
Тарса-турса теремел...
Ошондонбу,
ыйлап аткан чычымдар сооронду да,
сооронгону селт этип озондоду.

АЙТМАТОВАДУ ОКУП ЖАТЫП...

I. Баланын түшү

Көл ысык,
кеттим сүзүп,
көлгө терең.
Ыйык деп атам айткан бийиктеги,
Мүйүзү, коңгуроосу –
Бугу эненин белгилери, тийбегиле...
аа менин кийиктерим.

Кийиктер

баласызга бала алып кел,
Бешикти мүйүзүңө илип алып.
Сүйүү апкел, тынчтык апкел... баарын
апкел
ээрчитип улагыңды.
Көл көпкөк,
көк да көпкөк,
булуттар сүзүп жүрөт экөөндө тең.
Тереңде ойноп жүрүп таңдан кечке,
Кайрадан сүзүп келем шар өзөңгө.

Шар өзөңдүн жээгинде менин атым,
Таш болсо да суулугун чайнап турат.
Шар өзөңдүн жээгинде менин атам,
Көлдө калды уулум деп ыйлап турат.

Кийиктер ый ордуна ыр алып кел,
шаттуусун билип алып.

Кийиктер биз жакка кел,
баарылап сурадык кел,
ээрчитип улагыңды.

Кийиктер келатышат:
шыңгыр, шыңгыр.

Эненин эмчектери ийип кетти...

Ыр алып,

Сүйүү алып

чубап келет бийик бетте,

Кийиктерим. Тийбегиле...

ал менин кийиктерим.

II. Ак кеме жана дүрбү жөнүндө ыр

Аскалардай толкундарга кебелбеген

Ак кеме –

менин кедем.

Ак кеме атамдыкы,

Ак кеме апамдыкы,

Ак чардактай Ак кеме

менин кедем.

Көрөөр менен

кемени жазбай тааныйм.

Секирем,

кыйкырам сүйүнгөндөн,

колумду булгаалаймын.

Кубанат кошулуп мени менен

Мойнумдагы илинген турнабайым.

Алысты жакындатат,

Ак кеме кара мына.

А тиги жинди Орозкул,

Кар жааган кабагына.

Курсагын сылагылап,

Кайра анан үйгө кирет.

Ал кайра жок болгондо,

Нурларга чагылышып,

Дүрбүм да күлүп нет.

Алысты жакындатат,

Жакынды алыстатат.

Карасаң колдорумду,

Капкайда алыс жатат.

Карайлык,

кел, тоолорду,

Көрсөткөн кийиктерди.

Жүргөндүр, балким алар,

Оттошуп бийик төрдө.

Ак кеме көлдө чекит,

Жакындат, турнабайым.

Орозкул кетип барат,

Алыстат бул балааны.

Көл тынчпы,

толкун жокпу!..

Ак кеме сезбейт аны.

Балыктай кете берет

Жакындат

бир карайлы.

Аскалардай толкундарга кебелбеген.
Ак кеме –
менин кедем.
Ак кеме атамдыкы,
Ак кеме апамдыкы,
Ак чардактай Ак кеме
менин кедем.

III. Сейиттин күндөлүгүнөн

...кызыл беле,
жашыл беле,
көк беле?..
Боёкторум болгон эмес көп деле.
Жамыйланы тарттым сүйгөндүгүмдөн,
Тартып койдум анан көпкөк
көктү эле.

Жакшы көрдүм көктү жатып көп карап,
Жеңем мага инисиндей көз салат.
А Данияр сылтый басып кеткенде,
Карап калам эмнегедир кечке аяп.

Ал ырдаса тунуп калат теремел,
Анткен менен ырдай бербейт көп деле.
Ашыктыктын ырын созот муңкантип,
Анда-санда карап коюп жеңеми.

Мен анчалык сүйө бербейм анысын,
Жеңемди эле тиктей берет,
ай ушу...

Кээде четте карап турат кусалуу,
Улан-кыздар ойноп жүрсө алышып.
Деги кызык Даниярдын мүнөзү
Көп эл билбейт:
Кайдан келген? Ким өзү?
Кээлер айтат:
Биздин тууган экен деп,
Кээлер айтат:
Кыйын деги бүлөсүз.

Арабалар чаң сапырып жөнөшөт.
Эгин менен күн да өтөт, түн өтөт.
Атакелер аман кайтып келсе экен,
Бизде болгон ушул гана бир эсеп.

Чоң апам да кызык киши деги бир,
Бардыгы тең сыйлайт аны жеринен.
Айылда антип жетпей жатса күч бүлө,
Үйдө кармап тургусу бар келинин.

Данияр жок. Кетти бир күн айыладан,
Түндүк жакка качты дешти ал урган.
Баарыбызды чуу түшүрүп билгизбей,
Аны менен кошо кетти Жамыйла.
Ыйлап алдым жатып алып чөпкө мен,
Унута албай жеңекемди көпкө мен.
Тарттым анан ал экөөнү бактылуу,
Жашыл менен
кызыл менен
көк менен.

АКБАР РЫСКУЛОВ

КӨЛДҮК БАЛДАР

Кумда калып чолок шым, шапкелери,
кумда калып дептери, папкелери...
Толкундарга чөмүлүп көлдүк балдар
туурап ойнойт Баланы, Ак кемени.

Чыт курсактар толкунду барат жарып,
аларга эмне койгонбу канат тагып?
Анан эмей, бул балдар балдар эмес –
Алтын балык, Ак балык, Чабак балык.

Алтын балык, Ак балык, Чабак балык
жана Марал толкунду барат жарып.
Чонураагы – Бугу-эне мүйүздөрүн
чочугандай калп эле калат жанып.

Калп эле эмес, чын эле бышыксынба,
мына келип жатышты ысык кумга.
Балдар гана балдардай жашай алат,
а сен болсоң чоң киши... кызыксың да.

Бири-бирин чакырат жүр берилеп,
бул кум эмес – жыш токой... гүлдөрү көп.
Жомок айтат Момун-чал болгон бала
«Тээ илгери, илгери, илгери...» деп.

Бугу-эне бирөөнү Музоо кылды,
дагы бирин Ит кылды, Короз кылды,

балдар макул, бардыгын туурап ойнойт,
бирок эч ким туурабайт...
Орозкуду.

...Кумда жатат чолок шым, шапкелери,
кумда жатат өздөрү, папкелери.
Көк иримден күтүшөт көлдүк балдар
көз талганча күтүшөт Ак кемени.

ЧЫҢГЫЗ ЖАНА ЧЫҢГЫЗХАН

Калп! Калп! Калп!
Каалгып, шашпай Ай барат.
Чын! Чын! Чын!
Жапайы болду дейт жайдак ат.
Чындыктан калпка кеткен
(же балким, калптан чынга)
уламыш угам бүгүн.
Чыңгыздан Чыңгыз-ханга чейин жеткен
(же балким, Чыңгыз-хандан
Чыңгызгадыр)
мезгилде турам бүгүн.
О, дүйнө, оомал-төкмөл!
Ошончолук кеңдигиңе,
ошончо тардыгыңа
таберик кылаам бүгүн.
Ааламга аты чыккан,
чыкканда катуу чыккан
Азиянын Чыңгыздары,
айтканда атыңарды
бир ыптам ысып кетсе,

бир ыптам муздап турат,
эт алса бир кабыргам,
а бирөө сыздап турат,
бир көзүм күлмүңдөсө,
бир көзүм шоролонот,
бир тамчы мө-өлт деп барып тоголонот...

Азиянын Чыңгыздары!
Атыңарды катар койбойм – акым жок,
атыңарды коём каршы – бетме-бет,
ал анткени бири кылыч булгаса,
бири «Токтот!» деп келет.

Жамандыкка жаман кепти табуудан
чынын айтсам кыйналдым,
тарбиясын боорукердик, достуктун,
тарбиясын коммунисттик ыймандын
тырмактайдан туйганмын.

Чыңгыз-хандын атын айткан себебим –
Чыңгыз-хандар чыкпаса экен дегеним,
Чыңгыз десем,

эгерим
билем чындык жеңээрин!

Каалп! Каалп! Каалп!

Каалгып, шашпай Ай барат.

Чын! Чын! Чын!

Жапайы болуптур жайдак ат...

Мезгилдин жебеси артка эмес,
алдыга айланат!

ТАНАБАЙДЫН БИЙИ

«Танабай таңга маалкы айыл ичин жаңыртып,
боздоп өкүрүк салды:

– Эсил кайран бир боорум-ай!

Эми кайдан көрөйүн!...»

Ал ыйлады,

көп нерсеге ыйлады

боздоп жоктоп, жоктоп боздоп Чорону.

Жоктойт боздоп, боздойт жоктоп «эсил»

деп,

кайталангыс алай-дүлөй бир түндү,

эс-көөнүнөн кетпей калган бороонду.

Ал ыйлады, досун жоктоп кыйналды
ат үстүндө кабыргасы сөгүлүп.

Ээсиз калган, кара жабуу жоргону

эми ушинтип тул калат деп ыйлады,

көздүн жашы салаа болуп төгүлүп.

Ал ыйлады үч нерсеге буулугуп:

доско жана махабатка, жорго атка

убагында жетпегенге өкүнүп...

Ал ыйлады жоктоп боздоп Чорону.

Ал ыйлады бар деп санап Бүбүнү,

Ал тигине!

Мөлт тамызып көз жашын

арман-муңда турат эстеп бир түндү.

Ал тигине! Турат бөтөн адамдай
билбегенсип, туйбагансып арманда кеткен
асыл,

кайтпас жаштык сүйүүнү.

Бүт баарына ыйлап атты Танабай,
Жар кызыгын көрөлбаган Бүбүнүн
Жаштыгына
жана Бүбүжан менен
аягына чыкпай калган
сүйүүнүн кызыгына,
бороонуна бир түндүн.

Ээсиз эсиң Гүлсарыга башка бир
үртүк жабуу жабылса деп ыйлады,
Карап турбай көздүн жашын
Бүбүжан басып келип аарчыса деп ыйлады,
Жаткан жерден тура калып
Чорону кайрат айтып басылатса деп ыйлады,
Карап турган эл да, жалгыз Бүбүжан
Танабайды басылса деп ыйлады...

Бирок Танабайды башкалар сооротту.
– Сабыр кыл, Танабай!
Эми ыйлап Чорону тирилте албайбыз!
Сабыр кыл!
Бул айткан кайрат сөз
Танабайды ого бетер бошотту.

ГҮЛСАРЫНЫН ЫРЫ

Ачууланып, каарданбагын, Танабай,
бүгүн түнү Бүбүжанга алпарам.
Ушу сенин жарпың жазар адамдын
өз колуна өзүм сени тапшырам.
Кан кызыгып, капаланбай сабыр кыл,
жансырыңды жаамы журттан жашырам.

Жай басамын Бүбүжанга жанашсак,
Омууроомдон таптап болбо убара.
Ачууңду тый, каш-кабакты жаркылдат,
бол, бачым мин Гүлсарыдай кулага.
Эч кимге айтпайм жаркын Бүбүжаныңды,
Мамилеңди, мунум достук убада.

Ачууланып кейибегин, Танабай,
азыр сени Бүбүжанга жеткизем.
Тез-тез келип көңүл улап турууңду
айтпасаң да асылыңа билгизем.
Азыр сенин акыреттик жарыңа
маңдайымдан сылап койчу дегизем.

ТЫНЧТЫКБЕК НУРМАНБЕТОВ

АТА

Чыңгыз Айтматовго

Жабыркап жалган жалаадан
жан ата чыкпай санаадан.
Үмүттү үзбөй «келет» деп
таңды-кеч жолду караган.

Атанын мээрин күсөгөн
арманы артып күчөгөн.
Ак жерден кеткен атага
ак жерден күйүп, түтөгөн.

Тотугуп тогуз жашынан
турмушка бышып башынан.
Уурдалган күнү жалгыз уй
ызага муунуп жашыган.

Каракыз апа багына
ала жүрүп жанына.
«Боорумдан калган туяк» деп
бооруна кыскан кагыла.

Атага наалат келтирбей,
атак-даңкка эсирбей.
жупуну, сылык... дагы эле
каржалып жүргөн кезиндей.

АБДРАХМАН АЛЫМБАЕВ

УЛУУЛУККА ТААЗИМ

Улуу тоодон сүрүлгөндө
туш-тарапка чачырап,
сага кайра келебиз деп кеткен
дайым кыргыздар.
Аман болсок Улуу Тоодой
уулдарды өстүрүп,
элибизди жеткиребиз деп
келишкен жылдызга!

Тоолор – Жердин Көккө умтулуп
жашап жаткан бөлүгү!
Алоолонгон оттун кызыл жалыны
окшойт чокулар!
Бул дүйнөгө сени ушул Бийиктиктер
апкелди
Биздин дене – Күндүн нуру аралашкан
топурак!

Эпостордун тили менен сүйлөйт
биздин өткөн доор.
Ким айта алат ал доордо
кандай күндү көрмөксүң?!
Даңкка бөлөп байыркы Огуз
урпагынын ысымын

Улуу Тоонун чыныгы уулу

экендигиң көрсөттүң!

Обологон чоку болуп өскүм келет

Сага окшоп.

Сени менен тең болсом деп Күндү

тиктеп умтулам!

Сенин бийиктигиң менен тарбиялайм

өзүмдү

Төбөм Көккө жетсе дагы, билинбесе

сыртыман...

Сага окшогон саап тоолордун

чокусуна чыккандар

көрөт бүткүл ай-ааламды алаканга

салгандай!

Сендей улуу уулардын артынан

коом өнүгөт, эл өсөт.

Сендей уул-кызы көп эл Көктө

жылдыз жангандай!

Уитмендин толкунундай каптап

келе жаткансып,

мухиттердин түбү менен акса

ырларым жайылып!

Менин оюм сенин бийик

ойлоруңдун артынан учса

Көккө жалын чачып,

ракеттей сайылып!

«Адам качан, канткенде

Адам болот?» деп,

ырдап келдиң өмүр бою

талыкпастан ырыңда.

Тоолорго окшоп ысымың

түбөлүккө өчпөсүн! –

Күн элинин өмүрүн узарттың

сен кылымга!

КОЖОГЕЛДИ КУЛУЕВ

КЕҢ ДҮЙНӨНҮН

КЕМ-КАРЧЫСЫН ОЙЛОНУП

Оо, сиз өңдүү ташбоор адам болбостур –

окурмандын аяп койбой жүрөгүн,
ошентип да жазасызбы көйгөйдү?!

Ой, токточу, токто, токто...

а көрсө,

жан кашайта жара тилип,

жүрөктүн

жараларын чарт кесип, шарт ыргыткан –

жан-жахандын дарыгери белемсиз! –

О-уу, сиздей инаятчыл жан болбос!

О-уу, сиздей ибаратчыл жан болбос!

Чындык тургай, уламыш да сиз жазган –

чычаладай күйүп турат

канча бир

чындыктардан жыйырма эсе чынмын деп!

А өзүңүз

баарынын көз алдында

абалкы бир жомоктогу каармандай
бир кылымдык өмүр сүрүп бир күндө,
бир кылымда бир күн жашап жатасыз!

Дүйнөнү сиз кыдырганда
оболу

дүйнө сизди кыдыргандай туюлат,
сиз дүйнөгө суктанганда

оболу

сизге дүйнө жаткан окшойт суктанып,
а сыздаса сай-сөөгүңүз дүйнөгө,
ал да сизди аягансыйт «Кечир!» деп,
анткендиги, келатасыз дүйнөнүн
келечегин, кем-карчысын бүт ойлоп
кетирекей кенже уулуңуз сыңары!..

АБДУЛАЗИЗ МАМЕТБАКИЕВ

Уйгур акыны

ЧЫҢГЫЗ АГА

Калк сүйгөн эмгектерин, Чыңгыз ага,
Келтирет кереметти көз алдыма!
Дилдерди толкундаткан чебердигин,
Аралайт ааламдарды жылдыздана.

Оо, ага, сыймыгысың көркөм сөздүн,
Ал сөздү каухардай кынап тиздиң!
Айрымы дил кубантып, жан жыргатса,
Айрымы тамчылатат жашын көздүн!

Ойлоруң булак сындуу оргуп тынбас,
Кыл жарган паразатың өткүр алмаз.
Өзүңдүн чыгармаңды окуганда,
Көңүлдүн толкубаган жери калбас.

Жазганың толкунундай мухиттердин,
Ширетет биримдигин улуттардын.
Жарк этет чагылгандай ой көгүндө,
Арасын алоолонтуп булуттардын!

Чыгармаң перзент болуп Эне-Жерге!
Эл менен өмүр сүрөт дайым бирге,
Инсандын мээримине терең сиңип,
Ар убак урматталып чыгат өргө!

Атагың кулач жайды кең ааламга,
Жазганың ыйык болду бүт адамга!
Алтымыш асыйында байге алган,
Күлүктөй күжүлдөй бер, Чыңгыз ага!

ДОКТУРКАН МААНАЕВА

МОЮН-КУМ АЛААМАТ АЛДЫНДА

(«Кыямат» романынан)

Күндүн сары тилдери жылан окшоп суналган,
Чий боюна ормолоп, анан кайра куланган.
Кум аптаптын ачакей тилдерин өөп, кубанган,
Сууну көздөй каалгып, бакан көчү чубалган.

Бир жутум суу, бейпилдик – көздөрүндө
суранган,
Түзөңдө эки көк жалың – көкүрөгү көк жалын,
Күндү, жылагын, бөкөндү – көрүп турау бүт
барын.

Ошентсе да сырттандар Бузушпады дүйнөнүн
Ушул үнсүз ыргагын.

А бирок саамдан соң дүйнө үркүп,
Адам келмек чөлкөмгө ажал бүркүп.

АВДИЙ КАЛИСТРАТОВДУН МОНОЛОГУ

(«Кыямат» романынан.
Иисус Христоско өкүм чыгар алдында)

Мээримдүү, жумшак, жаңырган айдын
нурундай,
Шыбыры болуп көңүлдүн, кулакка даана
угулбай.
Агылып кирген жүрөккө туюлуп дагы, туюлбай,
Аялуу уулуң – Иисусту куткарып калчы, оо
Кудай!

Муңайым тартып күнгө окшоп батып бараткан,
Кумсарып жүзү жанына баткан азаптан.
Бечера кейип, бейкүнөө уулуң суракта,
Куткарып алчы, куткарып алчы, жараткан!
Өлүмдүн сүрү жүрөктүн үшүн кетирет,
Тагдыры анын так ушу бүгүн чечилет.
Чындыктын өзү чыркырап турат көөдөндө,
Куткарып алчы, атасы Эгем, тезирээк.

Мен болсом, мага пирим, таарынбагын,
Мен азыр канча кылым алыстамын.
Жандыра албайм өткөндүн өчкөн шамын
Жараткан сага кайра жашоо берип,
Жаркытып мага келди асыл жаның.

АЙЧЫРАКТАЙ ПЕРИЗАТЫМ

(Авдий Калистратовдун дагы бир ыры –
сүйгөнү Ингага)

Турмуштун кара-күрөң айлампасы
Агызып жөнөп калган кезде мени
Ай чырактай жагылган перизатым,
Көрсөтүп койду тагдыр мага сени.
Эгеме берер суроом миң-сан болуп,
Көөдөндү эзип мыжып арман толуп,
Жабыгып турганымда көңүл сыздап,
Жаркытты жан дүйнөмө жылдыз конуп.
Нур төгүп сулуулуктун Кудайындай
Жүрөгүмдө ачылдың жоогазындай.
Кайрат бер кантип көчөм бул дүйнөдөн
Көңүлдө буккан максат орундалбай?!
Турмуштун жыпжылаңач чындыктары
Жүз буруп каякадыр кетип калган.
Жылытдайт жалган оттор туш-тушундан
Эгем эгиз жаратып жамандыкты,
Акыйкатты жапжалгыз, бийик кылган,
Жетпейт тура көрүнгөн, колун сунган.
Сактап кал, аккептерим, сүйүүм менин,
Турмуштун менден күчтүү иримине

сорулуп кеткен турам.
Кайыбынан кабылган перизатым,
Канат таксаң көңүлүмө
Жашаймын мен жаңырып улам-улам!

ГУРАМ ДЖОХАДЗЕНИН ЫРЫ

(«Кыямат» романындагы, «Жетинин бири» балладасынан)

Аска-зоо, агын суулар, тоом-ташым,
Бйласам каптап кетмек аккан жашым:
Койнуңа бата албадым, кошкун эми,
Корголойт кайда барып алтын башым?!...

Ок тийген жолборс болуп онтоп турам,
Кыпкызыл жалын каптайт жүрөктү улам.
Өз жеримден куулдум таштандыдай,
Эми мен аттын башын кайда бурам?!

Канча кылым көңүлдө бапестелген,
Аталардын сыймыгын талаштым мен.
Баатырлыктын салты ошол, кечиргиле,
Жарандарым, колумдан шейит кеткен.

Чоң жак отту, шарабын куй грузиндин,
Куйкалап кан-жаныңды өрттөп ийсин.
Обон соз, ободо бир биригели,
Андан соң ар ким сапар жолун билсин.

Канчалык кыя алышпай турган менен,
Тууган жер кошо кетпейт сени менен.

Мейли эми бейпилдикти сага таштап,
Өзүмө өзөк өртүн ала кетем.
Тамырым сыздап турат сенде калган,
Кош эми, жаным бирге, Ата Мекен!

АКБАРАНЫН ҮМҮТҮ

Бөрүнүн көздөрүндө дүйнө көпкөк,
Тоо көпкөк, аба көпкөк жалтылдаган,
Көк жылдыз көзү менен тиктейт асман.
Бөрүлүк өмүрүнүн ырыс куту
Ийин көпкөк, Акбара күчүк салган,
Бөлгүрүктөр – көгүш от үлбүр жанган.
Кайтса дагы жортуулдан жолу болуп,
Жеттиби желип жүргөн желден аян,
Жанын эзет балдары анда калган;
«Жүрөгүм бир шойкомду сезип турат,
кагылайын балдарым, барсыңбы аман?!»
Атырылып ийинине кире берип,
Жытгы сизди бир жаман караан калган.
Балдары жок! Оо дүйнө, арман, арман!
Дүнүйө көпкөк эмес, дүнүйө кызыл-жаян!
Токтоно албай жүрөгү лак-лак согуп,
Көздөрүнө кыпкызыл жалын толуп,
Билбеди жанын барып кайда урарын,
Каңшылап тиштеп алды Ташчайнарын.
Улуп ийди асманды карап алып:
«Тагдырым, эмне мынча кылдың карып?
Жайыма койбоду го бул шумдуктар,
тукумумду улаймын кайда барып?!»
Андан соң жыт кубалап жүрүп берди,

Көздөрүнөн куюлуп жаштын сели.
Ал-тигине! Баратат камчыланып,
Эненин көздөрүндө үмүт жанып,
Бечера-ай, куюн болуп агып келет,
Асман-жер аралашып айлан-көчөк,
Жаш толгон көздөрүнөн дүйнө көчөт,
Атка артылган куржундан көздөрү өтөт.
Жалбырттап кучагында жалын-өрттүн
Жалбарат: «балдарымды таштап кеткин!»
Аттиң-ай, аны билчү Базарбайбы?!
Дүйнөдө Базарбайлар сейрек болсо,
А мүмкүн, сейрек болмок азап-кайгы

ЭМНЕ ҮЧҮН?..

(«Кыяматтан»)

Тоголок жер шарындай баштар иштеп келет
тынбай.
Робот сүйлөй алат, космосто оттор жанат.
Хирург алмаштырып жүрөк салат.
Эч нерсе таңдандырбайт.
Турабыз бардыгына салкын карап,
Турмушта шахмат ойуну, мат коюуга
умтулабыз.

Бирөөдөн бир сөөм өйдө турбасак улутунабыз.
Тилибиз чак-чак этет, акыл-эс чарчап кетет,
Бардыгын бул заманда акча чечет.
«Боорукердик модадан калган» – дешет,
Чоң ата, чоң энелер кагуу жешет.

Жүрөктө гүл ордуна тикен өсөт,
Эмне үчүн бул кылымда,
Карышкыр аяп өткөн,
Авдийлерди Адамдар асып кетет?

НАЙМАН ЭНЕНИН ЫРЫ

Оо боз шыбак, оо борчук таш, боз будут,
Кең дүйнөгө батпай турам мен куруп.
Ботосу өлгөн инген болуп буркурайм,
Ботом тирүү мандайымда бар туруп.

Үзүм оттой үлбүрөгөн алсыз Ай,
Не булутка жашынасың элеңдеп.
Алда Кудай шыбаа кылып жүрбөсүн,
Айтсаң боло, айтсаң боло энең деп.

Оо кулунум, оо куураган балам-ай!
Кантем эми, кандай айла табам ай!
Сезер бекен сенек болгон сезимиң,
Мен энеңмин, атаң болчу Дөнөнбай,
Дөнөнбай... Дөнөнбай... Дөнөнбай...

Оо томсоргон боору катуу кара жер,
Кантип карап турдуң экен кайдыгер!
Эстеттирчи эли-журтун, мекенин
Соруп кетсең болбойбу соолгурдун тукумун
Ыйык болсоң, эне болсоң сен да эгер!
Боор этин үзүп чыккан перзентин
Кандай эне бул кордукка кыя алат.

ЭДИГЕЙДИН АРМАНЫ

Казангап өттү дүйнөдөн
Ак жаркын эле пейли кең.
Асылзат андай адамды
Каяктан табам эми мен?!

Акылы тунук жан эле,
Салмактап акты-караны.
«Жакшыдан мөөн» деген чын,
Карачы мобу Сабитжан
Ырбатып турат жараны.

Ата-эне жытын унутуп,
Интернат болуп түнөгү.
Ойрону чыгып оюондо,
Калганбы катып жүрөгү?!

Казыкем, кайран өлүпсүң,
Кадырың билбейт балдарың.
Байкабай калган экенбиз,
Башына шире салынып,
Балаңдын өксүп калганын...

Кантейин эми, кайыр кош!
Кай жерден жаздык биле албай,
Кесе тиштеп бармагым,
Көтөрүп турам мен жалгыз,
Кара жердин салмагын!...

ӨЗУБЕК АБДЫКААЛЫКОВ

ЧЫҢГЫЗГА

Таланттын да курчу болот мокогус,
Тагдыр өзү тартуулаган белекти.
Андай талант, кылым жолун тандабай,
Адамзатка аба, суудай керектүү.

Чыңгыз аба дал ошондой таланттуу,
Чыкты көккө чыгармалар канаттуу.
Дүйнө элине кыргыз элин тааныткан,
Дүрмөтү алып чагылган от сыяктуу.

Жазы маңдай, жазуучулук ою улуу,
Жан дүйнөңө Гүлсараты токулуу.
Ынтымактын уюткусу эли үчүн,
«Ысык-Көл» деп анын түзгөн форуму.

Алп жазуучу мына быйы сексенде,
Айтканга оңой, улуу даата элине.
Атак-даңкың артып улам ааламга,
Ата журттун батасынан кемибе!

Ушул бойдон, урмат менен сый менен,
Балкып жашап, батпай тургун териңе!
Улан-кыздар болсо эгер курч калем,
Мингизе жүр адабият ээринге!

МАНАТ АДЫЛБЕКОВ

ЭСТЕЛИК ЭЛ СЫНЫ

Төрөкул уулу Чынгызсың,
Төбөдөн тийген жылдызсың.
Ааламга атын чыгардың
Ата-бабаң кыргыздын.

Элөөрүп учту түнөктөн,
Эл сүйөт сени жүрөктөн.
Балбаны сен деп тааныйбыз,
Адабият, татаал күрөштөн.

Байланса шумкар туурда,
Даңктанам сендей уулга.
Акылдын бышкан кезеги,
Асмандап учуп зуулда.

Айчылык буудан чабышта
Кулуну чыкты Таластын.
Алтын казык сен болуп
Ак пейил элге жараштың.

Элиңдин сезип тереңин
Бийиктей берсин желегиң.
Жаңы ийгилик жаратып
Артыла берсин белегиң.

Күн-түндөп иштен талбастан
Элиңдин болдуң байрагы.

Тынчтыкка жумша талбастан
Билимден бүткөн айланы.

Аваңдын ушул белеги
Жок чыгар балким кереги.
Байсалдуу болсун ар кимдин
Эмгектен бүткөн желеги.

ИЛЬГИЗ ГИЛЯЗЕТДИНОВ

БҮТ ДҮЙНӨГӨ ТААНЫЛААР

Бул ааламда жаркып улам жылдызың,
Буюрса дейм оомат, шоорат кыргызым.
Даңың артып, солкулдабас каркының,
Жалгыз болбой сандап чыкса Чыңгызың.

Чырпык сынса, кыргыз чынар сыңары,
Кылымдардын добулуна чыдады.
Түптүү журттан түркүк тапкан Манастай,
Калети жок кыраандардын чыгары.

Каныкейдин, Нагиманын каны бар,
Кыргызымда кыздар сереп, анык - ал!
Чырпыгыңа доо кетирбей бапесте
Чыңгыздарың бүт дүйнөгө таанылар!

Күлгүн кез өткөн да өзүндө
Гүл терип жайыгың, төрүңдөн.

Саяңды самачу кулунуң,
Сагыныгы көөдөндө көбүргөн!
Өмүрдө түшүрбөс желегим,
Өксүсөм дем-кубат берээрим!

Мээримдин илебин туямын
Өзүңдөн атамын, эненин!
Айланаар сен Алтын казыгым,
Адашпай кайрылып келемин.

Арылып көөдөнгө толгон муң,
Аптаптуу койнуңда тоңбоймун!
Алоолоп дилимде махабат,
Аязда тил ачкан торгоймун!

Бактыга тундуруп таштасын,
Башканын багына конбоймун.
Тууган жер, сен Алтын казыгым
Түн уккам сулуунун наз ырын,

Тагдырга арманын айтабы,
Тапкан жан арзыган асылың!
Каркыра мен болдум издеген,
Кайда деп, кара көз ашыгым.

Өрттөсөң кайылымын жалыңга,
Өмүрлүк болчу, эркем, жанымда!
Тагдырга миң ирет ыракмат,
Перизат, сени айткан багыма.

Овондун купуя сыры бар –
Кайрыгы: «Жамийла, Жамийла!»..

БАЛАНЫН ЫРЫ

Атанын арзып кучагын,
Арманым артып кусамын.
Таалайың тайкы болсун деп,
Тартканбы тагдыр тузагын?

Алкынтып аппак кемени,
Атакем аман келеби?
Жан кылып бүткөн азапка,
Жараткан беле же мени?

Ата-энем айтып кабарын,
Ачылат качан кабагым?
Үмүтүм муздай чачырайт,
Үзгөндө ак кеме караанын.

Жан укпай ичте зарымы,
Заманым улам тарыды.
Кемени тосуп чыкмакмын,
Көк көлдүн болсом балыгы.

Бак айтпай кыйын теңелүү,
Балдарга ата-эзелүү...
Армандай көлкүп көл жатат,
Арбаган аппак кемелүү...

КЫРГЫЗ УУЛУ¹

(Поэма)

Чыңгыз Төрөкулович Айтматовго

– Дүйнөдө не керемет, не сулуу? –
Дүйнөдө ой керемет, сөз сулуу.
Ою улуунун, сөзү улуунун акыры
Жылдыз болуп калың элге баркы улуу.

I

Катуудан кара казан, а жумшактан
Айла жок сапырылып күлдөр калган.
Эрегиш, чабыштарды, кагыштарды
Тутантып, эл башына кайгы салган.

¹ Бул поэма миң санаттуу залкар инсан Чыңгыз Айтматовдун өмүр баяны тууралуу көлөмдүү көркөм баяндын - поэма, повесть романдардын эң алдыңкысы деп койсок болот. Поэманын автору каарманынын адам катары, чыгармачыл инсан катары, эл уулу катары калыптанышын эмпирикалык факт, материалдарды сүрөттөө аркылуу гана эмес, о. э. көркөм шарттуулуктарды пайдалануу аркылуу ачып берет.

Поэманын баш каарманына шарттуу түрдө Чыгыш деген ысым берилген, б. а. бай маданияты жана тарыхы бар Чыгыштын урпагы, өкүлү, о. э. угулушу боюнча да Чыңгыз ысмына жакын; жазуучунун атасы Төрөкулдун ысмы «төрө» маанисине байланыштырылып Султан деп алынган. Айтматовдун каармандары да угулуш окшоштугуна карата жана ономопэтикалык маанисине карата Гүлсары – Аксары, Данияр – Бактыяр ж. б. болуп өзгөргөн. Поэмада Чыгыш, Эне сыяктуу адамдык конкреттүү образдардын катарында Тагдырдын шарттуу образы бар, о. э. Айтматовдордун үй-бүлөсүнө, балалыгына чоң кайгы салган окуялар табият кырсыктары менен, б. а. сталиндик репрессия – жазгы алай-дүлөй куюн, үшүк менен, фашисттик согуш - тайфун бороону менен алмаштырылып берилген.

Мыкаачы, кан шимиргич канча кылым
Калкымдын өмүр гүлүн кагып салган?!

Ошондой ажал заман, жылан күндү,
Уу сунуп, көө жамынган каран түндү
Ленин, Компартия, Улуу Октябрь
Ойрондоп, бак-таалайга эшик түрдү.

Жаркылдап эне болуп, мээрим чачкан,
Максаты, ой-тилеги бүткөн актан,
Акыйкат, эң адилет, нур заманды
Дүйнөдө эң биринчи Ленин ачкан.

Мекеним күчкө толуп, кубаты ашып,
Ырыскы кирген суудай көлүп ташып,
Келатат даңазалуу жолу менен,
Сонундан сонундарды улам ачып

Жалындан бүткөн өңдүү элдин баары,
Алоолоп алга умтулат намыс-ары.
Күрпүлдөп эмгек кызыйт, эмгек кайнайт
Шаңкайып курулсун деп бакыт шаары.

Мындайда бир орундан жылбай туруу –
Өмүрдүн өксүгөнү, алдан куруу.
Андыктан дагы асылдар табуу үчүн,
Умтулуу, улам алга колду сунуу...

II

Жарашып учкул канат заманына
Кыргызым уул тапты сыймыктана.
Алпарып Ала-Тоонун чокусуна
Көрсөттү кең дүйнөнү күйүп-жана:

«Сен, уулум, эң бийиктен карап көргүн!
Ааламды тегиз таанып, тегиз көргүн!
Эл үчүн керек болсо, кумун чайкап,
Камыкпай, таза алтынын тандап бергин!

Төрт таран: Чыгыш, Батыш, Түндүк, Түштүк
Абалтан бирин-бири колдоп, жөлөп Келатат.
Сен аларды туура таанып,
Баарына боло көргүн бирдей жөлөк.
Ушундай аруу, таза үмүт менен
Өзүңдү бизге берди эне төрөп.

Атыңды ойлоп-ойлоп койдук Чыгыш
Ал жактан таң агарып, Күн нур төгөт.
Турмуштун алп жүрөгү даана согуп,
Бак-таалай, ак эмгекке эшик түрөт,
Зор кыймыл өкүм сүрүп, ар бир адам
Уул-кыз, келечектин камын көрөт.

Сен дагы бир өзүңчө Чыгыш болуп,
Эл-жерге жарык берип, нур тартуула!
Миң жашап, акыл-эсиң жалындатып,
Жарай бил албан-албан жүк тартууга!»

Ошондо Ала-Тоо да чалкып туруп,
Бериптир мындай бата эң бир тунук:
«Сен, уулум, ай-ааламдын жүгүн тартар,
Адилет, мөлтүр сезим уул болгун.
Насилиң менден бийик, менден залкар!
Пейилиң карапайым бардык элге
Болсунчу океандан өткөн чалкар!»

Бул талап, ушул тилек кандай асыл!
Керемет мейкиндиктей көркөм, жашыл!

Актоого эл үмүтүн тагдыр айтты:
«Азыртан күйүп-бышып эмгекке асыл!»

III

Бүркүттөр тууп кышта жумурткасын,
Жетиатет темир аяз күчү менен.
Тагдыр да ушул уулга кыш тартуулап,
Астыртан асырады сүтү менен.

Бир күнү (Ал кайсы күн так биле албайм)
Асманды кара булут каптап кетти.
Айлана алай-дүлөй, куюн ойноп,
Жаз күнү көктөн жерге музду септи.

Дарактар уйгу-туйгу сапырылып,
Түзөлүп, анан кайра жапырылып,
Качырап, далайлары карч-курч сынып,
Боздошту муз муңуна батырылып.

Далайы омкорулуп так түбүнөн
Бачырап, талкаланып кулап жатты.
Коштошуп жыргап турган күндөр менен,
Түбөлүк жер жазданып, сулап жатты.

Алаамат жерди каптап, элди каптап,
Кырчындай кыйла өмүрдү жерге таптап,
Буркулдап, музун бүркүп кычырады,
Кыштагы буура болуп күчүн сактап.

Бул кырсык мылтык матап, шамшаар кармап,
Султандын үйүнө да келип жетти.
Көз көрбөс туңгуюкка алып кетти.
Аргасыз кала берди көзү жайнап.

Бурганак көз ачырбай уруп бетке,
Кышкы аяз камчы басып кызыл этке,
Жылуулук жышаанына жакындатпай,
Чыгышты улам-улам түрткү четке.

IV

Эркелетип моюнуна
Күндө мени мингизген,
Ата мээри эмне экенин
Сезимиме киргизген
Кайда кетти атакем?

Көңүлүнө бөрү улуп,
Өңдөн азып, ал куруп,
Так-таалайын кышка алдырып,
Сүйгөн жардан тирүү туруп,
Ажырайбы апакем?

Чыгыш ою токоюнда санаанын
Тикен менен тыз-тыз этип сайылды.
Үй ичине минут сайын калыңдап,
Кара булут сезим мүлжүп жайылды.

«Жаркылдап, көмөк берип, алды сурап
Туугандар-туушкандар кайда кеткен?
Капырай, мээрим төгүп чалкып турар
Бак-таалай алда кимден жапа чеккен?»

Чубашып бири келсе, бири кетип,
Жүргөндөр ушундайда тыйылганбы?
Болбосо аларга да бүлүк жетип,
Биз жакка басар жолу кыйылганбы?..»

Деп, Чыгыш ого бетер ойго батты,
Кайгынын сасык туман отун жакты.
Суусу жок чөлдө калган чырпык окшоп,
Балалык жыргалынан көзү катты.

Уйкусуз өтүп жатты толгон түндөр,
Жылдызсыз, бурганактуу кар жамынып.
Оо, чиркин, өтүп жатты толгон күндөр,
Нур төкпөй, каар бүркүп, жол жабылып.

V

Кой ыйлаба, жаным эне,
Бул күндү да жеңебиз!
Жаз келгенде, эл катары
Биз да эгин эгебиз.

Кетет дечи күн жаманы,
Нээт жаман болбосун!
Келечектин нур жамалы
Пейлибизди колдосун!

Табат дечи атам бизди
Кадимкидей жаркырап.
Турмуш дагы алга сызар
Тунук суудай жаркырап.

Ошол кезде белгисиз үн жанынан
Айткансыды аста мындай шыбырап:
– Азырынча айтпай жүргүн атаңды,
Андан көрө эмгек эткин кыбырап.

Чоң сокуга салып алып,
Тынбай жанчып жаткансып,

Жапжаш үмүт алдастады,
Албуут сууга аккансып.

– Бул эмнеси? Атакемди
Кантип айтпай коёмун?!
Тирүү турса, жетим болуп,
Кантип атын коёмун?!

Аңгычакты кан ичкендей өңү бар,
Үрпөк чачтуу, киркирек үн, ичи тар
Бирөө келип, үнү үзүлө бакырды:
– Атаң – душман, көрөр күнүң болот зар!
Султан деген аты да айтып турбайбы?
Атаң байчыл, ошон үчүн камакта ал.

– Жок, жок! Атам эч убакта
Болбойт душман элине!
Өлсө дагы койбойт өрттү
Кут орногон жерине!

Атам мага дайым айтчу:
«Уулум, бактың элде, – деп, –
Түгөнбөгөн кен байлыгың
Туулуп-өскөн жерде», – деп.

Сөзүн Чыгыш толук айтып бүткөнчө,
Сөгүп туруп, муштап калды киркирек.
Байкуш бала кулап түштү жыйбай эс,
Мурундан кан атып кетип диркиреп.

Жапжаңы эле көзүн ачып келаткан
Балапанды жылан соруп жаткандай,
Ушунчалык ырайымсыз мүшкүлдү
Жасады үрпөк, абийирден жазганбай.

... Улуду ого бетер долу шамаал,
Ааламды тыйпыл кылып кетүүчүдөй.
Бул өңдүү тагдырга туш болгондордун
Түбүнө биротоло жетүүчүдөй...

Эне байкуш не жасамак?
Көзүнөн жаш куюлтту.
Бороон каары эмне экенин
Көз жаш менен туюлтту...

VI
Канетсин жаш балапан бураңдады,
Ал кетип, каны качып, кубаңдады.
А бирок тагдырына кол куушуруп,
Жыргалдын бир шиңгилин суранбады.

«Капырай, ушунча суук жаз болобу?!
Эл үшүп, жутта калып, мал тоңобу?
А көрө кардан уя жасайынчы.
Антпесем мындан ары иш оңобу?»

Деп ойлоп, кардан куруп короо-сарай
Малды айдап, аа киргизди далай-далай.
Үй салып, нээтин калап, ышкы отун
Жандырды эли үчүн жанын сабай.

«Өлбөсөм, баралыма мен да жетсем,
Бөпөлөйм мал асыроо адистигин».
Ушинтип андан ары улан койду.
Үмүттүн үзүлбөгөн алтын жибин.

Жыңайлак күрткү бузуп, карды кечти.
Жол издеп, токой тытып, тоону кезди.

Көк жалтаң муз жамынып, жигер жана
Аска ашып, колу менен ташты кести.

VII

Жазгы суук салды белем эрегишти
Тайфунду жиберүүнү ойлоп чечти.
Көз ачып жумганчакты жер сапырып,
Чуу салып айланага тайфун жетти.

Күч толуп, келип турган кемелине,
Дасыккан кыраандыктын чеберине
Бүркүттүн нечендери ташка урулуп,
Тайфундан түштү өлүмдүн кемерине.

Сел алса, жүк көтөргөн балбан төөнү –
Эчкини анда асмандан көрүп алгын
(Дегендей, кыйла бүркүт өлүм тапса,
Балапан сары ооздорду эске салгын).

Чыгыш го – али болсо темир канат,
Аргасыз, бул да – камгак, учуп барат.
Тамандан так төбөгө дүркүрөгөн
Шумдуктуу калтыроолор сезимди алат.

Лакылдап жүрөк согот, өз кабынан
Дароо эле сыртка чыгып кетчүүдөй.
Канетсин, эне байкуш эстен танат,
Шум ажал көз жумгуча жетүүчүдөй.

Үйдөй таш баскан өңдүү зор кысымдан
Чыгырап кан тамырлар чыңалууда
Тагдырдын таш боор бүткөн мүнөзүнөн
Балапан да бир жолу сыналууда.

Көпчүлүк көрүп туруп шири болуп,
Тик багып, карай албай, катып кетти.
Чыгышка өмүр тилеп, чарк айланып,
Тозоктун түпкүрүнө батып кетти.

Дүүлдөп, баш айланып, көз тунарып,
Жуулган тайпы болуп, өң кубарып,
А дээрге алы келбей, эс жыя албай,
Жаш дене кеткенсиди шарт чубалып...

Бир кезде көзүн ачса уч-кыйырсыз
Чоң аптап мээ кайнаткан чөлдө жатат.
«Эл-Жерим кайда калды, не болду?» – деп,
Дайра издеп булак издеп башы катат.

Энеси Чыгышты аяп чыркырады:
Курудун, олда байкуш кулунум ай!
– Антпечи, айланайын энекебай!
Жол табам мээрим күнгө! Жетишет шай!

Ар-намыс жалын чачып турганымда,
Мен өзүм болот сымал курчуй берем.
Өмүрдүн чогу өчүп бүткөнчөктү,
Элге арнап, бул турмуштун гүлүн терем,

Ак эмгек – адамзаттын өлбөстүгү,
Азап-муң, жок болууга көнбөстүгү.
Муундан муундарга белек этер
Акылдын күңүртү жок күнөстүгү.

Сан доорду бир-бирине улаштырган,
Өңү өчпөс асылдыкты кураштырган
Ак эмгек келечекти көрө билип,
Ал-жайын азыртадан сураштырган.

Мен өлбөйм. Бир жанымды элим берген
Андыктан эдин мүлкүн элге берем.
Тагдырым тажаалданып таш жааса да,
Тирүүмдө канатымды эл деп керем.

Бул ойлор жаш жүрөккө жалын чачып,
Болочок баса турган жолун ачып,
Чыгышты колдон алып жетеледи,
Ар-намыс демөөр болуп ашып-ташып.

VIII

Атасы көз алдына элестелет.
Чыгышка мына минтип кеңеш берет:

– Мен атаңмын, балам!
Уккун айткан сөзүмдү.
Турмуш татаал,
Чыныктыргын, бышыктыргын өзүңдү!

От кечпесе, болот кайдан
Өткүр болмок, жетилмек?!
Көптү көрүп, көп билбесе,
Турмуштагы сансыз суроо
Кантип туура чечилмек?!

Эр жигитти эли табат.
Жигит эл деп күйүп жанат.
Көптү көрүп, көп билүүгө
Эли-журтуң болот канат.

– Оо, атаке!
Сен кайдасың?
Кайда кеттиң бизди таштап?

Элге-жерге осол ишти
Жасадыңбы өзүң баштан?

– Оо, балам!
Бул сурооң, жөнөкөй да, татаал.
Эл-жер сонун. Бирок учур катаал.
Күтпөс жерден сел жүрүп,
Өзүңөрдөн адаштырды
Алыс жакка мени сүрүп.

– Чынбы, ата, кээ бирөөнүн
Сени душман дешкени?
– Жок, жок, уулум!
Менде кылдай күнөө жок.
Бирок шүмшүк ичи тарлар
Мага эмне дешпеди?!

– Андай болсо, атаке!
Неге акталып келбейсиң?
Ичи тарды, бузукуну
Кантип өзүң жеңбейсиң?

– Шашпа, балам!
Эл-жерим мендей уулун актап алат.
Өзүм кандай таза болсом,
Абийиримди дал ошондой сактап алат.
Акыры мезгил жетип, бузукулар
Шүмшүйүп, өз жазасын өздөрү алат.

Азырынча сага айтарым:
Мени артыкча сагынбай жүр.
Энекеңди кыйнабастан,
Ак эмгекке билегиң түр.

Турмуш татаал, балам!
Сен өзүңдү чыйралткын да, чыныктыр.
Эрибеген музду дагы
Жүрөгүңдүн оту менен сыныктыр!

IX

Эне да сүртүп таштап көздүн жашын,
Тагдырга белди байлап, тик карады.
Куу чөлдөн суу табууга чатып башын,
Курчутту кыйын күндө бул баланы.

Экөөлөп булак издеп, күн-түн тынбай,
Кум тытып, каны качып болушту ыргай.
Эриндер чарт жарылып, көз тунарды.
Антсе да үмүт байкуш турау сынбай.

Ан сайын күн жалындап, жерге түшүп,
Аянбай таш көмүрүн жатты жагып.
Эшилген кумдар күйүп, куйкаланып,
Тийген жер шыркырады өрттөй жанып.

Жалбарып жаратканга миң бир какшап,
Буркурап, эне тилейт көзүн жаштап:
«Уулумдан бир тамчы сууң аянбасаң!
Өлбөсө, ушунуңду берер актап!

Куруюн, ичер сууму ичтим го мен,
Кайыламын тамчы сууңу маа бербесең.
Солутпай жаштайында кулунумду,
Жараткан, тамчы сууңу ушуга бербесең!»

Чыгыштын ой-санаасы энесинде:
«Мен жашмын көтөрөмүн күн ысыгын.

Табылып бир тамчы суу энекеме,
Көрсө экен бул дүйнөнүн бар кызыгын».

Жыйнашып акыркы ирет дарман-күчтү
Эки көз төртөө болуп булак күттү.
«Ушул жол табылбаса бир тамчы суу, –
Эне ойлойт, – анда солуп, өмүр бүттү».

Казылып, айдоо болуп кумдар жатты,
Үмүттөр дулдул болуп алга чапты.
Акыры кум нымдалып, жылат-жылат этип,
Тыпылдап, мөлтүр тунук тамчы акты.

Тамчы суу, сен өмүрдүн жаны белең!
Тириктиң туйлап аккан каны белең!
Мөмөлөп шагы ийилген таттуу үмүттүн
Ажайып шоола чачкан таңы белең!

Мына эми жаш булактын шылдыр үнү
Келечек жышаанынан белги берди.
Эненин, Чыгыштын да толкуп күнү
Жүрөктөн жууп салды каткан черди!

Кетпеди жаалданган эмгек текке.
Бетпак чөл кол куушуруп, келди эпке.
Жайкалып көз уялткан эгин өнүп,
Айланды жашыл өрөөн, жашыл бетке!

X

Ошентти, Тагдыр аны аябады,
Мүргүттү, ташыркатты, таябады.
Эмгектин алоосуна эрте салып,
Эң тунук, мыкты үмүттөн саялады:

– Таарынба мен жасаган катаалдыкка.
Антпесең бакыт-таалай келмек кайдан?!
Жиберген бороонумду жеңип чыгып,
Куу чөлдү жасай алдың жашыл майдан.

Көрчү эми көз кайкытып, өстү даның.
Жуттан да аман чыкты баккан малың.
Эл-жердин ар-намысын коргой билген
Эмесе эсен болсун алтын жаның! –

Деги да, жуурулушуп сынчыла тагдыр
Ант берди ар дайыма бир болууга.
Жыргаса эл-жер менен бирге жыргап,
Солуса, эл-жер менен бир солууга.

Ошондон Чыгыш, Эне жана Тагдыр
Ширешип алга карай таштайт кадам.
Өзүнчө терең сырлуу тоо сезилет
Аларга ак эмгекчил ар бир адам.

Чыгаандар канча тоскоол болсо дагы
Көздөгөн максатына жетет тура.
Бир башын элге-жерге арнап коюп,
Өркүндөп, шагы ийилип өсөт тура.
Чыкпастар элди коюп, эски жолдо
Адашып, илкий басып өчөт тура.

XI

Мезгилдин, доорлордун ой-тилеги,
Адамдын кубат берер чоң тиреги,
Чындыктын мөлтүрөгөн кара көзү,
Акылдын күңүртү жок, таасын сөзү,
Жашоонун касиеттүү кенендиги,

Максаттын тазалыгы, тереңдиги
Эмнеде экендигин билиш үчүн
Бар күчүн ушул Чыгыш белендеди.

Дүйнөнү бүтүн кыдырып,
Өз көзүм менен көрө алсам,
Иштешип бирге, бар-жогун
Мен дагы кошо бөлө алсам,
Билбейт белем көп нерсе!

Канатым болсо талыбас,
Ал-күчүм болсо арыбас,
Ааламды тегиз аралап,
Сезимимди сабалап,
Билбейт белем көп нерсе!

Кантемин, кандай кыламын?
Канткенде алга жыламын?
Бардыгын көрүп тургандай
Бийикке кантип чыгамын?

Турмушта сансыз табышмак.
Канткенде туура чечемин?
Алдымда асыл максатка
Канетсем ылдам жетемин?..

Басса, турса, отурса да, жатса да
Ушул санаа бийлеп алды уулду.
Кыстай берип кайра-кайра зарылдык,
Акырында мындай ойлор туулду:

Турмуштун сыры өзүндө,
Тереңге сүңгүп кирейин.
Жолумда болсо тоскоолдук,

Болоттой аны жирейин.
Ошондо көптү билермин.

Дагы бир булак билимде.
Китептин кенин казайын.
Эмгүрүм агып бүткөнчө,
Китепти досум жасайын.

Ошондо көптү билермин.

Эрме эмес, бүт эрге
Эрмемден отун жагайын.
Тилеги ойлор алардын
Тилеги, тону жабайын.

Ошондо көптү билермин...

III

Мисирдеги тыштык түн.
Ай жарыктайт асманда.
Жалпыз үйдө чырак жанат
Китеп окут, улам барак ачканга.

Тинибизде билбидик
Чыдаш жүзү албырап
«Окуй берти» деген өңдүү
Сезим отуя жандырап

Бир кезикте ажарлана
Ибарти чөлүп, агты таң.
Ушул жерде дүйнө кандай,
Кандай тик карасаң!

Китеп окут, ой кучактап,
Диле колтурат балажап!

– О, энеке, кызыксыз да,
Неге мынча аяксыз?
Мени эмгиче жигит эмес,
Наристедей карайсыз.

Сары убайым чеге бербей,
Чырым этип алыңыз.
Сиздин дагы, энекебай,
Экөө эмес жаныңыз!

Күндүр-түндүр уктап берсем,
Анда эмнени табамын?
Ошенткенде өз колумду
Акыр өзүм жагамын.

Андан көрө китеп окуп,
Байытайын сезимди.
Эрме чөлдөй кууратцапайын
Ушул күлгүн кезимди.

– Мейлиң, мейлиң кагылайын кулунум!
Китепти да жазган чыгар акылман.
Сен алардан таалим алсаң, үлгү алсаң,
Кем болбосуң дүйнө тааныр акылдан.

Ушул сөздү айтып коюп,
Эне кайра ойлонот:
«Өтө чарчап кетпес – деп,
Айланчыктап толгонот.

– Ааламда түркүн элдин ой-санаасын,
Каада-салт дүнүйөгө көз карашын
Беш колдой билүү үчүн китеп менен
Алмашам ар күнүгө ичер ашым.

Маркстын, Лениндин эмгектерин
Уютам ууз, тунук сезимиме.
Аларды факел жасап, төгүп терим
Көз салам адеп-ахлак чечимине...
Ошондон көргөн күнү болду китеп,
Саргайды китеп окуп, китеп тиктеп.

Күн сайын билинбестен өзгөрүлүп,
Турмуштун тереңине кетти беттеп...
Кыякылдап канча кылымдар
Кайгы-муң бүркүп түтөгөн?
Тукумун журттун кырчудай
Эмне үчүн эзүү күчөгөн?

Табына келген бүркүттөй
Таптанып турган жигиттер
Жазыксыз жанын төгүшүп,
Кан жутат неге кара жер?

Кайгыга төрөп койгонсуп,
Муңканат неге кыз-келин?
Эмне үчүн алар айдалат
Күң болуп, таштап өз жерин?

Мейли күн, мейли түнбү ай караңгы
Көсөмдөр айткан сөзү компас болду.
Турмуштун токоюнда адаштырбай,
Дапдаана ачып берди басар жолду.

Ааламдын оңдон, терстен куруларын,
Бир түрдөн да бир түргө кубуларын,
Жамандык жакшылыкка таш көтөрүп,
Ар качан аксымданып жулунарын
Түшүндү эзүүчүлөр элди сатып,

Бийликке, бүт байлыкка көзүн артып,
Ошого жетүү үчүн сугуларын.

Коомдун кантип алга өнүгөрүн,
Бир таптан кантип бир тап көмүлөрүн.
Эң тунук, эч калетсиз билди Чыгыш
Эмне үчүн калың масса муңга батып,
Таалайга төбөлөрдүн чөмүлөрүн,
Дүйнөлүк согуш чыгып, не себептен
Жазыксыз канча кандар төгүлөрүн.

Ар качан түндү сүрүп күн чыгарын,
Акыры чөлгө дагы гүл чыгарын,
Бул күндө муңга баткан элдерден да
Бир кезде салтанаттуу үн чыгарын
Көсөмдөр айдан ачык айтып берди
Эң зарыл маселенин баарын, баарын.
Окуду Гомер, Эсхил, Демосфенди,
Цицерон, Аристофан кеңеш берди.
Толкундап ой кемесин Чыгыш айдап,
Буларды ал замандан элестеди:

... Көөрүк менен от тутантып үйлөтүп,
Улам-улам кол өнөрүн үйрөтүп,
Элди агартып, шоола чачып Прометей
Келет жазуу, эсеп жолун үйрөтүп.

Чака... чака... темир согуп балкалар
Курал жасайт каршы жоосун талкалар,
Азаттыкты, акыйкатты жаратып,
Эли-жерин баскынчыдан калкалар.

Деңиздерде кеме менен сүзүүнү,
Душмандардын темир торун үзүүнү.

Калың калкка сайрайт дагы Прометей
Максат коёт эркин заман түзүүнү.

«Ошенткин!» – деп, Чыгыш абдан кубанат.
Көңүлүнө жакшылыктар куралат.
Анан кайра жер титиреп кеткенсип,
Чыгыш өңү өзгөрүлөт, кубарат.

Адамдарды курмандыкка чалууну,
Эл башына кайгы-муңду салууну
Көксөп турат Зевс баштап кудайлар
Саңырсытып тозок отун жагууну.

Чыгыш ойлойт:

«Эди муңга каптаган,
Мыкты үмүттү кара жерге таптаган
Кудайлар да кудай болуп калыпшы?
Тозок отко адамдарды кактаган».

Амал издеп, айла издеп Прометей
Чыйратылган кыл аркандай толгонот.
Акырында бир аргасы табылып,
Киши өмүрү, эл өмүрү корголот.

«Эх, жарайсың, акылманым Прометей! –
Деп кыйкырат, – сактай билгин элиңди!
Ал өңдөнгөн кудайларга тепсетпе
Элге шерик, журт өстүргөн жериңди».
Каар чачып, андан бетер кудайлар
Эди отсуз капкараңгы калтырат.

Көрө турган жарыгынан ажырап,
Журт кыйналат: тоңот, үшүйт калтырап.
Айланасын тикенектүү темир тор

Каптагансып, Чыгыш батат санаага.
Самсып барып тарап кетет калың шор!
Прометей даба таап ага да.

Билгизбестен Олимп тоодон от алып,
Элдин отун жана кайра жандырат.
Кудайларга каршы чыгып көшөрө
Эл мүдөөсүн, калк чаңкоосун кандырат.
Кудайлардын жаалы чыгат көзүнөн,
Эч ырайым болбойт айткан сөзүнөн.

Өткүр тумшук, уу тырмактуу бүркүткө
Прометейди Зевс-кудай алдырат.
Ар күнүгө мыжыктырып ич-боорун,
Тырмактарын, курч тумшугун малдырат.

Жаш өмүрүн көчкү алып кеткендей
Амал издеп, Чыгыш көөнү түнөрөт.
(Прометейди аман сактап калбаса,
Тынчтык алып, үйгө кантип түнөмөк?).

Кыйноо улам созулса да, Прометей
Эли-жерин танып, таштап кетпеди.
Бүркүт өлүп Геракдын огунап,
Жана кайра эркиндикке беттеди!

Толкуп Чыгыш жерге батпай сүйүнөт
Бардык эне уул төрөп жаткандай!
«Акыр түбү адилеттик жеңет, – дейт, –
Музду жарып, туптунук суу аккандай!»
«Эл-жерим деген адамга
Кудайдын алы жетеби?!
Ажайып, асы л максаттар
Тозокко күйүп кетеби?!»

Жок, антпейт! Буга ишенем!
Жаралат адам бакытка!
Турмуштун көркү ак пейил,
Ынтымак, эмгек бакытта!»

Ушинтип, миң бир - эки толгонот да,
Китепти дагы улантат биздин Чыгыш.
Кубанып, бир сурданып Одиссейге,
Бир паска ой жүгүртүп, жасайт тыныш.
Андан соң минтип айтат Одиссейге:
«Сени, Одиссей, жактырам да, жек көрөм.
Ар ишинди көз алдымдан өткөрөм.
Терс жагыңды алыс айдап өзүмдөн,
Оң жагыңды көкөлөтүп, өзгөрөм.

Сени азгырып, сулуу шамдай күйсө да,
Алдыңа алтын, асыл таштар үйсө да,
Жыйырма жыл чачып жыйган байлыгын,
Сен десе да, сен алардан айныдың!
Туулуп-өскөн эл-жерине теңебей,
Байлыгына ой бурбадың кенедей.
Бул жагынан аянбастан тагдырың
Мыкты сапат берген экен ченебей!
Сен чыныгы уулу экенсиң элиңдин!
Сен чыныгы уулу экенсиң жериңдин!

А бирок да...
... Оо, шумдугуң курусун!..
Сен чалгысың, өмүр сага – жашаң чөп.
Ким жакпаса, чабасың да турасың.
Саа бирөөлөр каршы чыгып койсо эле,
Ылгабастан, дароо башын жуласың!
Мына ушунуң барып турган канкордук!
Кепке түшкөн калабалуу чоң кордук!..»

XV

... Жалгыз үйдө чырак жанат,
Китеп окуп, улам барак ачканга,
Чыгыштын да ою өркүндөп,
Окшоп барат ак таңга...

XVI

Шекспир, Бальзак менен акын Данте
Чыгышка жылыды ичи, салам берсе.
Булар да талант жолун аппак дилден
Жомоктоп туюндурау бирден, бирден.

Шота айтты мына минтип кайра-кайра:
«Көрөгөч бол, акылман бол жалтанбай,
Жакыр дебей, жарды дебей көз салгын.
Нуруңду чач, бардык элге алтардай,
Күн жаркырап, гүлгө нурун чачкандай».

Анда Автандил кошумчалайт узартып:
«Эр жигит, ыйлай берсең, жокко дегдеп,
Өмүрүң төккөн суудай бошко кетет.
Майышпай, кыйындыкка чыдай билсең,
Бакытка акыр бир күн колуң жетет».

Фирдоуси, Омор Хайям, Низамиер,
Навои, Абай, Током көптү билер,
Чыгышты колдон алып, колго салды,
Кызыктан кызыктарга алып кирер.

Сүйүүнүн тазалыгын, таттуулугун
Хосров, Ширин жана Лайли, Мажнун.

Таризал, сүйкүм сулуу Нестан-Даражан:
«Бил, – дешти, – адашпастан, сен, балажан».

Айтышты: «Даңазала зор достукту!
Ал сага – улуу аска, эң бийик туу!
Кимде-ким өзүн багып, болсо корстон
Адамдык ат өчпөйбү мына ошондой».

Окуду Пушкин, Чехов, Толстойду,
Тургенев, Горький менен Есенинди...
Сиңирип алардагы көркөм ойду,
Жашоонун асылдыгын жана билди.

Эл үчүн өз жүрөгүн сууруп алып,
Шам кылып, жаркыраткан жолду Данко,
Чыгышка батпай турган күн сезилип,
Айтылды чын ниеттен миң-миң алкоо:

Мыкты адамдар жүрөгүнөн
Элге өмүр жасайт ээ!
Ошон үчүн өлгүс болуп,
Түбөлүккө жашайт ээ!

Адамдын ийгилигин көрө албастан,
Ар качан жамандыкты турган каалап,
Ичи тар жеткен шүмшүк Яголорго
Айтылды каар сөзү – миң-миң наалат:

– Бети кара, бузукулар,
Жылансыңар сойлогон!
«Эптеп жетип чагайын» – деп,
Бүт жамандык ойлогон!

XVII

Күнү-түн өз сөзү сурап,
Журналды Чыгыш окуйт албай көздү.
Даанышман пикирлерге жанын үрөп,
Үйрөнөт терең ойду, даана сөздү.

Байытып ой-пикирди газеталар
Күндөлүк жаңылыкты берет алар.
Дүйнөнүн эли менен миң толгонуп,
Сүйүнөт, эгер алса жакшы кабар.

Дүйнөлүк эстетика жоболорун,
Канткенде адам пейли оңолорун,
Иликтеп, улам байып келе берди,
Асылдык кантип өсүп торолорун.

Москва сезимди улам жанып, кайрап,
Жеңиштин жаркын жолун даана сайрап,
Илимин, тарбиясын талбай берип,
Энедей мээрим төгүп турат жайнап...

XVIII

«Билсем, – деп, – эл чарбасын беш колумдай»,
Окуду түркүн китеп сынап, сындай,
Адуулап чоң илимдин өрүн көздөп,
Жол тартты кулач керип эч бир тынбай.

Бүтүрдү окуусун да, келип күндөр,
Арт жакта калды уйкусуз нечен түндөр:
«Элиме жылкы асылын өстүрөйүн.
Келди го билимдин да кези гүлдөр».

«Эмне үчүн бизде күлүк жок
Атагын уккан бүт аалам?
Эзелтен малды баксак да,
Күлүгү жокко таң калам!

Жомокто кыргыз аттары
Нечен жол мөрөй алышат.
Эмне үчүн жыргал бул күндө
Күлүктөр чыкпай калышат?

Таянып алган билимге,
А көрө күлүк таптайын.
Колумдан келсе талпынып,
Үмүтүн элдин актайын».

Деди да, жылкыларды бүт кыдырып,
Аларды карап чыкты бирден-бирден.
Сынактан болду өткөрмөк багын жана
Билимин өзү окуп, өзү билген.

Акыры түйтөйгөн бир кулун тапты.
Ал кулун бул Чыгышка абдан жакты:
«Өлбөсөң сан дубандан ашып чыккан
Сай күлүк болорсуң!» – деп, үмүт такты.

Тартканда көпчүлүктүн көз алдына
Киркирек башын чайкап, терс бурулду:
– Ушундан күлүк чыкса, мен мурдаму
Кесем, – деп, колун жайып алга сунду,–

Жортоктон күтмөкчүбүз кантип күлүк?
Кейпин көр – жыгылганы араң турат.

Эгерде муну чапсак, душман күлүп,
Шылдыңдан бет кызарып, кулак тунат.

А көрө токтотолук болбос ишти,
Саяпкер – күлүк таптар Чыгыш беле!
Жабылуу кала берсин жабылуу аяк.
Эп көрөр бул сөзүмдү Чыгыш деле.

Бир-экөө ары жактан кыйкырышты:
– Туура айтат! Токтотолук болбос ишти.
Кайдагы бир чобурду кармап алып,
Ошону сай күлүк деш оңдуу ишти?

Тутанып жаңы келаткан
Отко суу куюп ийгендей,
Дымытып элди таштоого
«Шылуундар» чыкты ийменбей.

Көпчүлүк деген – көпчүлүк
Азгырма сөздү укпады.
Орундуу чыккан үндөргө
Бурушту көңүл укканы.

Турмуштун түркүн сырларын,
Ашуу, бел, ойдуң, кырларын
Башынан нечен өткөзүп,
Чыйраткан өмүр кылдарын
Карыя минтип сүйлөдү:

– Чыгыш деген чоң окууну бүткөзгөн
Мал асырап, малды билүү жагынан.
Далай жылын малды багып өткөзгөн,
Каршы чыгуу – орунсуз сөз наалыган.

Акыл дагы – секретарь парткомдун
Кубаттады ушул сөзүн карынын:
– Күлүктөрдү тааный билүү жагынан,
Нечен курдай көрдүм Чыгыш жалынын.

Тегеретме, көп жол барып карадык
Куштай сызган күлүктөрдүн жарымын.
Өз ич ара талкуулаштык, талаштык
Кайсы чыгып, кайсы артта калышын.

Мына ошондо көп күлүктөр сыналды,
Чыгыш гана жаземдебей айтуучу
Кайсы калып, кайсы күлүк чыгарды.

Каршы болбой, ушул турган кулунду
Мыктап таптап, асырайлык, чыдайлык
Күлүк чыкса актар алтын үмүттү,
Дүнүйөлүк чоң жарышта сынайлык.

Нөшөрдөн кийин өсүмдүк
Жайкалып өсүп чыккандай
Чыгыш да кетти толкундап,
Касташкан жоосун жыккандай...

XXIII

Мезгилдер барган сайын томурулуп,
Кулуну келе берди күчкө толуп.
«Аксары» атады да, айтып жүрдү:
«Ачылар сенин багың, ишиң оңуп!»

Көркү артып, Аксарынын куйрук-жалы
Төгүлүп, күчөй берди жүрүш дагы.

Калайык ишеничи тилге кирди:
«Чын эле ачылат го мунун багы!»

Акыры таптап жүрүп Аксарыны
Дүйнөлүк күлүктөргө кошуп чапты.
Не болот? Же чыгабы, же калабы?
Көз күйүп, келер жолду карап жатты.

«Аксарым, айланайын, жан шеригим!
Өзүңө Камбар атаң жар болсо экен!
Жүрөгү алып учуп Танабай да,
Ушундай кайра-кайра тилек эткен!»

Же мара жакын эмес болжоп айтар,
Бүт аалам күлүктөргө жолду басар!
Бул үчүн кандай кубат, ал-күч керек
Материк-материктен улам ашар?!

Чыгыштын ойлору да сапырылып,
Бир туруп, ай-асманга атырылып,
Жылдыздай нурун төгүп турса дагы,
Кээ бирде төмөн түшөт жапырылып:

Жарышта чыгып Аксарым
Намысты алып береби?
Маскара кылып болбосо,
Баса албай араң келеби?

Ушунча мени окутуп,
Билимин берсе мекеним,
Тамтаңдап, таппай мен калсам,
Күлүктүн эмне экенин
Көчкүдөй төмөн кулайт го
Көп жылдык алган билимим?

Үлпүдөп барып бүтөт го
Жандырган шамды билигим?

Антсе да кадимкидей сыр билгизбей,
Күлүктүн келер жолун издей.., издей..
Зарыгып жакшы үмүттөн күттү.., күттү..
Бел байлап, намыс менен эрин тиштей:

Жандырып акыл-сезимди
Таптадым эле күнү-түн.
Аксарым алып мөрөйдү,
Акталар менин үмүтүм.
Аттар да кайрылуучу чекке жетти
Ат айдооч кайрып туруп айтты кепти:
«Кана эми, ак жолуңар ачылсын!» – деп.
Чу коюп, багыт алып аттар кетти.

Аксары он чакты аттын арты болуп,
Ич күйүп, көзү жайнайт, ыза толуп!
Алдыдан туяктардан учкан даңкан
Чекеге тап-тап этип келет согуп!

Алдына күлүк салып көрбөгөн ат
Намыстан учмак болуп окторулат.
Бирок да чабендеси ага көнбөй,
Оозду карыштыра тартып турат.

Ансайын Аксарыга ыза толот:
«Бул неси артка мени калтырабы?
Чын эле чоң байгеде күч сынатпай,
Келер бак менден окчун тартылабы?»

Мындайда күлүк дагы, саяпкер да
Болушат толгон толкун, оор абалда,

Тил бүтсө, Аксарысы айткан турат:
«Оозумду тартпай жүрчү сен, садага!»

Бир-эки континентти басып өтүп,
Аксары мурункудай барат кетип.
Бир маалда ооздукту коё берип,
Чабендес камчы чапты мезгил жетип!

Алдыда эки тулпар атаандашып,
Биринде буурул, бирде жээрде ашып,
Кай бирде экөө тептең каргый чуркап,
Келатат көбүк чачып, жан талашып!

Аксары улам карап, бир таңданат:
«Капырай, булар деги не деген ат?!
Мен эмне ушулардан каламбы?» – деп,
Өчөшүп, ого бетер ызаланат.

Ар-намыс Аксарыны улам кыстап,
Аксары тапырата жерди муштап,
Бир кезде көбүк чачып, жеңил тартып,
Куйруктуу жылдыз окшоп учат... учат!..

Дагы улам чабандеси жанын үрөп,
«Алга», – деп чууну салып, келет сүрөп
Ошондо Камбар ата, Тайторулар
Коштоого алган окшойт жер дүңгүрөп!

Айлана добулбасты каккан өңдүү
Дүпө-дүп согуп чыкты, тартып күүнү!
Аксары ого бетер эргип учту
Уккан соң жер жарыткан мындай үндү!

А балким, Аксары да кызыдыбы?!
Ээлигип, бүткөн бою ысыдыбы?!
Кош тулпар аста-аста артта калды,
Ал-күчүн анча-мынча жышыдыбы?!

«Аксары эмне болду? Кандай болот?
Же кырсык алган жокпу жолун тороп?» –
Деп ойлоп, токтоо мүнөз Танакем да,
Кээ бирде көзүнө алат жашты чолок!

– Оо, Танаке, – деди Чыгыш, – тилегибиз
Чабылбас Аксарыдан кара ташка.
А көрө жарык маанай туралычы,
Толтурбай бөөдөсүнөн көздү жашка.

Күлүктөр континенттен континентти
Дуу менен салтанаттуу басып өттү.
Бир кезде улам-улам жолду арбытып,
Жакынкы аралыкка келип жетти.

Бүт элим жарданышып жолду карап,
Намысты алды жактан күтүп турат:
«Оо, кудай, Аксарыны чыкты деген
Кабарды угар бекен биздин кулак?!»

Мына эми ай-асманга чаң созулуп,
Күлүктөр келе жатат окторулуп!
Аларды таанууга азыр мүмкүн болду
Жакшылап карап турса, көз токтотуп.

Бир жактан намыстантып Камбарата,
Бир жактан Тайбуурул да дүбүрт таштап.
Ортого Аксарыны коштоп алып,
Келатат талбас кубат берип, маштап.

Калайык бүтүн бойдон жабалактап,
Кыйкырып, кайра-кайра сүрөөн салат.
Аксары андан бетер жорго таштап,
Жылдыздуу спутниктей учуп барат!

«Кай күлүк маа биринчи келер экен?
Кай күлүк чоң байгени жеңер экен?»
Марада мына ушуну айткан өңдүү
Жаркырап күтүп калды күлүктөрдү.

Аксары канаттуудай улам сыза
Биринчи чоң марага жетти мына!
Эл-журтум абийир таап, көлкүп-балкып
Бөлөндү бак-таалайдын кучагына!

XX

Асмандан күн жаркырайт,
Күн жаркырайт башкача...
Ал да алкыш айтат тура
Ким үмүттү актаса!

Кең Москва күлүмсүрөп,
Музыка үнү жаңырат...
«Чыгыш! Чыгыш! Аксарылап!» –
Шатырап кол чабылат.

Кыргызстан сүйүнүчүн
Батыра албай койнуна,
Ата болуп ушул уулун
Отургузду мойнуна.

Ураалаган сансыз үндөр
Аба жиреп шаркырайт...

Эл үмүтү ал га сызып,
Адал эмгек жаркырайт...

XXI

Ошентип, чоң жарышта кыргыз аты
Мөрөйдү жеңип алып, бакыт тапты!
Андан соң дүйнө калкы көй күлүгүн
«Аксары», «Аксары» деп атап жатты.

XXII

... Жалгыз атым чыкты деп,
Мен эмнеге мактанам?
Адамдарды өстүрбөсөм,
Кантип бүрдөп шактанам?

Жапжалгыз үй эч убакта
Шаар болбойт. Ушуну
Эске албастан дардактасам,
Адамдыгым ушубу?

Элим айтып келатпайбы:
«Жалгыз таруу болбойт ботко».
Муну эскербей, өмүрүмдү
Өткөрбөйүн бекер бошко.

Жеткинчекти талпындырып,
Үйрөтөйүн учканга.
Кыйындыкты жеңе билип,
Элди туудай тутканга.

Ак сакалдуу, сары тиштүү
Картка жөлөк болоюн.

Тажирыйба, бай нускасын
Мен да үйрөнүп толоюн.

Курбуларга ак дилимден
Көмөк берсем чачырап,
Заманымдын багы артылар
Жаз күндөй чатырап.

Бул ойлор тынчтык бербей кайра-кайра
Чыгышты алып барды түркүн жайга.

XXIII

Жашынан ата-энесиз, жетим калган,
Башынан көп өткөргөн, азап-арман,
Эр жетип, эл коргоодо аксак болуп,
Солдаттын боз шинелин кийип алган,
Ыргайдай өзү ыргалып, качкан эти
Дос күттү ушул Чыгыш бир жигитти.

Бул досу – Бактыяры кызык эле.
Эл менен сүйлөшчү эмес анча деле.
Тунжурап ойлуу жүрүп, кээде өзүнчө
Дөбөгө чыгып кетип укчу кеме.

Бактыярга көптөр күлөт:
«Өзүнчө бир байкуш» – деп.
Менин баамым какшап жүрөт:
Ушул сөздөр болбос кеп.

Чынында эле Бактыяра
Терең, терең сыр бардыр.
Азырынча ачыла албай,
Ичке бугуп калгандыр.

Эмне үчүн бул Бактыяр
Көп сүйлөшпөйт эл менен?
Дөбөлөргө неге качат
Сүйлөшчүдөй жер менен?

Балким, мунун көкүрөгү –
Зор таланттын ордосу.
Ошон үчүн жалгыз басат
Талант болуп олжосу.

Кол кармашып, үндөп көрсөм,
Мүмкүн, талант ачылар.
Миң ажайып толкуп обон
Кең ааламга чачылар.

XXIV

Бир басып, бирге жүрүп, сыр чечишип,
Таланттын эмне экенин Чыгыш айтат:
Эгерде аны асырап, бага албаса,
Жашыган болот окшоп, курчу кайтат.

Элинин уул-кызы болсо анык,
Талантка кыянаттык кылбай чанып.
Кайрадан аны өстүрүп бапес менен
Намыска улам кайрайт, улам жанып».

... Айтылат далай-далай ширин сөздөр
Адамдын делебесин толкундатар.
Берилет толгон кеңеш түнт мүнөздү
Ойготуп, аа таалайдын нурун чачар.

XXV

Энем мени «жигит болсун» – деп,
Төрөгөндүр мыкты үмүттөн.
Кантип, кайдан чыкмак чоң майнап?
Түнөрүңкү минтип жүрүштөн.

Билбесе эгер, Чыгыш айтмакпы
Толгон токой кеңеш, акылың.
Мен өзүмдү али түшүнбөйм
Кайда кеткен деги акылым?

Туюкталсам кабак ачпастан,
Өнөрүмдү карап бакпастан,
«Шордуу» аталып жүрүп өтөм го
Өз багымды өзүм таппастан.

Андан көрө сырым катпайын,
Тобокел деп обон баштайын.
Болсо менде жигит өнөрү
Эл үмүтүн тунук актайын.

Ушул ой Бактыярда пайда болду
Нөшөрдөн көздүн ачкан Күн сыяктуу:
«Чиркин ай, кубулжута ырдамчы!
Таланттын атын минип ай туяктуу...»

XXVI

Күн кеч кирип, Аи да чыгып балбыдап,
Мээрим төгүп, сезим отун жандырат.
Саа таарындым, ырдабасаң өзүң бил! –
Деди Чыгыш Бактыярга жалдырап.

Ай, Чыкем ай, деги жанды койбойсуң!
Мени ажайып, мыкты ырчыдай ойлойсуң!
Мейли эмесе, ырдаса ырдап көрөйүн,
Сени менен ыр ырдоого көнөйүн.

Карды сүрүп, жаркын жазды талаша
Келечекке үмүт коюп ыргалып,
Байчечекей чыккан өңдүү Бактыяр
Толкун чачты уяң, аста үн салып.

Чыгаан күлүк
Чачып көбүк,
Жүрүш таштап баратып,
Кырсык болуп,
Муңга толуп,
Жаздым басып алгандай,
Бактыяр да мукактанды
Муундура салгандай.

–Койчу, Чыке, ырдай албайт экемин,
Түнт мүнөздүн берген окшойт бекемин.
Ырдайын деп, жакшы аракет этсем да,
Бүт тер басат. Аарчыйм терин чекемин.
– Сын кызыксың! Анте бербе, Бактыяр!
Уяңдыгың талант кыркып, бак тыяр!

– Жо-жок, Чыке!
Болду эми ырдабайм!
Тердеп-кургап, бекер жанды кыйнабайм.
Жок талантты эми мага бергин деп,
Түштөн кийин тагдырыма ыйлабайм...

Асыл таштар, миң, кубулган берметтер,
Айсыз түндө жиби үзүлүп чачылып

Кеткен өңдүү Бактыяр да үмүттү
Серпип салды, ырдабастан ачылып.

Кызыл алтын, аппак алтын тунжурап,
Тээ тереңде эч билинбей жаткандай.
Бактыяр да чөктү кайра тереңге,
Бүркүт окшоп уча албастан жазганбай.

XXVIII

Түн бир оокум: Кетти Чыгыш үйүнө,
Бир тулгуноп, анан кайра сүйүнө:

Жана Бакен үн созгондо,
Эрип кетти сезим – жаным.
Өзүнчө эле күү дайрасын
Жасап алып акты каным.

Көрсө ушул Бактыярда
Обон кени бар тура!
Ачылтайын биргелешип,
Жардамдашып кол суна.

Мезгил жетсе, атпай калбайт жанар тоо
Эч кандай күч ага бөгөт боло албайт.
Сезим жайнап таасир этсек чындап боо,
Бактыяр да эч ырдабай коё албайт.

XXVIII

Акыл дагы эң кыраакы,
Чакырды да Бактыярды:
«Ыр кружогун уюштур» – деп,
Чоң милдетти тагып салды.

– Ар тамырдан сүйүү агып балкылдап,
Сүтүн берип, эне бешик терметет.
Ата болсо ар-намысты курчутуп,
Куттуу үйдө бала өсүп, эр жетет.

Элдин сөзү: «Болот деген кетилет,
Жаштар улам торолот да, жетилет»,
Айтты Акыл Чыгышка да өз оюн:
– Сен киришсең, Бактыяр да чечилет.

– Ырас, ырас, Бактыярды ачалык.
Биз жасайлык камкордукту аталык.

Экөө отуруп чогуу-чаран кеңешип,
Бактыярды Шаляпинге теңешип,
Келечектен үмүт күтөт сыймыктуу,
«Бакең болот,– дешип булар,– бийик туу».

XXIX

Мен өзүмчө созсом обон,
Ырдагансыйм түзүк эле.
Бирок бирөө ырда десе,
Муунуп, үнүм чыкпайт неге?

Ай, уяңдык, уяңдык!..
Ай, жашыктык жашыктык!
Жамийла да сүрдөндүрөт,
Алып учуп ашыктык!..

XXX

Беттен сылап жаздын салкын илеби
Чыгыш үйдөн Бактыярга жөнөдү:

Саяпкери жарашса,
Тоодак алат кыйгыы.
Акыр түбү табат багын!
Таланттардын ылгыы.

Барса үйүндө булуттантып көңүлүн
Ой көлүндө Бактыяры олтурат.
Салам айтып, Чыгыш жайнап ак дилден
Алын сурап, жоомарт пейил кол сунат.

Экөө бирге пластинка коюшуп,
Түркүн элдин обондорун угушат.
Өрүк комуз кылдарындай термелип,
Экөө бирдей күүгө айланып турушат.

– Кана, эмесе,– деди Чыгыш бир кезде,
Эми өзүбүз обон созуп көрөлүк
Бийик таштап, үндү көркөм чыгарып,
Кел экөөбүз мыкты ырдоого көнөлүк.
Мүмкүн, биз да ырчы болуп кетербиз.
Ким ырдамак дароо энеден төрөлүп?!

– Мейли, мейли. Ырдаса ырдап көрөлү.
Жер тиктебей, ырдаганга көнөлү...

Экөө бирдей обон созуп киришет,
Бир-бирине жөлөктүгүн билишет.
Бара-бара кубулжуган үн укса,
«Сонун.., сонун!» – дешет дагы күлүшөт...

XXXI

... Арабасын кылдыратып Бактыяр
Ой кучактап, обон менен баратты.

Күү ойнотуп ыкылас да, ыктыяр
Миң ажайып кереметти жаратты.

Үлбүрөгөн эриндерин жылмайтып,
Жамийласы көзүнөн чок ыргытат.

– Ай момунум, арабаңды айда! – деп,
Туздуу сөздү Бактыярга зыргытат.

Анан кайра жаркылдатып жамалын,
Бүлкүлдөтүп аппак, аруу тамагын
– Ырдасаң! – деп, Жамийласы назданат.
Бакең байкуш жерди карап жазганат.

Албууттанып согот жигит жүрөгү
Тынчтык бербей, буркан-шаркан атылып!
Жамийласы – үмүттөнткөн чүрөгү –
Көркө келет ого бетер ачылып!
Сөз ыргагы аралашып жел менен
Бактыярдын сылап турат көкүлүн.
Бирге болуп алдейлеген эл менен
Көкөлөтөт уяң тарткан көңүлүн.

Бирде түшүп, бирде чыкты асманга,
Сан ашууну эч арыбай ашканга.
Кубат алып, бир сүйүнөт Бактыяр!
Тете болуп, ажайып кен ачканга...

– Эй, Жылдыздар. Ай, асман
Карасаңар мен ким менен баратам!
Эй, сулуу Күн!

Сен жеткирчи тилекке!
Жамийланы сүйөм! Сүйөм! Жаратам!...
Мына ушинтип созгондо үнүн Бактыяр

Бийге түшүп ырдап ийди жылдыздар: –
Деги ылайым бүркөлбөсүн багыңар!
Кол кармашып, сүргүлө өмүр, эки жар!

Анда түндүн жалгыз эрке сулуусу
Ай коштоду: – Таалайды эми таптыңар!
Даркан талаа жаш селкидей керилип,
Ашыктарга чын дилинен берилип,
Түркүн токой, өсүмдүгү аркылуу
Күү жаратты тунук, чексиз терилип:

– Менин багым Силер менен!
Силерге окшош эл менен
Курсант болуп өзүңөргө,
Жан эриткен сөзүңөргө
Улам алга сермелем...
Обон болуп, ырга айланып,
Таалай чачып термелем!

Бак-дарактар бир-бирине ыкташып,
Кол кармашып, жалбырагын ыргашат.
Гүлдөр дагы баш тийише учташып,
Обондордун шоокумуна жыргашат.
Анда куштар канаттарын каккылап,
Кол чапкандай шатырата чапкылап,
Мына минтип кубулжута ырдашат:

– Бул дүйнөдө адам деген,
Кандай сулуу жаралган!
Сезиминин тереңичи
Аалам сыры таралган!
Акылынын тунугун айт
Өз бактысын таба алган!

... Зоодон чоң таш кулагандай күлдүрөп,
Бою калч, калч., кулактары дүңгүрөп...
Кантип ырдап жибергенин биле албай,
Бакөң калды андан ары күңгүрөп...

Ой токтотуп, бир аздан соң караса,
Чачын сылап, Жамийласы жанаша
Отуруптур арабада: бири - Ай,
Экинчиси жылдыз болуп жараша!

- Оо бүркүтүм! Оо шаңшыган бүркүтүм!
Сенсиң менин жан ардагым, үмүтүм!
- Оо, Жамийлаш! Кызыл гүлүм, чүрөгүм!
Сенсиң менин ар-намысым, жүрөгүм!...
Таң шооласы жалындаган сөздөрдү
Ширештирди аппак, тунук дил менен...
Бул учурда бажырайтып, саймалап,
Дал өзүңдөй айтуу кыйын тил менен.

Эх, кудурет Аалам толгон ырахат!
Сүйүү гана мына ушуну жаратат!
Эки дайра кошулуп бир аккандай,
Экөө бирге арабада баратат!

Угуп, көрүп бул жыргалды мен дагы
Толкуп кеттим канаты бар сыр менен.
Комуз алып, күү ыргагын коштодум!
Өз оюмда эч көөнөрбөс ыр менен:

- Тыңша, тыңша бул обонду кең аалам!
Ырахаттуу моокум укмуш канганга!
Сүйүн, сүйүн, кудуреттүү кең аалам!
Бүгүн минтип жаңы сүйүү жанганга! ...

Чыгыштан нурун балкытып,
Таң атты мына жаркырап!
Турмуштун эмки жолдору
Агылат тунук шаркырап!
Кубангын буга, кең аалам!

XXXII

Ушинткен бир бечара – Бакөң «байкуш»
Мына эми созолонтсо обонду укмуш,
Өзүнчө – симфония, кайрыгынан
Сезимге агып кирет балбан турмуш.
Бул обон кайдан чыккан? Ким жараткан?
Бүткөнбү же кыргыздан, же казактан?
Байкасаң, ар бирине дал окшобойт,
Өзүнчө касиет бар. Каласың таң!

А көрсө каны да бир, жаны да бир,
Көк жибек жайлоолордо малы да бир,
Жарыгы, күнү дагы, түнү дагы
Сүйкүмдүү күлүп чыккан таңы да бир,

Мурунку көздөн аккан жашы дагы,
Азыркы сөөлөт күткөн шаңы да бир,
Пейли март, же меймандос эки элдин
Обонго ширетиптир ой-сезимин!

Андыктан ушул обон жөн чыкпастан,
Жайкалат улам жасап, көркөм аалам.
Бир туруп асман мелжип, аска болсо,
Бир туруп жер жибитип, болот ак жаан.

Сыздаса, «Сары аркага» жакындашат,
Өзгөрсө, «Сынган бугу» катарлашат.

Кубулжуп, куюлушкан ыргактардан
Алп турмуш, өмүр, жашоо ашып-ташат.

Мукамдуу созолонсо, ушул обон
Сезимтал киши түгүл, кыштагы тоң
Балкылдап улам эрип, жашылданат,
Мөл сүйүү отун улуу жандырган соң...

Укмуштай кереметтүү күү күчүнөн
Ала-Тоо Айдан ары ашып кетти.
Койнунда комуз чертип, ыр ырдаган
Булактар мүрөк болуп ташып кетти,
Жаркылдап көңүл өсүп, сезим артып,
Күңүрттүк: «Биз өлдүк» – деп жашып кетти.

Ысык-Көл андан бетер сулууланды
Бой жетип, сүйүү күткөн жаш өмүрдөй.
Ааламга мээрим төгүп жылууланды,
Эненин сүттөн тунук көңүлүндөй.

Обондун сансыз сыйкыр ыргактары
Сүйкүмдүү Жамийланы ырга салды.
Ал ырлар жеткен жердин бардыгында
Сүйүүнүн өчпөс болуп шамы жанды.
Дүйнөнүн эрк самаган көп кыздары
Бул атты «махабаттын символу» – деп,
Чын дилден өздөрүнө кабыл алды!

А көрсө ушул обон ач көздөргө
Көк муздуу аска-зоонун сүрү тура.
Жөнөкөй адилеттүү бардык элге
Теңдиктин салтанаттуу үнү тура.

Эзели өң кубарып, солуу билбес
Сүйүүнүн алтын дандуу бүрү тура.
Өмүрдүн эркин өсүп, эркин өнгөн
Сөөлөттүү көркүн ачар гүлү тура.

– Өлбөгүн! Шаңга айлан сонун обон! –
Кубаттуу үн жаңыртты Луи Арагон.
Кудундап Мухтар ага даңктап турау:
– Эч өлбөйт! Өлгөн эмес мындай обон!

XXXIII

Таланттын ар бир деми, ар кадамы
Болобу жер ырысы, элдин дагы?!
Ойлонуп, ушуларды байкап жүрсөм,
Момундай элестеди чындык дагы.

... Кышкы аяз. Айлана бүт апаппак кар,
Гүлдү эстеп, мөмөнү эңсеп бак-дарактар
Ак кардан аппак тонду жамынышып,
Үмүтүү өмүр жазын күтөт алар.

Ошондо кандай сыр бар биле албастан,
Бир жайга көзүм түшүп, каламын таң.
Андагы толгон дарак мөмө байлап,
Дүйнөнү сөөлөттөнүп, тартуулайт шаң.

Сулуунун жүзүндөгү окшоп калга
Мөлтүрөп, шакты ийилтип кызыл алма
Эң назик мындайча деп айткан болот:
«Сурайбыз бизден даам татыңыздар!
Сыйлашуу кандай кымбат тирүү жанга!»

Бул алма кадимки эле алма эмес,
Жеп көрсөң, андан улам сезим өсөт.
Ичи тар, көрө албастык, жаман адат
Жок болуп, жакшылыкка нээтиң көчөт.

Бул жайга өзгөчө нур төгөбү асман?
Толгон бак дагы жайнап гүлүн ачкан.
«Эмгекчил ар бир адам эс алсын» – деп,
Сирендер, жасмин, жийде... жыпар чачкан.

Ал жыттар кытыгылап сезимиңди,
Кайырат эчак өткөн жаш кезиңди.
Өзүңдү жигит этип кайра жасайт,
Үмүттүү арзып сүйгөн жаш келиңди.

Гүлдөргө нектар болуп ширин сөздөр,
Ал мага көрк кошконсуп сулуу көздөр,
Бир укмуш бажыраят, ажарланат,
Алардан жаралгансып айдың түздөр.

Ар бир бак же саргайбайт, же картабайт,
Бүр байлап, түсү жашыл – алдан тайбайт.
Атыр жыт, бал мөмөсүн, бар асылын
Тунук ой, пейли жоомарт бүт элге арнайт.

Бул жайда сыйда басып, бакты аралап,
Бир сулуу суктандырып, шамдай жанат.
Ак дилден мейман күтүп, ырлар ырдап,
Бийлесе – көрктүү ак куу канат жаят.

Ичинде киргили жок ар адамга
Жаш сулуу берет букет, сунат алма,
А бирок, гүл үзүлгөн, алма үзүлгөн
Жерлерге жаңылары чыгат кайра.

Бул бакта булбул, торгой, нечен түркүн
Ыр, күүлүү канаттуулар безеп үнүн,
Көңүлдү көккө айдап, жан жыргатып,
Эсиңден сүрүп таштайт кыштын күнүн.

Куштардын бири сайрайт оргуштатып,
Кадимки мөл булактын акканындай.
А бири сезим коштойт сызылып жай,
Асмандан алтын айың калкыгандай.

Алардын сайраганы – турмуш сыры,
Угуудан эч убакта адам танбайт.
Баарынын маш болгондой чыгып ыры,
Эл-жерге улам жаңы күүлөр тандайт.

Таң калам: ушунчалык түркүн куптан,
Укмуштуу оркестрди ким кураган?
Даракка кыштын күнү мөмө берип,
Өңү өчпөс гүлдөрдү ага ким улаган?

Ошондо континеттин бардыгынан,
Кашкайган мына мындай чындыкты угам:
– Оркестр, ишенебиз, болот улуу,
Ошонун дирижеру – кыргыз уулу.

Сураймын:
– Ушунчалык кумарланткан,
Күүлөрдү сезим ташып, ким жараткан?
Жооп алам:
– Аларды да кыргыз уулу
Бүт элдин үмүтүнөн жууруп тапкан.

Беремин жана собол:
– Бул күүлөрдүн

Айтсаңар темалары эмне экен?

– Азаттык, акыйкаттык, жыргал турмуш,
Тынч жашоо, асыл эмгек, Ата Мекен!

– Эмне үчүн бул ыр, күүлөр бардык жанга
Бал тартып, батпас күндөй жайнап турат?
– Муңдуунун муңун басып, кубанычтын
Жеңишчил жаркын жолун сайрап турат.

– Айтсаңар бир кочуштай кыргыз элин,
Бакытка ордо болгон куттуу жерин
Кай жактан, кантип билип алгансыңар
Мыкты уулун, каада-салтын, жыпар желин?

– Мыкты ойлор, улуу иштер, табылгалар
Тез жетет сай күлүктөр чурагандай.
Түрдүү элди байытат да, өркүндөтөт.
Бир дайра бир дайраны улагандай.

Байкаса кыргыз эли таланттуу экен
Дүйнөгө толгон-токой эпос берген.
Алардын туу чокусу сыймык менен
Айкөл, шер, көк жал, баатыр «Манас» делген.

Эр Манас кыргыз туусун желбиретип,
Сыймыктуу көкөлөтө туткан тура.
Ошондо кыргыз аттуу эл бардыгын
Бир сапар дүйнө калкы уккан тура.

Ушундан Кыргыз, Манас деген сөздөр
Толуктап, бири-бири көрккө бөлөп,
Көл көлкүп, тоо бийиктеп өскөн тура
Турмушту уландырып, өмүр төрөп.

А бирок мезгил улам канат сабап,
Тагдырга койгон экен катуу талап.
Акыры шер Манасты жутуп алып,
Күнөөлүү болгон дешет жерди карап.

Андан соң көп душманга айла таппай
Тагдырга муңдуу карап, көзүн жаштай
Кыргыздын аты дагы чөккөн тура
Кадимки көлгө чөккөн асыя таштай.

Октябрь кайра төрөп кыргыз элин
Түбөлүк азаттыкты бербедиби!
Бапестеп, тарбиялап, такшалткандан,
Турмушка зор таланттар келбедиби.

Андыктан Жамийлалар, Алтынайлар,
Дүйшөндөр, Бактыярлар, Танабайлар,
Чыгышка аралашып, бүт ааламга
Кыргызды экинчи ирет таанытты алар.

– Ыракмат, дүйнө калкы, баспай жаза,
Чындыкты кашкайттыңар таасын, таза!
Ааламдын ак-карасын өлчөө жактан
Болдуңар калети жок чоң тараза.

XXIV

Карасам ушул жайдын чок ортосун –
Мелмилдеп көз уялткан туптунук көл,
Ким чумкуп, кулач уруп, жазса черин,
Ошого сызып келет качкан кан-сөл.

Жаштарга жалындаган сезим бүтөт,
Акыл-эс кубат алып, өөрчүйт күчөп.

Чынында мына ушундай жаш муундарды
Бардык эл, бүткүл дүйнө - аалам күтөт.

Агылып төгөрөктүн төрт бурчунан
Бул көлгө келип жатат жараттуулар.
Үмүтү, ой-мүдөөсү үдөөгө ашып,
Айыгып кетип жатат үйүнө алар.

Андыктан арзуум артып ушул жайга,
Да бир жол барып калдым жазгы айда,
Көркүнө жаш чырпыктар да көрк кошуп,
Өзүмдү алып учту алда кайда.

Ойлодум: күздө да бир келейинчи,
Дарактын алы кантет билейинчи...
Ошентип, келип калдым күздө дагы
Толкундайм,.. ыңкып турат мөмө шагы.

Ой таштайм: - Төрт мезгил тең жайнап турган,
Даракты өстүрө алат кандай багбан?
Кышта да тоңуп калбай өмүр берген,
Бак көлүн кура алмакчы кандай балбан?

Жер-энем, тунук аба күлүп-жаркып,
Жооп айтты бак-таалайга бекем балкып: -
Өз дилин элге төшөп, ушул жайды,
Кыргыз уул жасады да, чырпык сайды.

Кимде-ким «өзүм» дешти билбей калып,
Бирде өчүп, алоолонуп кайра жанып,
Турмуштун элегинен өткөнүндө,
Эл-жер деп кайра туулуп өскөнүндө,

Нээти да, ой-сезими, бүт турпаты,
Эл-журттун эңсөөсүнөн бүткөнүндө,
Жаратат мына ушундай укмуш жайды!
Суктантат сулуу күндү, ажардуу айды!

Кимде-ким бардык элдин тапса сырын
Кимде-ким бардык элдин жазса ырын,
От кечип, чөлдү безип, асканы ашып,
Кимде-ким чоң турмуштун ачса чынын.

Ал адам дайым жашап, билбейт өлүм!
Сан кылым өчүрө албайт жаркын өңүн!
Ошондо түбөлүккө тургуза алат
Бул өңдүү укмуш жайдын нечендерин!

- Ооба, ооба! Ушул уулдун ой-санаасы:
Эмгекчи эл, карапайым дүйнө калкы,
«Жадырап, дагы жайнап өсүш үчүн,
Түбөлүк бүтөлсө,- дейт,- согуш алкы!

Ар бир калк жалгыз өзүн көкөлөтсө,
Башканы жерге тепсеп, канын төксө,
Ошол калк куушурулуп өмүр төрүн,
Өзүнө өзү казат жатар көрүн.

Жалгыз гүл канча жайнап турган менен,
Жер бети сансыз гүлгө толмок беле?!
Дүйнөдө бир гана калк жашап калса,
Ушунча кереметтер болмок беле?!

Эл тургай, ак ниеттүү ар бир адам -
Өзүнчө өмүр сүргөн жашыла аалам!
Өлбөстүн отун улап, багын сайып,
Жараткан жакшы үмүттөн жаркын кадам!

Андыктан ар улуттун, ар адамдын
Бапестеп, урматтайлык атын, арын.
Кан ичкич жексурларга тепсетпейлик
Жайкалып өсүп турган алтын данын.

Биле албай ак боз атчан күн батканын,
Сезе албай ак канатчан таң атканын,
Ааламды өрткө айлантып жибербейлик!
Агызган топон суудай адам канын.

Канаттуу ракета, «Першингдерди»
Колдонуп, бүт коңторуп кара жерди,
Өрттөнүп, күлгө айланып кетпес үчүн,
Эмитен күч жумшайлык, төгүп терди!

Кайгыга улам батып, улам чөкпөй,
Жулалык зулумдукту отоо чөптөй.
Жер шарын адилеттик, тынчтык ээлеп,
Достуктун чынарлары өнсүн көктөй!

Коргойлук жер жүзүндө шордууларды!
Арылсын көкүрөк дарт, көз жашынан.
Алар да жакшылыктын ырын ырдап,
Жыргалды көрүп турсун өз башынан.

Баарыбыз бир тууганбыз, энебиз - Жер,
Акыйкат, тынчтык үчүн колуңду бер,
Ар дайым келечекке кам көрөлүк,
Төрөлсүн жаңы урпактар бизден да шер!»

Ушинтип бүт ааламдын жүгүн тартып,
Ой-максат, тилектерин моюнга артып,
Ушул уул өмүр сүрүп келе жатат
Ааламга Күндөй, Айдай тегиз жаркып!

Андыктан дүйнө калкы бир добуштан
Чыгышка өмүр тилейт жер да, асман!

XXXVI

Талант, сен, касиеттүү сыйкырсың го
Адамды мүлдө өзгөртүп, асылданткан?!
Болбосо кут жаратчу мыкты ырсың го
Көңүлгө сулуулуктун отун жаккан?!

А, балким, сен даанышман геологсуң
Түгөнбөс улуулуктун кенин тапкан.
Антпесең баа чак келбес дөөлөттүрсүң?!
Адамды бак-таалайга бөлөп турган.
Аппак нур, ай жамалдуу сөөлөттүрсүң?!

Жашоого кумардануу төрөп турган.
Мүмкүн, сен оргуп турган акылдырсың?!
Туяктан жеңиш жолун туура табар.
Теңдешсиз көй кемеңгер акындырсың?!
Сонундан сонундарды улам ачар.

Антпесең кең ааламдын дал өзүнө,
Чыгышты кайдан жүрүп окшоштурауң?!
Бир эмес, сан кылымдын ой-мүдөөсүн
Кантип сен бир башына топтоштурауң?!

МАЗМУНУ

ЖАЗЫЛГАНДАЙ АДАМЗАТ ТАЛАЙЫНА.....	3
ЫСЫК-КӨЛДҮ САГЫНУУ	5
ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВДУН	7
ЧЫГАРМАЛАРЫНДАГЫ ЫР САПТАР.....	7
ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВДУН ПОЭЗИЯ ЖАНА	
АКЫНДАР ТУУРАЛУУ ОЙ-ПИКИРЛЕРИ.....	22
АЙТМАТОВДУН АСЫЛ ОЙ БЕРМЕТТЕРИ.....	31
Расул Гамзатов	
АТАКТУУ УУЛ.....	38
БЕЙРУТТАН КАТ	40
ЧИНГИЗУ АЙТМАТОВУ.....	43
Кайсын Кулиев	
ЖЫГЫЛААР КЕЗДЕ	45
Мустай Карим	
КУЗДӨГҮ ЫРЛАР	46
Давид Кутуальтинов	
КАЙЫП ЫР ДААРЫГАНДА.....	47
Шукрулло	
ТОСТ АЙТАМЫН.....	57
В. М. Рузанова	
«ЖАМИЙЛА»	59
«КЫЛЫМ КАРЫТАР БИР КҮН»	60
Саггар Сейтхазин	
ДАНИЯРДЫН ЫРЫ	61
Жапар Өмүрбеков	
ЖАМИЙЛАНЫН ЫРЫ.....	62
Мухтар Шаханов	
САЛАМАТТЫ, ОКУТУУЧУМ!.....	63
ЗДРАВСТВУЙ УЧИТЕЛЬ!.....	66
АЛТЫН, КҮМҮШ ЖАНА КАЛАЙ	67
Канипа Бугыбаева	
ЧЫҢГЫЗ БИЙИКТИГИ	68
Аманжан Кааманбетов	
КЕЛЕЧЕКТЕ ЧЫҢГЫЗДАН ЧЫГАР ДЕЧҮ УЛУУ АДАМ	70

Бронтой Бедюров	
АЛТЫН КҮКҮК ЫРЛАРЫ	75
Шахмар Акбарзаде	
БАКУ – ФРУНЗЕ УБАКТЫСЫ	77
Дайсаку Икеда	
О, КЫРГЫЗДЫН КӨК ТЕҢИРИ	78
ОБНИМАЯ НЕБО КИРГИЗСКОЕ.....	84
Михаил Дудин	
АКЫР ЗАМАН	89
ПЛАХА	90
Керим Курбаннеспесов	
ДАҢК.....	91
Темиркул Үмөталиев	
УКМУШТА ЖОК.....	94
Мидин Алыбаев	
АЙТМАТОВ ЧЫҢГЫЗГА.....	95
Сүйүнбай Эралиев	
БҮТ ДҮЙНӨ КУЛАК ТҮРДҮ	95
БИЙИКТИК.....	96
ЭДИГЕЙ.....	97
КӨЗДӨН УЧКАН КӨК ЖЭЭК.....	99
ЖЫЛДЫЗДАР ЖАРЫГЫ.....	100
АРНОО	101
ВЫСОТА	103
Насриддин Байтемиров	
ТОРГОЙ КҮҮСҮ.....	105
Чалагыз Иманкулов	
БЕК КЫСАМ КӨКҮРӨККӨ	112
Толон Шамшиев	
БААТЫР ЧЫҢГЫЗ!	112
Нинакан Жүндүбаева	
СӨЗ ДАБАНЫ.....	113
Талант Байгабылов	
ОБОН.....	113
Акбар Токтакунов	
БИЙИКТЕН БИЙИКТЕРГЕ БАРАТАСЫҢ.....	114
Абдасул Токтомушев	
СЫЙМЫК.....	115

Түмөнбай Байзаков	
БИЙИКТЕЙ БЕР	121
Сооронбай Жусуев	
Ч. АЙТМАТОВДУН ПОРТРЕТИНЕ	
КАМЫЛГАЛАР	122
ЧОҢ СЫЙЛЫК – ЧОҢ СЫЙМЫК	126
ЖАМИЙЛАНЫН ЫРЫ	126
КӨК ДЕҢИЗДЕ АК КЕМЕ	128
«КЫЯМАТ» РОМАНЫНЫН КЭЭ БИР КААРМАНДАРЫ	129
АЙТМАТОВДУН АТАГЫ	131
АЙТКЫЛАЧЫ	132
БӨКСӨРБӨСҮН КӨРӨҢГӨҢ	132
СЕЙДЕ	134
Омор Сулганов	
КАНДАЙ АЗАП, КАНДАЙ КЫЙЫН, КАНДАЙ ООР	184
Анаш Сооронбаев	
«ЫСЫК-КӨЛ ФОРУМУНУН» ҮНҮ	185
ЧЫҢГЫЗДЫН АК КЕМЕСИ	188
Байдылда Сарногоев	
ЧЫҢГЫЗ ЖАНА МЕН	191
ЧЫҢГЫЗ 60 ЖАШКА ЧЫККАНДА	192
Саанбай Шатманов	
КӨРКӨМДҮК ДҮЙНӨСҮНҮН КОСМОНАВТЫ	193
МАХАББАТ ЫРЫ	195
САМАНЧЫНЫН ЖОЛУ	196
ДЕҢИЗ БОЙЛОЙ ЖОРТКОН АЛА-ДӨБӨТ	198
Турдубек Элеманов	
ЭКӨӨ БИРДЕЙ	199
Совет Урманбетов	
УЛУУЛУК	200
ЗЫМЫРЫК	201
Эсенгул Ибраев	
ЖАПКАН МЕНЕН ЖАРАШАБЫ	202
ЖАЛГЫЗ СЕН	202
ТАҢДАНУУ	203
Рамис Рыскулов	
ТҮГӨНБӨГӨН СЫЙМЫГЫҢ	204
ДООР ЖАНА ЖАЗУУЧУ ЖӨНҮНДӨ ЧЫНДЫК	204

Жолдошбай Абдыкалыков	
УЛУУ ДАСТАН	208
Камбаралы Бобулов	
ЧЫҢГЫЗ АЙТМАТОВГО	
АРНАЛГАН ЫРЛАР	211
Майрамкан Абылкасымова	
КЫРГЫЗ УУЛУ	213
Мариям Буларкисева	
АСКАР ТОО	215
Субайыда Абдыкадырова	
ЧАЛКЫЙ БЕРГИН ЫСЫК-КӨЛ	216
АК УЛАР КӨРСӨҢ АТПАЙ ЖҮР	217
Гүлсайра Момунова	
КОШ КАРААН	218
АТЫБЫЗДАН ЧЫҢГЫЗ АГА	
СҮЙЛӨСҮН	219
БААРЫБЫЗДА БИР ТИЛЕК	222
ТИЛЕК	223
Шакен Мамбетанпова	
ГУЛСАРАТ	224
Байгемир Асаналиев	
АЙТМАТОВ – БИЙИК ЧОКУ!	225
Зуура Сооронбаева	
КЫРГЫЗДЫ АЛАМ ТААНЫДЫ	226
Алымкан Дегенбаева	
ЧЫКЕМЕ	227
Качкышбай Артыкбаев	
МЕН КЫРГЫЗМЫН	228
Мар Алиев	
КУЗГҮСҮ БОЛДУҢ ТУРМУШТУН	229
АЙТМАТОВ ЭЛЕ ДЕП АЙТТЫ	229
Уркаш Мамбеталиев	
ЧЫКЕМДИ ТҮРКТӨР КҮТКӨНДӨ	230
Ажем Жаманкулов	
«АЙКӨЛҮМ ЧЫҢГЫЗ КЕЛДИ!» ДЕЙТ	232
Нурпанс Жаркышбай	
ТЫНЧТЫК-КӨЛ	234
ДҮЙНӨЛҮК ЖАМИЛА	235

Абзый Кыдыров	
КҮТӨБҮЗ ЖАҢЫ ЧЫГАРМА.....	236
Жолон Мамытов	
ӨЛБӨСТҮК ЖОЛУНДА.....	236
Турар Кожомбердиев	
МОКОБОС ЭРК.....	239
ТАҢГАЛДЫРГАН БИЙИКТИК.....	240
КЫЗЫЛ КЫРМАН.....	240
Анатай Өмүрканов	
БАР БОЛ, АГА!.....	242
Кармышак Ташбаев	
СЕН, МУХИТИМ!.....	245
Кадырбай Мамбетакунов	
ЧЫГААН УУЛУ КЫРГЫЗДЫН.....	246
Көкүл Жаманкулов	
СҮЙҮҮ КИТЕБИ.....	247
БАЛА ТИЛЕГИ.....	249
ЖЫЛКЫЧЫ.....	249
Тенги Орокчиев	
МЕЙМАН КҮТӨТ.....	251
Роза Карагулова	
ОКУЙБУЗ СИЗДЕН.....	252
Биримкул Алыбаев	
АГАЛАРЫМ - ЧЫҢГЫЗ ЖАНА БАЙДЫЛДА.....	253
Аскар Макешов	
ЭЛ УУЛУ.....	256
Калбүбү Сариева	
СЕЙИТКЕ.....	258
Гүлжамнаа Шакирова	
СҮЙҮҮГӨ ТААЗИМ.....	259
Айгүл Элебесова	
АК ТОЙ.....	261
ТААЛАЙЫМ БОЛЧУ КИШИМ БЕЙМ.....	263
Мырзаал Жуматаев	
БИЗ БАКТЫЛУУ.....	264
Кемел Белеков	
КЫРК КЫЯЛЫМ - КЫРК ЖЫЛКЫ.....	265

Эсенгур Кылычев	
АЙТМАТОВДУ ОКУП ЖАТЫП... ..	267
Акбар Рыскулов	
КӨЛДҮК БАЛДАР.....	272
ЧЫҢГЫЗ ЖАНА ЧЫҢГЫЗХАН.....	273
Самсак Станалев	
ТАНАБАЙДЫН ЫЙЫ.....	275
ГУЛСАРЫНЫН ЫРЫ.....	277
Тышчтыкбек Нурманбетов	
АТА.....	278
Абрахман Алымбаев	
УЛУУЛУККА ТААЗИМ.....	279
Кожогелди Кулуев	
КЕҢ ДҮЙНӨНҮН КЕМ-КАРЧЫСЫН ОЙЛОНУП.....	281
Абдуазиз Маметбакиев	
ЧЫҢГЫЗ АГА.....	282
Доктуркан Маанаева	
МОЮН-КУМ АЛАМАТ АЛДЫНДА.....	283
АВДИЙ КАЛИСТРАТОВДУН МОНОЛОГУ.....	284
АЙЧЫРАКТАЙ ПЕРИЗАТЫМ.....	285
ГУРАМ ДЖОХАДЗЕНИН ЫРЫ.....	286
АКБАРАНЫН ҮМҮТҮ.....	287
ЭМНЕ ҮЧҮН?... ..	288
НАЙМАН ЭНЕНИН ЫРЫ.....	289
ЭДИГЕЙДИН АРМАНЫ.....	290
Өзүбек Абдыкамыков	
ЧЫҢГЫЗГА.....	291
Манат Адыбеков	
ЭСТЕЛИК ЭЛ СЫНЫ.....	292
Ильгиз Гиязетдинов	
БҮТ ДҮЙНӨГӨ ТААНЫЛАР.....	293
ЭДИГЕЙДИН АРМАНЫ.....	294
ЭДИГЕЙДИН ЗАРИПАНЫ ЭҢСЕГЕНИ.....	295
ДАНИЯРДЫН ЫРЫ.....	295
БАЛАНЫН ЫРЫ.....	297
Самак Давастанов	
КЫРГЫЗ УУЛУ.....	298

АЙКӨЛДҮГҮ МАНАС БАБА ӨҢДӨНҮП

1-том

Түзгөндөр: *Акматалиев А., Касымгелдиева М.*

Тех. редактор: *Өмүров Б.*

Корректор: *Касымгелдиева М.*

Компьютердик калыпка салган: *Тилекматова Н.*

Терүүгө 11.06.2018. берилди. Басууга 20.08.2018. кол коюлду.

Кагаздын форматы 60x84¹/₁₆

Көлөмү 22,5 б.т. Нускасы 1000.

«Кут-Бер» ЖЧК басмаканасында басылды
Бишкек ш., Медеров көчөсү, 68

